

Jacek Białas, Bogusława Domańska, Marta Górczyńska,
Małgorzata Jaźwińska, Maja Łysienia, Ewa Ostaszewska-Żuk,
Marta Szczepanik, Daniel Witko

Red. Maja Łysienia

CUDZOZIEMCY W POLSCE

PODRĘCZNIK DLA FUNKCJONARIUSZY PUBLICZNYCH

Jacek Białas, Bogusława Domańska, Marta Górczyńska,
Małgorzata Jaźwińska, Maja Łysienia, Ewa Ostaszewska-Żuk,
Marta Szczepanik, Daniel Witko

Red. Maja Łysienia

Cudzoziemcy w Polsce

Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Warszawa 2015

Cudzoziemcy w Polsce. Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych.

Publikacja powstała w ramach projektu „Prawa cudzoziemców – prawa człowieka. Szkolenia z zakresu prawa migracyjnego” współfinansowanego przez Europejski Fundusz na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz budżet państwa.

Opinie wyrażone w publikacji nie są opiniami Komisji Europejskiej oraz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Wyłączna odpowiedzialność spoczywa na autorze. Komisja Europejska oraz Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej nie ponoszą odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Niniejsza publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie i nie jest przeznaczona do sprzedaży.

Stan prawny na 1 stycznia 2015 r.

ISBN: 978-83-62245-40-6

Redakcja: Maja Łysienia

Autorzy: Jacek Białas, Bogusława Domańska, Marta Górczyńska, Małgorzata Jaźwińska, Maja Łysienia, Ewa Ostaszewska-Żuk, Marta Szczepanik, Daniel Witko.

Redakcja językowa i korekta: Ela Dajksler

Projekt okładki i opracowanie graficzne, skład i łamanie:

Kolektyw Wizualny (www.kolektywizualny.pl)

Druk: Grafol Agnieszka Blicharz-Krupińska

Wydanie I, Warszawa 2015

Wydawca:

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

ul. Zgoda 11, 00-018 Warszawa

tel.: 22 556-44-40

faks: 22 556-44-50

e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl

www.hfhr.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
SŁOWNIK.....	10
ROZDZIAŁ I	
CUDZOZIEMCY W POLSCE – ZJAWISKA I CHARAKTERYSTYKA KULTUROWA WYBRANYCH GRUP.....	13
1. KRÓTKA HISTORIA MIGRACJI DO POLSKI.....	14
2. LICZBA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE.....	15
3. GRUPY MIGRANTÓW I ZJAWISKA MIGRACYJNE	16
3.1. UCHODŹCY.....	16
3.2. MIGRACJE ZAROBKOWE.....	17
3.3. REPATRIACJE I KARTA POLAKA	17
3.4. STUDENCI.....	19
4. CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH GRUP CUDZOZIEMCÓW W POLSCE W PODZIALE NA KRAJE POCHODZENIA	21
4.1. UKRAINA.....	21
4.2. FEDERACJA ROSYJSKA	22
4.3. BIAŁORUŚ	24
4.4. WIETNAM	25
4.5. CHINY	27
4.6. ARMENIA	27
4.7. GRUZJA	28
4.8. INDIE.....	29
ROZDZIAŁ II	
WIZY I PRZEKRACZANIE GRANICY POLSKIEJ	30
1. WIZY	31
1.1. RODZAJE WIZ.....	31
1.1.1. WIZA LOTNISKOWA („A”).....	31
1.1.2. WIZA SCHENGEN („C”)	32
1.1.3. WIZA KRAJOWA („D”).....	33

1.1.4. WIZA W CELU WYKONYWANIA PRACY	33
1.2. POSTĘPOWANIE WIZOWE	34
1.3. NAKLEJKA WIZOWA	34
1.4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE	37
1.4.1. PRZEDŁUŻANIE WIZ	37
1.4.2. INNE MOŻLIWOŚCI PRZEDŁUŻENIA POBYTU	38
1.5. UTRATA PRAWA POBYTU	39
1.6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW	40
1.6.1. PRACA.....	40
1.6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA	40
1.6.3. POMOC SPOŁECZNA	40
1.6.4. EDUKACJA	41
1.6.5. ZAMELDOWANIE	41
1.6.6. PODRÓŻE PO UE.....	41
2. PRZEKRACZANIE GRANICY POLSKIEJ.....	42
2.1. DOKUMENTY UPRAWNIAJĄCE DO WJAZDU DO POLSKI.....	42
2.1.1. MAŁY RUCH GRANICZNY	43
2.1.1.1. UKRAINA.....	44
2.1.1.2. BIAŁORUŚ	44
2.1.1.3. FEDERACJA ROSYJSKA	44
2.1.2. RUCH BEZWIZOWY	45
2.2. DOKUMENTY PODRÓŻY	45
2.2.1. POLSKI DOKUMENT PODRÓŻY DLA CUDZOZIEMCA	46
2.2.2. TYMCZASOWY POLSKI DOKUMENT PODRÓŻY DLA CUDZOZIEMCA	46

ROZDZIAŁ III

ZEZWOLENIE NA POBYT CZASOWY	47
1. RODZAJE ZEZWOLEŃ.....	48
2. POSTĘPOWANIE.....	48
3. KARTA POBYTU.....	52
4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE	53
5. UTRATA PRAWA POBYTU.....	54
5.1. COFNIĘCIE	54
5.2. WYGAŚNIĘCIE	55
6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW	55
6.1. PRACA	55

6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA.....	56
6.3. POMOC SPOŁECZNA	57
6.4. EDUKACJA	58
6.5. ZAMELDOWANIE	58
6.6. PODRÓŻE PO UE.....	59
7. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.	59

ROZDZIAŁ IV

ZEZWOLENIE NA POBYT REZYDENTA DŁUGOTERMINOWEGO

UE I ZEZWOLENIE NA POBYT STAŁY	60
---	-----------

1. RODZAJE ZEZWOLEŃ.....	61
1.1. ZEZWOLENIE NA POBYT REZYDENTA DŁUGOTERMINOWEGO UE	61
1.2. ZEZWOLENIE NA POBYT STAŁY	62
2. POSTĘPOWANIE.....	65
3. KARTA POBYTU.....	67
4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE	68
5. UTRATA PRAWA POBYTU.....	69
5.1. COFNIĘCIE	69
5.2. WYGASNIĘCIE	70
6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW.....	70
6.1. PRACA	70
6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA.....	70
6.3. POMOC SPOŁECZNA	71
6.4. EDUKACJA	71
6.5. ZAMELDOWANIE	71
6.6. PODRÓŻE PO UE.....	72
7. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.	72

ROZDZIAŁ V

STATUS UCHODŹCY I OCHRONA UZUPEŁNIAJĄCA.....	73
---	-----------

1. FORMY OCHRONY.....	74
1.1. STATUS UCHODŹCY	74
1.2. OCHRONA UZUPEŁNIAJĄCA	75
2. POSTĘPOWANIE.....	75
2.1. POSTĘPOWANIE W SPRAWIE NADANIA STATUSU UCHODŹCY	75
2.2. POSTĘPOWANIE DUBLIŃSKIE	77

2.3. KOLEJNY WNIOSEK	78
3. DOKUMENTY WYDAWANE CUDZOZIEMCOM	78
3.1. TZTC	78
3.2. KARTA POBYTU.....	79
4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE	79
5. UTRATA OCHRONY	80
6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW.....	81
6.1. PRACA	81
6.1.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO	81
6.1.2. PO UZYSKANIU OCHRONY.....	81
6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA.....	82
6.2.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO.....	82
6.2.2. PO UZYSKANIU OCHRONY	82
6.3. POMOC SPOŁECZNA	82
6.3.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO.....	82
6.3.2. PO UZYSKANIU OCHRONY	83
6.3.3. INDYWIDUALNY PROGRAM INTEGRACYJNY.....	84
6.4. EDUKACJA	85
6.4.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO.....	85
6.4.2. PO UZYSKANIU OCHRONY	85
6.5. ZAMELDOWANIE	85
6.6. PODRÓŻE PO UE.....	86
6.6.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO.....	86
6.6.2. PO UZYSKANIU OCHRONY	86
6.6.3. GENEWSKI DOKUMENT PODRÓŻY	86
6.6.4. POLSKI DOKUMENT PODRÓŻY DLA CUDZOZIEMCA.....	86
6.7. POŁĄCZENIE Z RODZINĄ	87

ROZDZIAŁ VI

ZGODA NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH

ORAZ ZGODA NA POBYT TOLEROWANY.....88

1. FORMY ZGODY NA POBYT

1.1. ZGODA NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH.....89

1.2. ZGODA NA POBYT TOLEROWANY

90

2. POSTĘPOWANIE.....92

2.1. ODMOWA UDZIELENIA ZGODY NA POBYT ZE WZGLĘDÓW
HUMANITARNYCH

92

2.2. ODMOWA UDZIELENIA ZGODY NA POBYT TOLEROWANY

93

3. DOKUMENTY WYDAWANE CUDZOZIEMCOM	94
3.1. KARTA POBYTU	94
3.2. DOKUMENT „ZGODA NA POBYT TOLEROWANY”	96
4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE	97
5. UTRATA PRAWA POBYTU.....	98
5.1. COFNIĘCIE	98
5.1.1. COFNIĘCIE ZGODY NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH	98
5.1.2. COFNIĘCIE ZGODY NA POBYT TOLEROWANY	99
5.2. WYGAŚNIĘCIE	100
6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW	101
6.1. PRACA	101
6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA	101
6.3. POMOC SPOŁECZNA	101
6.4. EDUKACJA	101
6.5. ZAMELDOWANIE	102
6.6. PODRÓŻE PO UE.....	102
6.6.1. ZGODA NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH.....	102
6.6.2. ZGODA NA POBYT TOLEROWANY	102
7. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.	103

ROZDZIAŁ VII

NIELEGALNY POBYT CUDZOZIEMCA NA TERYTORIUM POLSKI	105
1. DEFINICJA NIELEGALNEGO POBYTU	106
2. PRAWA CUDZOZIEMCÓW.....	107
2.1. PRACA	107
2.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA.....	107
2.3. POMOC SPOŁECZNA	107
2.4. EDUKACJA	108
2.5. ZAMELDOWANIE	108
2.6. INNE.....	108
3. LEGALIZACJA POBYTU	109
4. OBOWIĄZEK OPUSZCZENIA POLSKI	110
5. KONTROLA LEGALNOŚCI POBYTU	111
6. ZOBOWIĄZANIE CUDZOZIEMCA DO POWROTU	111
6.1. PRZESŁANKI WYDANIA DECYZJI	111

6.2. RODZAJE DECYZJI.....	113
6.2.1. DOBROWOLNY POWRÓT.....	113
6.2.2. PRZYMUSOWY POWRÓT	114
6.3. PRZESŁANKI NIEWYDANIA LUB NIEWYKONANIA DECYZJI	115
6.3.1. PRZESŁANKI NIEWYDANIA DECYZJI.....	115
6.3.2. PRZESŁANKI NIEWYKONANIA DECYZJI	115
6.3.3. SKUTKI ZŁOŻENIA SKARGI DO SĄDU	116
6.4. ZAKAZ PONOWNEGO WJAZDU.....	116
6.5. OBOWIĄZEK UISZCZENIA KOSZTÓW POWROTU.....	117
7. ZATRZYMANIE I UMIESZCZENIE W STRZEŻONYM OŚRODKU	117
7.1. ZATRZYMANIE	117
7.2. UMIESZCZENIE CUDZOZIEMCA W STRZEŻONYM OŚRODKU LUB ARESZCIE.....	118
8. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.	120

ROZDZIAŁ VIII

INTEGRACJA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE – SYSTEMOWE NARZĘDZIA

INTEGRACYJNE, INICJATYWY LOKALNE I PODNOSZENIE

KWALIFIKACJI FUNKCJONARIUSZY PUBLICZNYCH

121

1. INTEGRACJA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE.....	122
1.1. INTEGRACJA UCHODźCÓW.....	123
1.2. INTEGRACJA MIGRANTÓW	124
2. WYBRANE PRZYKŁADY INICJATYW LOKALNYCH	125
2.1. WARSZAWA	125
2.2. LUBLIN.....	127
2.3. KRAKÓW	127
2.4. BIAŁYSTOK.....	128
3. PODNOSZENIE KOMPETENCJI FUNKCJONARIUSZY PUBLICZNYCH JAKO CZYNNIK SPRZYJAJĄCY INTEGRACJI.....	129

PODSTAWOWE AKTY PRAWNE.....

132

BIBLIOGRAFIA

134

NOTA O AUTORACH.....

138

WSTĘP

Cudzoziemcy – obywatele państw spoza UE (tzw. państw trzecich), przebywający na terytorium Polski to ok. 120 000 osób (liczba wydanych kart pobytu na koniec 2013 r. wynosiła 121 000). Obywatele państw UE zarejestrowani w Polsce, w tym samym czasie – to 60 000 osób. Liczba cudzoziemców nielegalnie przebywających w Polsce wynosi – według szacunków Urzędu do spraw Cudzoziemców – około 100 000 osób¹. Jako społeczeństwo patrzymy na migrantów: „zdecydowanie pozytywnie lub raczej pozytywnie”². To dobrze, ale jednocześnie wyobraźmy sobie, że każdy z tych cudzoziemców żyje, funkcjonuje w Polsce, w społeczeństwie, załatwia sprawy w urzędach, pracuje (legalnie bądź nielegalnie), miewa kontakty z policją, z organami pomocy społecznej, z urzędami skarbowymi, urzędami gminy, sądami, wyjeżdża poza terytorium Polski i wraca, załatwia sprawy codzienne swoje i swojej rodziny. Dzisiaj z cudzoziemcami w Polsce stykamy się codziennie. I to dla nas i dla wszystkich tych, którzy pracują w administracji, rządowej i samorządowej, są policjantami, funkcjonariuszami służby więziennej, kuratorami sądowymi, pracownikami wymiaru sprawiedliwości, organów ścigania, pracodawcami, jest ten podręcznik.

Autorzy zaczynają (rozdział I) od wprowadzenia nas w świat migrantów i zjawisk migracyjnych, charakteryzując poszczególne grupy narodowościowe cudzoziemców i ich specyfikę kulturową. W kolejnych rozdziałach opisują sytuację prawną cudzoziemców: od wjazdu, poprzez pobyt na terytorium Polski do momentu jego przedłużenia. Uzyskanie wizy i przekraczanie granicy polskiej, zezwolenie na pobyt czasowy, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, zezwolenie na pobyt stały, status uchodźcy i ochrona uzupełniająca, zgoda na pobyt ze względów humanitarnych i zgoda na pobyt tolerowany, pobyt nielegalny cudzoziemca na terytorium Polski – dla każdej z tych sytuacji znajdziemy opis postępowania, rodzajów wydawanych decyzji i określenie praw cudzoziemców: do pracy, edukacji, pomocy społecznej, prowadzenia działalności gospodarczej. Podręcznik kończy się rozdziałem poświęconym problematyce integracji cudzoziemców w Polsce – opisem dobrych praktyk w kontaktach z klientem cudzoziemskim oraz wyjaśnieniem kwestii komunikacji międzykulturowej.

Autorami podręcznika są prawnicy, doradca integracyjny i badacz pracujący z cudzoziemcami w Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, udzielający porad prawnych, pomagający w różnych sytuacjach tym, którzy w Polsce mieszkają, pracują, gdzie toczy się ich życie. Napisali znakomity „przewodnik” po życiu cudzoziemca w Polsce – tym razem dla funkcjonariuszy publicznych, tych, którzy w sprawach cudzoziemców podejmują decyzje.

Prof. nadzw. INP PAN

Irena Rzeplińska

¹ G. Zawadka, *Imigranci całkiem mile widziani*, „Rzeczpospolita”, 5.12.2014 r., s. A7.

² Ibidem, cytowane badanie przeprowadzone na zlecenie MSW.

SŁOWNIK

Azyl

forma ochrony krajowej o charakterze politycznym; tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcowi, jeśli jest to niezbędne do zapewnienia mu ochrony oraz gdy przemawia za tym ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej; w prawie polskim nie jest to pojęcie tożsame ze statusem uchodźcy

Cudzoziemiec

w niniejszej publikacji jest to obywatel państwa trzeciego, tj. państwa niebędącego państwem członkowskim UE

Dokument podróży

dokument uznany przez Rzeczpospolitą Polską, uprawniający do przekroczenia granicy, wydany cudzoziemcowi przez organ państwa obcego, organ polski lub organizację międzynarodową albo podmiot upoważniony przez organ państwa obcego lub obcą władzę o charakterze państwowym

Dokument pobytowy

dokument uprawniający do pobytu na danym terytorium, w Polsce są nimi np. naklejka wizowa, karta pobytu, dokument „zgoda na pobyt tolerowany”

Dokument „zgoda na pobyt tolerowany”

dokument pobytowy wydawany cudzoziemcom, którzy otrzymali decyzję o udzieleniu im zgody na pobyt tolerowany, nie uprawnia do przekraczania granicy

Karta pobytu

dokument pobytowy wydawany cudzoziemcom, którzy uzyskali w Polsce zezwolenie na pobyt czasowy, zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, zgodę na pobyt ze względów humanitarnych, status uchodźcy, ochronę uzupełniającą; w okresie swojej ważności potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu w Polsce oraz uprawnia go, wraz z dokumentem podróży, do wielokrotnego przekraczania granicy bez konieczności uzyskania wizy

Naklejka wizowa

dokument pobytowy uprawniający do wjazdu i pobytu na terytorium na niej wskazanym, umieszczana w dokumencie podróży lub na blankiecie wizowym; zawiera wizę lotniskową, wizę Schengen lub wizę krajową

Nielegalny pobyt

obecność na terytorium państwa członkowskiego UE cudzoziemca, który nie spełnia lub przestał spełniać warunki wjazdu do państwa członkowskiego UE, określone w art. 5 kodeksu

su granicznego Schengen, albo inne warunki wjazdu, pobytu lub zamieszkania w tym państwie członkowskim

Ochrona uzupełniająca

jedna z form ochrony międzynarodowej udzielana w Polsce; tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcowi, gdy powrót do kraju pochodzenia może narazić go na rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy i ze względu na to ryzyko nie może lub nie chce korzystać z ochrony kraju pochodzenia

Państwa członkowskie UE

obecnie 28 państw: Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Malta, Niemcy, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Węgry, Wielka Brytania i Włochy

Status uchodźcy

jedna z form ochrony międzynarodowej udzielana w Polsce; tytuł pobytowy nadawany cudzoziemcowi, jeżeli na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie może lub nie chce on korzystać z ochrony tego kraju

Strefa Schengen

obszar obejmujący 23 państwa członkowskie UE: Austria, Belgia, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Malta, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Słowacja, Słowenia, Węgry i Włochy oraz 4 państwa niebędące państwami członkowskimi UE: Islandia, Liechtenstein, Szwecja oraz Szwajcaria, w których obowiązuje Układ z Schengen zawarty w Luksemburgu 14 czerwca 1985 r.

System Informacyjny Schengen

system zawierający informacje o cudzoziemcach przebywających obecnie i w przeszłości na terytorium UE

Tytuł pobytowy

uprawnienie do pobytu na danym terytorium; w Polsce są nimi: wiza, zezwolenie na pobyt czasowy, zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, zgoda na pobyt ze względów humanitarnych, zgoda na pobyt tolerowany, status uchodźcy, ochrona uzupełniająca

Ustawa o cudzoziemcach

ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach ze zm.

Wykaz cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany

wykaz prowadzony przez Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców obejmujący cudzoziemców, o których mowa w art. 435 ust. 1 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach

**Zezwolenie
na pobyt czasowy**

tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcom na okres od 3 miesięcy do 3 lat na podstawie art. 98-194 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach

**Zezwolenie na pobyt
rezydenta
długoterminowego UE**

tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcom na czas nieoznaczony na podstawie art. 211-225 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach

**Zezwolenie
na pobyt stały**

tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcom na czas nieoznaczony na podstawie art. 195-210 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach

**Zgoda na pobyt
tolerowany**

tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcom na czas nieoznaczony na podstawie w art. 351-359 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach

**Zgoda na pobyt
ze względów
humanitarnych**

tytuł pobytowy wydawany cudzoziemcom na czas nieoznaczony na podstawie w art. 348-350 oraz art. 354-359 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach

Marta Szczepanik

ROZDZIAŁ I

**CUDZOZIEMCY W POLSCE –
ZJAWISKA I CHARAKTERYSTYKA
KULTUROWA WYBRANYCH GRUP**

1. KRÓTKA HISTORIA MIGRACJI DO POLSKI

Dla procesów migracyjnych w Polsce kluczowe znaczenie miały przemiany demokratyczne **przełomu lat 80. i 90. XX w.** Zniesienie ograniczeń dotyczących przemieszczania się osób, które było jednym z pierwszych skutków upadku PRL, doprowadziło do pojawienia się w Polsce pierwszych grup cudzoziemców³. Otwarcie granic zachęciło do przyjazdu wielu migrantów zza wschodniej granicy, którzy zajmowali się, często nielegalnie, drobnym handlem i usługami. Wtedy także pojawili się w Polsce pierwsi uchodźcy. W 1991 r. Polska podpisała Konwencję genewską dotyczącą statusu uchodźców z 1951 roku, co oznaczało, że mogła przyznawać ochronę międzynarodową osobom, które opuściły swój kraj pochodzenia w obawie przed prześladowaniami, i o taką ochronę wystąpiły do polskich władz⁴. We wczesnych latach 90. szybko rosła również liczba nieudokumentowanych migrantów⁵. Geograficzne położenie Polski między zachodnim krańcem dawnego Związku Radzieckiego a zamożnym zachodem Europy sprawiło, że stała się ona częstszym szlakiem tranzytowym. Ponadto Polska, w porównaniu z innymi krajami Europy Środkowo-Wschodniej, charakteryzowała się korzystną sytuacją ekonomiczną i względną stabilnością polityczną, co również czyniło ją atrakcyjną dla wielu migrantów.

Wejście Polski do UE w maju 2004 r. oraz następujące w krajach zachodnich stopniowe otwieranie rynków pracy dla obywateli nowych państw członkowskich spowodowało pojawienie się nowych zjawisk, m.in. zarobkowych migracji cyrkulacyjnych. Obejmują one zarówno Polaków wyjeżdżających do pracy do państw zachodnich, takich jak Niemcy, Wielka Brytania czy Irlandia, jak i obywateli krajów spoza UE, w większości z obszaru byłego Związku Radzieckiego, przyjeżdżających do Polski w poszukiwaniu pracy sezonowej. Wraz z postępowaniem procesu integracji europejskiej Polska staje się coraz mocniej związana przepisami prawa unijnego, w ramach którego Unia dąży do ujednolicenia przepisów dotyczących kwestii migracyjnych i azylowych oraz polityki wizowej. Wiąże się to również z dołączeniem Polski w 2007 r. do strefy Schengen – obszaru swobodnego przepływu osób między państwami członkowskimi, w obrębie którego zniesiona została kontrola osób przekraczających granice. Polska stała się granicznym krajem w obszarze tej strefy, co oznacza, że wschodnia granica państwa stanowi tym samym zewnętrzną granicę UE.

Pomimo pojawienia się nowych zjawisk migracyjnych Polska obecnie, tak jak podczas całej swej powojennej historii, pozostaje krajem o **ujemnym saldzie migracji**, co oznacza, że więcej osób z Polski emigruje, niż do niej przyjeżdża⁶. Znaczna część napływów migracyjnych związana jest z położeniem Polski i nie łączy się w istotny sposób z odbiorem Polski jako kraju przyjaznego imigrantom. Można się jednak spodziewać, że jako kraj unijny Polska będzie stopniowo przekształcać się z kraju emigracji i tranzytu w atrakcyjne miejsce docelowe migracji. Do niedawna polityka migracyjna oraz polityka integracyjna wobec cudzoziemców nie były istotnym elementem polskiej debaty publicznej. Wydaje się jednak, że zmiany polityczne i demograficzne, a także istotne znaczenie, jakie kwestie migracyjne odgrywają w polityce samej UE, będą wpływać na wzrost zainteresowania tą problematyką w Polsce.

³ A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski, *Poland: becoming a country of sustained immigration*, IDEA Working Papers, Nr 10, Warszawa 2009, s. 10-17, http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP10_Poland.pdf, dostęp: 06.09.2014 r.

⁴ Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.

⁵ A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski, *Poland: becoming a country...*, op. cit., s. 10-17.

⁶ Główny Urząd Statystyczny, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku – notatka informacyjna*, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf, dostęp: 06.09.2014 r.

2. LICZBA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

Należy podkreślić, że próba oszacowania liczby cudzoziemców przebywających w Polsce jest zadaniem trudnym. Powodem tego jest fakt, że instytucje opracowujące takie dane, m.in. Główny Urząd Statystyczny i Urząd do spraw Cudzoziemców, w odmienny sposób gromadzą dane dotyczące migrantów i inaczej przedstawiają informacje. Kolejnym czynnikiem utrudniającym dokładne szacunki jest fakt, że znaczna część migracji do Polski ma charakter cyrkulacyjny. Ponadto mamy do czynienia również z migracją nieregularną⁷, która sama w sobie jest bardzo trudna do zmierzenia, ponieważ obecność takich migrantów nie pozostawia śladów w rejestrach i dokumentach.

Zgodnie z danymi z 2011 r. pochodzącymi z ostatniego spisu powszechnego liczba ludności Polski wynosiła 38 538 447 osób⁸. Spośród wszystkich stałych mieszkańców kraju⁹ ponad 99,8% osób posiadała obywatelstwo polskie, a **osoby nieposiadające obywatelstwa stanowiły tylko 0,15% ludności** (57 456 osób). Spośród tej grupy 2020 osób zadeklarowało się jako bezpaństwowcy. W ciągu ostatnich 10 lat zaobserwowano pewien wzrost liczby obcokrajowców osiadłych w Polsce, jednak z powodu ogólnego zwiększenia się populacji kraju (o około 300 000 osób) proporcja liczby obcokrajowców do całkowitej liczby ludności pozostaje na niezmiennym poziomie (0,1%).

Dane Urzędu do spraw Cudzoziemców odnoszące się do osób, których pobyt w Polsce ma charakter długoterminowy, to przede wszystkim statystyki przedstawiające liczbę kart pobytu wydanych obywatelom państw spoza UE (tzw. państw trzecich) w związku z zezwoleniem na zamieszkanie na czas oznaczony (pobyt czasowy), na podstawie zezwolenia na osiedlenie się (pobyt stały) lub w związku z uzyskaniem statusu rezydenta długoterminowego UE. Na koniec 2013 r. karty takie miało około **121 000 cudzoziemców**. Najliczniejszymi grupami cudzoziemców w Polsce są Ukraińcy (37 679 osób, 31%), Wietnamczycy (13 404 osób, 11%), Rosjanie (12 645 osób, 10%), Białorusini (11 160 osób, 9%), Chińczycy (5016 osób, 4%), Ormianie (4842 osób, 4%), Turcy (2718 osób, 2%), Hindusi (2639 osób, 2%), Amerykanie (2490 osób, 2%) oraz obywatele Korei Południowej (1855 osób, 1,5%). Obywateli państw UE zarejestrowanych w Polsce było w tym czasie 60 000. Pochodzą oni m.in. z Niemiec, Włoch, Francji, Wielkiej Brytanii, Bułgarii i Hiszpanii.

⁷ Określa się w ten sposób migracje niezgodne z obowiązującymi przepisami, m.in. odbywające się bez odpowiednich dokumentów i zezwoleń. Używanie tego określenia jest spowodowane dążeniem badaczy migracji i osób pracujących z migrantami do unikania określenia „migracje nielegalne” i „nielegalni migranci”.

⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Ludność – bilans opracowany w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2011, według stanu w dniu 31.12.2011 r.*, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf, dostęp: 07.09.2014 r.

⁹ Spis ludności obejmował osoby stale zamieszkałe (zameldowane) na obszarze Polski bez względu na fakt, czy te osoby przebywały w kraju w czasie spisu, czy też były za granicą. Nie uwzględniał cudzoziemców przebywających w Polsce czasowo.

3. GRUPY MIGRANTÓW I ZJAWISKA MIGRACYJNE

3.1. UCHODŹCY

Pierwsze osoby poszukujące ochrony międzynarodowej trafiły do Polski w 1989 r., jeszcze przed podpisaniem Konwencji genewskiej i ustanowieniem krajowego reżimu prawnego umożliwiającego udzielanie takiej ochrony¹⁰. Osoby te znalazły się w kraju wskutek porzucenia przez przemytników lub odesłania przez kraje Europy Zachodniej do Polski jako do „bezpiecznego kraju trzeciego”¹¹.

Od wielu lat najliczniejszą grupę wśród osób ubiegających się w Polsce o ochronę stanowią **obywatele Federacji Rosyjskiej** pochodzący z republik kaukaskich przede wszystkim z Czeczenii, w mniejszej skali z Inguszetii i Dagestanu. Zgodnie z danymi Urzędu do spraw Cudzoziemców w 2013 r. złożono 15 150 wniosków o nadanie statusu uchodźcy, co było rekordową liczbą w porównaniu do poprzednich lat (w latach wcześniejszych liczba wniosków nie przekraczała 11 000 rocznie)¹². Spośród nich 12 659 wniosków, czyli prawie 85%, zostało złożonych przez obywateli rosyjskich (ta liczba uwzględnia mieszkańców wszystkich, a nie tylko kaukaskiej części Rosji). Pozostałe najliczniejsze grupy wnioskodawców stanowili Gruzini (1 212 osób, 8% wniosków), Syryjczycy (248 osób, 1,5%) i Ormianie (205 osób, 1,4%). Liczba osób, którym Polska udzieliła ochrony międzynarodowej, jest bardzo niewielka w stosunku do liczby wnioskujących. Według danych Urzędu od początku obowiązywania Konwencji genewskiej, czyli od 1991 r., do końca 2013 r. **status uchodźcy przyznano tylko 888 osobom, a ochronę uzupełniającą jedynie 2446 osobom**¹³.

Osoby poszukujące ochrony międzynarodowej określa się mianem tzw. **migrantów przymusowych**. Osoby te opuszczają swoje kraje pochodzenia w sposób niedobrowolny, uciekając przed indywidualnymi prześladowaniami oraz przed przemocą będącą skutkiem konfliktów zbrojnych i niestabilności politycznej. Poza obywatelami rosyjskimi narodowości czeczeńskiej¹⁴ do Polski przyjeżdżają obywatele innych krajów, w których trwają wojny bądź toczą się działania zbrojne, takich jak Syria, Irak czy Afganistan. Można zauważyć, że w ciągu ostatnich kilku lat wzrost liczby wniosków o nadanie statusu uchodźcy składanych w Polsce przez obywateli niektórych państw był powiązany w czasie z gwałtownymi wydarzeniami w tych krajach. Wzrost liczby wniosków odnotowano np. po konflikcie Rosji z Gruzją w 2008 r.¹⁵, po wyborach prezydenckich na Białorusi w 2010 r. czy od czasu rozpoczęcia wojny w Syrii w 2011 r. W pierwszym półroczu 2014 r. zaobserwowano znaczny wzrost licz-

¹⁰ A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski, *Poland: becoming a country...*, op. cit., s.10-17

¹¹ Bezpieczny kraj trzeci – państwo spoza UE, niebędące krajem pochodzenia cudzoziemca, w którym mógłby on znaleźć ochronę jako uchodźca. Osoba poszukująca ochrony, która przybyła z takiego kraju do kraju unijnego, może być, pod ściśle określonymi warunkami, ponownie tam odesłana.

¹² Statystyki są dostępne na stronie internetowej Urzędu do spraw Cudzoziemców: <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

¹³ Ochrona uzupełniająca została wprowadzona do polskiego porządku prawnego na mocy ustawy z dnia 18 marca 2008 r. o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw. Ponadto z dniem wejścia w życie tej ustawy (29.05.2008 r.) część decyzji w sprawie udzielenia zgody na pobyt tolerowany wydanych wcześniej cudzoziemcom stało się z mocy prawa decyzjami w sprawie udzielenia ochrony uzupełniającej.

¹⁴ Szerzej na ten temat zob. pkt 4.2.

¹⁵ Wnioski składane przez obywateli gruzjińskich.

by wniosków składanych przez obywateli ukraińskich, co jest związane ze zmianą władzy, aneksją Krymu przez Federację Rosyjską oraz wybuchem działań zbrojnych we wschodniej części Ukrainy¹⁶.

3.2. MIGRACJE ZAROBKOWE

Historie migracyjne osób, które zaczęły przyjeżdżać do Polski we wczesnych latach 90. w celach zarobkowych, były zróżnicowane, chociaż łączył je pewien wspólny element: pochodzili oni z krajów, które w tamtym czasie prosperowały ekonomicznie na dużo gorszym poziomie niż Polska. Pośród nich byli migranci krótkoterminowi z krajów poradzieckich, zajmujący się różnymi rodzajami działalności gospodarczej, oraz migranci nieregularni (nieposiadający wymaganych zezwoleń na pobyt i pracę), którzy trafiali do Polski w drodze na zachód Europy. Często były też przyjazdy osób na podstawie wiz turystycznych w faktycznym celu wykonywania pracy, polegającej przede wszystkim na drobnym handlu (w tym handlu przemycanym towarami, który z początku łatwo było przewozić przez nieszczerne granice)¹⁷. Typowy przykład takich migracji zarobkowych zapoczątkowanych w latach 90. stanowią migracje Ormian, Wietnamczyków i Ukraińców¹⁸.

Obecnie na polskim rynku pracy daje się zauważyć dwie grupy migrantów¹⁹. Pierwsza z nich to **osoby o wysokich kwalifikacjach**: właściciele lub pracownicy międzynarodowych spółek, inwestorzy czy specjaliści, tacy jak lekarze i informatycy. Migranci z tej grupy pochodzą przeważnie z państw Europy Zachodniej. Druga grupa, znacznie liczniejsza, to **migranci słabiej wykształceni**, podejmujący (często nielegalnie) zatrudnienie w zawodach gorzej opłacanych, niecieszących się popularnością wśród pracowników polskich. Do grupy tej należą przede wszystkim cudzoziemcy zza wschodniej granicy: Białorusini i Ukraińcy. Stanowią oni tanią siłę roboczą, zatrudniają się w sektorze budowlanym, przy pracach sezonowych w ogrodnictwie i rolnictwie oraz jako pomoce domowe i opiekunki dzieci oraz osób starszych.

Poza pewnymi ułatwieniami (dotyczącymi np. określonych zawodów czy obywateli niektórych państw) praca w Polsce wymaga zezwolenia. Co roku wydaje się około **40 000 zezwoleń na pracę**²⁰. Procedura ubiegania się o nie jest skomplikowana, czasochłonna i angażuje zarówno pracownika, jak i pracodawcę. W przypadku wielu osób trudności związane z uzyskaniem zezwolenia prowadzą do podjęcia nielegalnego zatrudnienia, co naraża ich na nadużycia ze strony pracodawców.

3.3. REPATRIACJE I KARTA POLAKA

Wraz z upadkiem komunizmu wzrosła skala jeszcze jednego ważnego zjawiska migracyjnego, mianowicie powrotów osób pochodzących z Europy Środkowo-Wschodniej do swoich ojczyzn. W Polsce, ze względu na dramatyczną historię kraju, zmiany granic i wielokrotnie

¹⁶ Według danych Urzędu do spraw Cudzoziemców od stycznia do połowy listopada 2014 r. przyjęto ponad 1900 wniosków od obywateli ukraińskich. Dla porównania w całym 2013 r. Ukraińcy złożyli tylko 46 wniosków.

¹⁷ A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski, *Poland: becoming a country...*, op. cit., s. 10-17.

¹⁸ Szerzej na ten temat zob. pkt 4.1, pkt 4.4 i pkt 4.6.

¹⁹ M. Bieniecki, J. Frelak, *Praktyka funkcjonowania migrantów ekonomicznych w Polsce*, [w:] W. Klaus (red.), *Migranci na polskim rynku pracy. Rzeczywistość, problemy, wyzwania*, Warszawa 2007.

²⁰ Dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej za lata 2008-2013: *Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki*, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>, dostęp: 09.09.2014 r.

powtarzające się w historii deportacji Polaków na Wschód, był to niezwykle złożony problem. Pierwsze powroty polskich repatriantów miały miejsce jeszcze w późnych latach 40. i odbywały się na mocy międzynarodowych porozumień dwustronnych. Jednak sytuacja prawna tych pierwszych repatriantów, a także osób, które powracały do ojczyzny w okresie PRL, była bardzo skomplikowana, m.in. w zakresie warunków, jakie osoby te musiały spełnić w celu uzyskania polskiego obywatelstwa.

Odpowiedzią na te problemy miała być **Ustawa o repatriacji** uchwalona w 2000 r. Uznano w niej za obowiązek polskiego państwa „umożliwienie repatriacji Polakom, którzy pozostali na Wschodzie [...] i na skutek deportacji, zesłań i innych prześladowań narodowościowych lub politycznych nie mogli w Polsce nigdy się osiedlić”²¹. Ustawa precyzowała warunki, na jakich możliwy był powrót i osiedlenie się w Polsce osób polskiego pochodzenia, a także warunki otrzymania przez repatriantów obywatelstwa polskiego. Ustawodawca ograniczył terytoria, z których mogli pochodzić repatrianci, do terytoriów dzisiejszej Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu oraz azjatyckiej części Rosji. Z ustawy wyłączono terytoria dzisiejszej Ukrainy i Białorusi oraz republik bałtyckich²². Jako repatrianta określono osobę polskiego pochodzenia przybyłą do Polski na podstawie wizy repatriacyjnej z zamiarem trwałego osiedlenia. Osoba taka nabywała polskie obywatelstwo na mocy prawa z momentem przekroczenia polskiej granicy. Członkowie rodzin osób repatriowanych z obywatelstwem innym niż polskie mogli również osiedlić się w Polsce na podstawie wizy repatriacyjnej i zezwolenia na osiedlenie. W celu uzyskania wizy repatriacyjnej osoba polskiego pochodzenia musiała zwrócić się do polskiego konsulatu odpowiedniego ze względu na miejsce zamieszkania i przedstawić dokumenty potwierdzające polskie pochodzenie. Mogły to być dokumenty wnioskodawcy lub jego rodziców i dziadków, wydane przez polskie państwo lub władze kościelne oraz władze byłego Związku Radzieckiego, takie jak: polskie dowody tożsamości, akty małżeństwa, urodzin i zgonu, certyfikaty chrztu, zaświadczenia o odbyciu służby w wojsku polskim, wyroki więzienia lub deportacji, jeżeli zawierały informacje o posiadaniu polskiej narodowości.

W pierwszych latach po wstąpieniu Polski do UE w 2004 r. rosnące różnice pomiędzy warunkami życia w Polsce i w krajach zamieszkiwanych przez polską mniejszość narodową spowodowały wzrost liczby wniosków o repatriację składanych w polskich konsulatach. Jednak z czasem okazało się, że liczba osób repatriowanych nie jest tak wysoka, jak oczekiwano w momencie wejścia w życie ustawy – zgodnie z ostatnimi dostępnymi danymi Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do końca 2011 r. tylko **5215 osób osiedliło się w Polsce w ramach repatriacji**²³. Jest to liczba bardzo niewielka w stosunku do szacowanej przez organizację polonijną Stowarzyszenie Wspólnota Polska na ponad 2 500 000 liczby osób polskiego pochodzenia wciąż żyjących na terenach byłego Związku Radzieckiego²⁴.

Innym istotnym instrumentem polityki migracyjnej skierowanym do osób polskiego pochodzenia jest tzw. **Karta Polaka**, ustanowiona na mocy ustawy w 2007 r.²⁵ Inaczej niż w przypadku repatriacji o Kartę Polaka mogą ubiegać się osoby z terenów wszystkich byłych republik radzieckich, tj. Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Estonii, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu,

²¹ Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji.

²² Argumentem na rzecz takiego rozwiązania był fakt, że tereny Ukrainy i Białorusi zostały już objęte umowami repatriacyjnymi zawartymi w latach 1944-1957 przez RP albo PRL z Białoruską SRR i Ukraińską SRR. Informacje za: Stowarzyszenie Wspólnota Polska, *Repatriacja*, <http://wspolnotapolska.org.pl/strona/repatriacje,10.html>, dostęp: 06.09.2014 r.

²³ Departament Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (red.), *Polityka migracyjna polski – stan obecny i postulowane działania*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2012 r., s. 83-84.

²⁴ Stowarzyszenie Wspólnota Polska, *Polonia w liczbach*, <http://wspolnotapolska.org.pl/strona/repatriacje,10.html>, dostęp: 07.09.2014 r.

²⁵ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka.

Litwy, Łotwy, Mołdowy, Rosji, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Ukrainy i Uzbekistanu. Celem jej wprowadzenia było umożliwienie osobom polskiego pochodzenia, które nie mogą otrzymać polskiego obywatelstwa i nigdy nie miały polskiego paszportu, podtrzymanie ich „polskiego dziedzictwa”. Wobec faktu, że większość krajów byłego Związku Radzieckiego nie uznaje podwójnego obywatelstwa, Karta Polaka była wyjściem naprzeciw osobom niemogącym lub niechcącym zrzec się obywatelstwa kraju, w którym mieszkali²⁶. Rozwiązanie to miało szczególne znaczenie dla osób polskiego pochodzenia w krajach wschodnich sąsiadów, zwłaszcza w przededniu wejścia Polski do strefy Schengen i zaostrzenia reżimu wizowego wobec obywateli tych krajów.

Karta Polaka jest dokumentem potwierdzającym przynależność do Narodu Polskiego. Chociaż samo jej posiadanie nie uprawnia automatycznie do osiedlenia się w Polsce²⁷, to gwarantuje ona szereg przywilejów. Posiadacz Karty może m.in. otrzymać bez opłat długoterminową wizę uprawniającą do wielokrotnego wjazdu, podejmować w Polsce legalną pracę bez konieczności posiadania zezwolenia, prowadzić działalność gospodarczą na takich samych zasadach jak obywatele polscy, korzystać z bezpłatnego systemu oświaty i zniżek na transport publiczny oraz za darmo zwiedzać muzea państwowe. Warunkiem otrzymania Karty Polaka jest potwierdzony związek z polską kulturą, językiem i tradycjami, pisemna deklaracja o przynależności do narodu polskiego, poświadczona dokumentami polskie pochodzenie przodków, lub – w przypadku braku takich dokumentów – udokumentowana działalność na rzecz języka i kultury polskiej lub polskiej mniejszości narodowej (np. w organizacji polonijnej). Do maja 2014 r. wydano ponad **110 000 Kart Polaka**, głównie obywatelom Ukrainy i Białorusi²⁸.

3.4. STUDENCI

Studenci należeli do nielicznej grupy cudzoziemców, którzy przyjeżdżali do Polski **jeszcze w czasach PRL**. Miało to związek z podpisaniem przez państwo polskie międzynarodowych umów o wymianie studentów z innymi krajami socjalistycznymi. Na mocy umowy zawartej w latach 50. z Koreą Północną około 500 osób przyjechało z niej do Polski na studia, by uczyć się głównie na kierunkach technicznych. Aż do lat 60. kilkuset Koreańczyków rocznie podejmowało studia w Polsce. Mimo dobrych kompetencji językowych żyli oni jednak odseparowani od studentów polskich i nie integrowali się ze społeczeństwem. Większość z nich powróciła do swego kraju po ukończeniu studiów. Pod koniec lat 60. podobne umowy podpisano z Demokratyczną Republiką Wietnamu. W ich efekcie około 4000 Wietnamczyków odbyło studia w Polsce, a wielu z nich zdecydowało się tutaj pozostać²⁹. Przed 1989 r. w Polsce pojawili się również studenci z państw afrykańskich, z których część związała się z Polską

²⁶ Uzasadnienie do projektu ustawy o Karcie Polaka i trybie stwierdzenia przynależności do Narodu Polskiego osób pochodzenia lub narodowości polskiej, przedstawionego przez Komisję Spraw Emigracji i Polaków za Granicą na posiedzeniu Senatu RP w dniu 13 listopada 1998 r., druk senacki nr 147, <http://ww2.senat.pl/K4/DOK/DR/100/147>. HTM, dostęp: 08.09.2014 r.

²⁷ Posiadanie ważnej Karty Polaka oraz chęć osiedlenia się w Polsce stanowi podstawę do udzielenia zezwolenia na pobyt stały – szerzej na ten temat zob. rozdział IV „Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE oraz zezwolenie na pobyt stały”, pkt 1.2.

²⁸ Sejm RP, *Informacje dla mediów: Informacja o posiedzeniu Komisji Łączności z Polakami za Granicą*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/komunikat.xsp?documentId=E857DD88746F3186C1257D460024BF7F>, dostęp: 08.09.2014 r.

²⁹ A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski, *Poland: becoming a country...*, op. cit., s. 10-17, szerzej na ten temat zob. pkt 4.4.

na stałe i zamieszkuje obecnie przede wszystkim Warszawę i województwo mazowieckie, nierzadko posiadają już polskie obywatelstwo³⁰.

Od lat 90. umiędzynarodowienie polskich uczelni, którego wskaźnikiem jest udział studentów obcokrajowców w ogólnej liczbie studentów w danym kraju, powoli, ale stale rośnie. Według danych za **2013 r.** w Polsce studiowało **29 172 studentów zagranicznych ze 142 krajów**, co stanowiło 1,74% ogółu studentów w Polsce³¹. Nie jest to duża grupa w porównaniu z liczbą studentów zagranicznych w innych krajach europejskich, ale obserwuje się tendencję wzrostową – w 2013 r. zagranicznych studentów było w Polsce o 5000 więcej niż w roku 2012.

Najwięcej studentów zagranicznych przyjeżdża na polskie uczelnie **z Ukrainy** (9747³²) i **Białorusi** (3388). Kolejne grupy to studenci z krajów unijnych: Norwegii, Hiszpanii i Szwecji. Studentów z Azji jest w Polsce niewielu – tylko 618 Chińczyków, 468 Tajwańczyków, 217 Hindusów, 209 Wietnamczyków i 201 Malezyjczyków. W porównaniu do innych krajów europejskich zainteresowanie studentów azjatyckich studiami w Polsce nie rośnie z roku na rok, ale utrzymuje się na stałym poziomie. Natomiast w szybkim tempie przybywa studentów z Ukrainy (od 2005 roku jest to pięciokrotny wzrost) – część badaczy migracji studenckich mówi nawet o zjawisku „ukrainizacji” polskich uczelni. Obecnie w Polsce studiuje więcej Ukraińców niż w krajach zachodnich, na przykład w Niemczech. Polska jest dla tej grupy drugim (po Rosji) najchętniej wybieranym krajem.

Największym zainteresowaniem wśród obcokrajowców cieszą się kierunki społeczne, na których studiuje 43% wszystkich studentów zagranicznych (w tym na kierunkach ekonomicznych 26% ogółu). W następnej kolejności są kierunki medyczne – 29% – oraz kierunki techniczne i ścisłe – 14%. Obywatele państw członkowskich UE oraz pewne grupy obywateli państw trzecich (m.in. osoby posiadające status uchodźcy, zezwolenie na pobyt stały lub Kartę Polaka) mogą studiować w Polsce na uczelniach publicznych na takich samych zasadach jak obywatele polscy, czyli bezpłatnie. Pozostali studenci korzystają z różnego rodzaju stypendiów bądź płacą za studia. Wśród czynników przyciągających studentów zagranicznych wymienia się przede wszystkim dostępność programów w języku angielskim. Obecnie na polskich uczelniach funkcjonuje ponad 500 takich programów, a oferta ta jest stale poszerzana³³.

³⁰ Urząd do spraw Cudzoziemców, *Informacja Ministra Spraw Wewnętrznych na temat polityki migracyjnej i azylowej wobec obywateli państw afrykańskich*, http://www.udsc.gov.pl/files/aktualnosci/Informacja_Ministra_Spraw_Wewnetrznych_na_temat_polityki_migracyjnej_i_azylowej_wobec_obywateli_panstw_afrykanskich.pdf, dostęp: 12.09.2014 r.

³¹ Dane dotyczące studentów zagranicznych w Polsce pochodzą z raportu Fundacji Edukacyjnej „Perspektywa” *Studenci zagraniczni w Polsce 2013*.

³² Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego we wrześniu 2014 r. oszacowało, że jest to już 15 000 osób. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Polski Erasmus dla Ukrainy*, <http://www.nauka.gov.pl/aktualnosci-ministerstwo/polski-erasmus-dla-ukrainy.html>, dostęp: 13.09.2014 r.

³³ Fundacja Edukacyjna „Perspektywa”, *Studenci zagraniczni w Polsce 2013*.

4. CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH GRUP CUDZOZIEMCÓW W POLSCE W PODZIALE NA KRAJE POCHODZENIA³⁴

4.1. UKRAINA³⁵

Ukraińcy od lat stanowią **najliczniejszą grupę cudzoziemców** w Polsce. W 2013 r. ponad **37 600** osób przebywało tutaj jako migranci długoterminowi (posiadający kartę pobytu). Ukraińscy migranci to przede wszystkim osoby należące do dwóch grup: pracowników (w tym sezonowych) oraz studentów. Od 2014 r. w Polsce przebywa również grupa obywateli ukraińskich ubiegających się o ochronę międzynarodową³⁶.

Polska jest od lat atrakcyjnym miejscem dla ukraińskich **migrantów zarobkowych**. Po wstąpieniu Polski do UE objęci zostali oni, razem z obywatelami Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdowy i Federacji Rosyjskiej, specjalnymi ułatwieniami proceduralnymi. Mogą podjąć zatrudnienie w Polsce bez konieczności ubiegania się o zezwolenia na pracę: od 2007 r. wolno im było w ten sposób pracować 3 miesiące w ciągu 6 miesięcy, a od 2008 r. 6 miesięcy w ciągu roku na podstawie specjalnego oświadczenia pracodawcy. Ukraińcy często podejmują pracę w rolnictwie czy na budowach (mężczyźni) oraz jako pomoce domowe i opiekunki do dzieci czy osób starszych (kobiety). Według niektórych danych istnieje około 60-procentowa przewaga liczebna kobiet wśród migrantów z Ukrainy³⁷. Bardzo często w przypadku tej grupy obserwowana jest zmiana charakteru migracji: z początkowo sezonowej pracy i czasowego pobytu na podstawie wizy w pobyt nielegalny, często trwający przez wiele lat. Między innymi z myślą o tej grupie przeprowadzono w Polsce trzykrotnie (w latach 2003, 2007 i 2012) akcje regularyzacyjne, tzw. abolicje, umożliwiające pod pewnymi warunkami uregulowanie pobytu osobom przybywającym w Polsce nielegalnie. W ramach abolicji z 2012 r. ponad 1500 Ukraińców zalegalizowało w ten sposób swój pobyt w Polsce.

Drugą grupę Ukraińców w Polsce stanowią **studenci**, których liczba stale rośnie – jak podano powyżej, w roku akademickim 2013/2014 było to już 15 000 osób³⁸. Część z nich to osoby polskiego pochodzenia, które dzięki Karcie Polaka mają dostęp do bezpłatnej edukacji wyższej, a także osoby korzystające z różnego rodzaju stypendiów przeznaczonych dla tej grupy. W związku z wydarzeniami w Ukrainie w 2014 r. polskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ogłosiło stworzenie na lata 2014-2015 specjalnej oferty stypendialnej „Polski Erasmus dla Ukrainy”, skierowanej do 550 osób z dotkniętych działaniami zbrojnymi regionów Ukrainy³⁹.

³⁴ Przedstawione tutaj opisy są próbą uproszczonej charakterystyki najliczniej reprezentowanych oraz najszerzej zbadanych grup cudzoziemców mieszkających w Polsce.

³⁵ Do społeczności Ukraińców, Rosjan, Białorusinów i Ormian w Polsce należą nie tylko imigranci, ale również przedstawiciele mniejszości narodowych, które nie będą opisywane w tym rozdziale.

³⁶ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

³⁷ A. Górny, A. Grzymała-Kazłowska, E. Kepińska, A. Fihel, A. Piekut, *Od zbiorowości do społeczności: rola migrantów osiedleńczych w tworzeniu się społeczności imigranckich w Polsce*, Warszawa 2007.

³⁸ Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Polski Erasmus...*, op. cit.

³⁹ Ibid.

W 2014 r., w okresie od stycznia do połowy listopada, w Polsce przyjęto ponad 1900 **wnio-sków o nadanie statusu uchodźcy** złożonych przez obywateli Ukrainy (dla porównania, w ciągu całego 2013 r. Ukraińcy złożyli tylko 46 wniosków), w tym około 8% przez osoby narodowości innej niż ukraińska (m.in. tatarskiej, ormiańskiej i rosyjskiej)⁴⁰. Sytuacja na południu i wschodzie kraju, przede wszystkim na Krymie i w regionie Donbasu, jest niebezpieczna, a przewidywania dotyczące losów tego regionu, a także całej Ukrainy są bardzo niepewne. Niemniej, poza nielicznymi wyjątkami, Polska nie udziela obecnie ochrony międzynarodowej obywatelom Ukrainy. Ma to związek m.in. z faktem, że konflikt nie obejmuje całego terytorium Ukrainy, tak więc zachowana jest możliwość przeniesienia się w inny, bezpieczny region kraju (tzw. alternatywa ucieczki wewnętrznej).

Większość Ukraińców w Polsce to osoby prawosławne lub należące do Kościoła greckokatolickiego (unickiego). Ze względu na podobieństwa językowe i kulturowe Ukraińcy są zazwyczaj dobrze zintegrowani z Polakami, często zdarzają się też związki i małżeństwa mieszane. Wielu Ukraińców angażuje się w działalność społeczną, tworząc różnego rodzaju organizacje i stowarzyszenia, m.in. promujące kulturę ukraińską i udzielające pomocy ukraińskim migrantom.

4.2. FEDERACJA ROSYJSKA

W końcu 2013 r. **karty pobytu** w Polsce posiadało **12 645 obywateli rosyjskich**, co stanowi około 10% wszystkich kart pobytu wydanych cudzoziemcom⁴¹. Liczba ta uwzględnia Rosjan, którzy przyjechali do Polski m.in. w celach zarobkowych, związanych z nauką lub połączeniem z rodziną (czyli tzw. migrantów dobrowolnych) oraz tych migrantów przymusowych, którzy otrzymali pozytywne decyzje o objęciu ochroną międzynarodową. Jednocześnie, w samym tylko 2013 r., aż **12 659 obywateli rosyjskich złożyło wnioski o nadanie statusu uchodźcy**. Cudzoziemcy z rosyjskim obywatelstwem stanowią od lat najliczniejszą grupę wnioskodawców, składającą około 80-85% wszystkich wniosków o udzielenie ochrony w Polsce⁴². Znaczącą większość wśród nich stanowią osoby pochodzące z republik kaukaskich, przede wszystkim z Czeczenii⁴³, którym poświęcono więcej uwagi w tym podrozdziale.

Jednym z najistotniejszych czynników wpływających na tak liczną obecność migrantów przymusowych z Kaukazu w Polsce jest położenie geograficzne Polski, która jest pierwszym „bezpiecznym krajem” na drodze ze Wschodu na Zachód, oraz istnienie kanałów migracyjnych (często przemytniczych) łączących Moskwę z Europą Zachodnią przez Ukrainę, Białoruś i Polskę. Kolejnym istotnym czynnikiem jest także fakt, że Polska przyznała ochronę międzynarodową pewnej liczbie uchodźców czeczeńskich w przeszłości, tj. w czasie i bezpośrednio po końcu pierwszej i drugiej wojny czeczeńskiej (odpowiednio w latach: 1994-1996 oraz 1999-2009)⁴⁴. Dzisiaj, według doniesień organizacji międzynarodowych, pomimo oficjalnego zakończenia działań wojennych Czeczenii pod rządami podporządkowanego Kremlowi Ramzana Kadyrowa pozostaje miejscem niespokojnym, w którym wciąż

⁴⁰ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

dochodzi do powszechnego łamania praw człowieka i gdzie stosowana jest przemoc wobec ludności cywilnej⁴⁵.

W ostatnich latach w Polsce **uznawalność wniosków składanych przez Czeczenów jest niewielka**: tylko około 2-3% wnioskujących otrzymuje w Polsce status uchodźcy⁴⁶. Co ważne, Polska bardzo często nie jest przez osoby poszukujące ochrony postrzegana jako miejsce docelowe. Także w przypadku Czeczenów celem jest zazwyczaj przedostanie się do zamożniejszych krajów europejskich, takich jak Niemcy, Austria czy Francja. Z tego powodu część osób po złożeniu wniosków na granicy, zwykle na polsko-białoruskim przejściu w Terespolu, nigdy nie dociera do wskazanego ośrodka dla cudzoziemców w Białej Podlaskiej i opuszcza Polskę krótko po przyjeździe. Dla przykładu: pomiędzy styczniem i grudniem 2013 r. 13 818 postępowań wszczętych na skutek złożenia wniosków przez obywateli Federacji Rosyjskiej zostało umorzonych z powodu nieobecności cudzoziemca na terenie Polski (liczba ta odnosi się do wniosków złożonych przez tę grupę osób w 2013 r. – 12 645 wniosków – lub w roku 2012 – 6084 wniosków). Większość z tych cudzoziemców jest później odsyłana z powrotem do Polski jako do kraju odpowiedzialnego, zgodnie z prawem unijnym, za rozpatrzenie ich wniosków uchodźczych.

Czeczeni są **narodem muzułmańskim** pochodzącym z północnego Kaukazu, wyznającym sunnicką odmianę islamu⁴⁷. Posługują się językiem czeczeńskim oraz rosyjskim, tym drugim czasem także między sobą, jeżeli rozmowa wymaga specjalistycznego, np. technicznego, słownictwa. W kulturze czeczeńskiej jedną z najważniejszych wartości jest rodzina, a powszechnym zjawiskiem są rodziny wielodzietne. Pojęcie rodziny jest przy tym dużo szersze niż w kulturze polskiej: jako bliską rodzinę określa się również braci, kuzynów, wujków – czasem nawet kilkadziesiąt osób. Ważne znaczenie odgrywają pokrewieństwo oraz powiązania w ramach rozbudowanego systemu rodowego. Czeczenów obowiązuje wpajany im od dziecka swoisty kodeks etyczny – system norm moralnych i zakazów, oparty na takich nienaruszalnych wartościach jak szlachetność, skromność, prawość, honor, bezwzględny szacunek dla starszych i dla kobiet, wzajemna pomoc i opieka nad słabszymi czy prawo gościnności. Ten kodeks, prawo zwyczajowe zwane *adat*, określa model zachowania w prawie wszystkich dziedzinach życia.

Kultura czeczeńska jest kulturą patriarchalną, z wyraźnie określonymi rolami płciowymi. Mężczyzna jest głową rodziny i autorytetem. Jest również żywicielem, a zdolność zapewnienia rodzinie dobrobytu świadczy o jego wartości społecznej. Natomiast do obowiązków kobiety czeczeńskiej należy zajmowanie się domem i wychowywanie dzieci zgodnie z wiarą i tradycją. Do pożądanych cech kobiecych należy skromność, przejawiająca się m.in. w ubiorze (noszenie długich spódnic i okrywanie włosów chustą), i posłuszeństwo – Czeczenka powinna słuchać swego męża i nie wolno jej nigdy publicznie podważać jego słów. Dziewczęta wychowywane są surowo i bardzo dbają o swoją reputację. Nie wolno im przebywać sam na sam w jednym pomieszczeniu w towarzystwie mężczyzny, z którym nie są spokrewnione, ani podawać mężczyznom ręki na powitanie. W wielu rodzinach nie przywiązuje się zbytnej wagi do edukacji dziewcząt, kładąc raczej nacisk na ich odpowiednie wychowanie i przygotowanie do ról przypisanych w społeczeństwie.

⁴⁵ Np.: Human Rights Watch, *World Report 2014 – Russia*, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r., lub EASO Country of Origin Information Report, *Chechnya – Women, Marriage, Divorce and Child Custody*, wrzesień 2014, <http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/COI-Report-Chechnya.pdf>, dostęp: 10.09.2014 r.

⁴⁶ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

⁴⁷ Informacje dotyczące kultury czeczeńskiej pochodzą z tekstu A. Chrzanowskiej, *Tożsamość kulturowa uchodźców czeczeńskich*, [w:] A. Gutkowska (red.), *Uchodźcy w Polsce. Kulturowo-prawne bariery w procesie adaptacji*, Warszawa 2007.

Religia muzułmańska od zawsze odgrywała istotną rolę w kulturze czeczeńskiej. Czeczenom, tak jak innym muzułmanom, nie wolno spożywać określonych potraw (m.in. wieprzowiny i alkoholu) i wykonywać pewnych prac uważanych za „nieczyste” (takich jak sprzątanie miejsc użyteczności publicznej). Obowiązują ich nakazy odmawiania modlitwy (5 razy dziennie w określonych godzinach) i trwającego miesiąc corocznego postu (ramadanu). Do rzadkości należą małżeństwa mieszane Czeczenów z niemuzułmanami. W latach 90., po rozpadzie Związku Radzieckiego, czeczeński islam przybrał charakter bardziej radykalny zarówno w sferze politycznej, jak i obyczajowej. Było to związane z pojawieniem się w regionie grup propagujących fundamentalistyczną wersję islamu (tzw. wahabitów) oraz wysyłaniem młodzieży czeczeńskiej na islamskie uniwersytety do krajów arabskich. Wielu młodych, podatnych na wpływy innych osób przyjęło nowy, bardziej radykalny i konserwatywny styl życia, propagowany również przez otoczenie Ramzana Kadyrowa, prezydenta republiki. Pojawiły się głosy postulujące wprowadzenie w Czeczenii prawa opartego na kodeksie religijnym zwanym szariatem. Zbudowano wiele nowych meczetów, a część kobiet zamieniła tradycyjną chustkę odślaniającą połowę głowy na szczelnie okrywające ciało stroje.

Bardzo ważne w przypadku **migrantów przymusowych**, jakimi są Czeczeni, jest pamiętanie o tym, że sytuacja wieloletniego konfliktu w kraju pochodzenia, decyzja o ucieczce i, wreszcie, konieczność przystosowania się do życia w nowym, obcym kulturowo środowisku może mieć wpływ na normy i tradycje kulturowe Czeczenów i prowadzić do nieraz gwałtownych przemian w systemie wartości. Na przykład trudności związane z odmiennym statusem społecznym mężczyzny w wyniku znalezienia się w sytuacji uchodźstwa w Polsce, bezrobociem bądź niemożnością wykonywania wyuczonego zawodu podważają autorytet Czeczena jako żywiciela rodziny. Sytuacje, kiedy kobieta czeczeńska decyduje się podjąć zatrudnienie, a jej mąż wyraża na to zgodę, należą do rzadkości. Te problemy prowadzą do narastania złości i poczucia bezradności wśród Czeczenów i niejednokrotnie stanowią źródło ich roszczeniowych postaw wobec polskich instytucji. Mimo tych trudności osoby doskonale znające Czeczenów i ich kulturę uważają, że uchodźcy czeczeńscy chcą i potrafią integrować się ze społeczeństwem polskim, jeżeli spotkają się z życzliwością i choćby minimalnym poszanowaniem dla swojej kultury i tradycji⁴⁸.

4.3. BIAŁORUŚ

Białorusini przebywający w Polsce to zwykle osoby należące do jednej z trzech grup migrantów: pracowników (w tym sezonowych), studentów lub osób ubiegających się o ochronę międzynarodową. **Karty pobytu** w 2013 r. posiadało w Polsce około **11 000 Białorusinów**⁴⁹.

Białorusini, podobnie jak Ukraińcy, mogą korzystać z ułatwień, pracując w Polsce i nie muszą ubiegać się o zezwolenie na pracę, jeżeli pracują sezonowo. Podejmują oni zatrudnienie najczęściej w sektorze budowlanym lub w rolnictwie. W związku z trudną sytuacją polityczną na Białorusi, szczególnie po wyborach prezydenckich w 2010 r., rocznie kilkadziesiąt osób składa w Polsce wnioski o nadanie statusu uchodźcy. Są to głównie osoby związane z opozycją polityczną, w tym antyreżimowo nastawiona młodzież i działacze na rzecz praw człowieka. W latach 2010-2013 **status uchodźcy otrzymało ponad 70 osób**. Państwo polskie

⁴⁸ A. Chrzanowska, *Kulturowe uwarunkowania funkcjonowania migrantów przymusowych na polskim rynku pracy na przykładzie społeczności czeczeńskiej*, [w:] W. Klaus (red.), *Migranci na polskim rynku pracy. Rzeczywistość, problemy, wyzwania*, Warszawa 2007, s. 127.

⁴⁹ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

w ramach swojego działania na rzecz procesu demokratyzacji na Białorusi wspiera również białoruskie społeczeństwo obywatelskie oraz niezależne media m.in. przez dotacje ministerialne czy umożliwienie funkcjonowania białoruskiej telewizji (TV Belsat) oraz rozgłośniom radiowym (Radio Racja). Ponadto w 2006 roku został utworzony **Program Stypendialny im. Konstantego Kalinowskiego** – polski państwowy program pomocowy dla białoruskich studentów relegowanych z białoruskich uczelni z przyczyn politycznych oraz dla osób, które nie mogą studiować na Białorusi ze względu na swoje poglądy i zaangażowanie w obronę demokracji i praw człowieka. Do roku 2014 studia na polskich uczelniach w ramach Programu ukończyło 229 osób.

Większość Białorusinów to osoby **prawosławne**. Ze względu na bliskie sąsiedztwo i wspólną historię wiele zwyczajów białoruskich jest podobnych do obyczajów polskich. Oficjalnymi językami kraju są białoruski i rosyjski, używane są również języki mniejszości narodowych – polski, ukraiński i litewski. Większość osób posługuje się dwoma lub nawet trzema językami (zwykle jednym z nich jest rosyjski). Mimo stopniowo zachodzących przemian w społeczeństwie białoruskim role płciowe są nadal rozumiane tradycyjnie: mężczyzna jest żywicielem rodziny, a od kobiet oczekuje się dbania o dom i opieki nad dziećmi. Nierówny status płci odzwierciedla się we wskaźnikach dotyczących zatrudnienia oraz pełnienia funkcji kierowniczych⁵⁰.

4.4. WIETNAM

Wietnamczycy stanowią drugą pod względem liczebności (po Ukraińcach) grupę cudzoziemców – obywateli państw trzecich zamieszkujących w Polsce. Zgodnie z danymi Urzędu do spraw Cudzoziemców **karty pobytu** w 2013 r. posiadało prawie **13 500 Wietnamczyków**⁵¹. Sami Wietnamczycy szacują liczbę wietnamskich imigrantów w Polsce na 20 000-25 000, jednocześnie przyznając, że około 1/3 Wietnamczyków to osoby o nieudokumentowanym statusie (przebywający w Polsce nielegalnie)⁵².

Pierwsi Wietnamczycy pojawili się w Polsce **pod koniec lat 60.** na mocy umów o wymianie studentów z innymi krajami socjalistycznymi, o których była mowa powyżej. Około 4000 wietnamskich studentów skorzystało w latach 60. i 70. z możliwości nauki w Polsce, głównie studiując na kierunkach technicznych (górnictwo i geologia, budowa okrętów, żegluga i transport morski). Część z tych osób po ukończeniu studiów podjęła decyzję o pozostaniu w Polsce i sprowadzeniu członków swoich rodzin⁵³.

Znacząco większą skalę miała fala migracji Wietnamczyków do Polski **we wczesnych latach 90.** Różniła się ona istotnie od migracji studentów sprzed 2 dekad: w przeciwieństwie do pierwszej grupy głównym powodem przyjazdu do Polski tych Wietnamczyków był czynnik ekonomiczny. Osoby te, nawet jeżeli pozostały w Polsce na stałe, z oczywistych względów posługiwały się językiem polskim na dużo słabszym poziomie niż ci Wietnamczycy, którzy odbyli studia w języku polskim. Wzrost liczby obywateli Wietnamu przybywających do Polski we wspomnianym okresie miał związek z nielegalną migracją z krajów byłego Związku

⁵⁰ Countries and Their Cultures, *Culture of Belarus*, <http://www.everyculture.com/A-Bo/Belarus.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

⁵¹ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

⁵² K. Wysińska, *Organizacje wietnamskie i chińskie w Polsce. Wstępna analiza instytucjonalnej kompletności społeczności wschodnioazjatyckich w Polsce*, Warszawa 2011.

⁵³ T. Halik, *Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych*, Poznań 2006.

Radzieckiego, którą ułatwiały nieszczerne granice, a także umowy o readmisji podpisane przez Polskę z Niemcami. Na mocy tych umów Polska jako „bezpieczny kraj trzeci” przyjęła w 1995 r. około 40 000 Wietnamczyków, byłych robotników kontraktowych, którzy do 1989 r. pracowali w byłej NRD i po zakończeniu kontraktów nie powrócili do kraju⁵⁴.

Wietnamczycy osiedlali się głównie w dużych miastach (około 2/3 wszystkich Wietnamczyków w Polsce obecnie mieszka w Warszawie) i zajmowali się głównie handlem m.in. na słynnym Stadionie X-lecia w Warszawie. Bazar ten, noszący nazwę „Jarmarku Europa”, był największym w Europie odkrytym targowiskiem aż do 2008 r., kiedy zdecydowano o zburzeniu stadionu. Wietnamczycy funkcjonują głównie w obrębie własnej społeczności, prowadząc małe zakłady zajmujące się sprzedażą tekstyliów, gastronomią i innymi usługami i zatrudniając głównie współrodaków. Spora grupa Wietnamczyków żyje i pracuje w miejscowości **Wólka Kosowska** w gminie Lesznówola, położonej na południowy zachód od Warszawy. Zlokalizowane tam centrum handlowe jest największą pod względem rozmiarów, liczby zatrudnionych cudzoziemców i ich zróżnicowania narodowościowego „migrancką” instytucją ekonomiczną w Polsce. W celu zapewnienia zaplecza i odpowiedniej infrastruktury wokół hal targowych powstał szereg placówek świadczących rozmaite usługi (biura wynajmu mieszkań, punkty obsługi transakcji bankowych, biura tłumaczeń, lokale gastronomiczne, agencje ochrony, serwisy komputerowe czy serwisy naprawy samochodów) w większości prowadzonych przez migrantów.

Istotnym zagadnieniem dotyczącym Wietnamczyków jest kwestia legalności ich pobytu. Spora grupa osób funkcjonuje w Polsce bez odpowiednich zezwoleń na pobyt i pracę. Podejmując pracę, osoby te nie odprowadzają podatków, a zarobione pieniądze przekazują często rodzinom w Wietnamie. Szczególnie w przypadku osób, które wjeżdżając do Polski, nielegalnie przekroczyły granicę, uregulowanie ich pobytu było i jest bardzo trudne. Wietnamczycy byli drugą po Ukraińcach najliczniejszą grupą cudzoziemców, która w 2012 r. skorzystała z abolicji – ponad 1500 Wietnamczyków zalegalizowało w ten sposób swój pobyt w Polsce.

Wietnamczycy w Polsce, podobnie jak opisani wyżej Czeczeni, są **społecznością endogeniczną** – mieszane małżeństwa należą raczej do rzadkości. Drugie pokolenie imigrantów jest dużo lepiej zintegrowane z polskim społeczeństwem niż pokolenie rodziców m.in. dzięki edukacji odebranej w polskich szkołach. Nastoletni Wietnamczycy wychowani w Polsce zwykle perfekcyjnie posługują się językiem polskim, mają polskich przyjaciół i są zintegrowani z polskim społeczeństwem. Nierzadko także posiadają już polskie obywatelstwo.

Społeczność Wietnamczyków przebywających w Polsce charakteryzuje się dysproporcją, jeżeli chodzi o płeć – około **70% migrantów wietnamskich stanowią mężczyźni**. Często są to osoby pozostawiające swoje rodziny, tj. żony i dzieci, w Wietnamie i planujące powrót po osiągnięciu określonych celów ekonomicznych. Wietnamczycy są w większości ateistami, pozostali wyznają buddyzm wietnamski bądź deklarują przynależność do Kościoła katolickiego. Jeżeli chodzi o poglądy polityczne, środowisko wietnamskie w Polsce jest podzielone. Część Wietnamczyków jest wyraźnie prorządowa, skupiona wokół środowiska ambasady Wietnamu w Warszawie koordynującej działalność kilku wietnamskich organizacji społeczno-kulturalnych. Dość aktywną, choć, jak się wydaje, mniejszościową grupę stanowią środowiska niezależne – przeciwnicy reżimu w Wietnamie zajmujący się działalnością na rzecz praw człowieka i demokracji Wietnamu. Część diaspory wietnamskiej przyjmuje postawę neutralną zarówno wobec reżimu kraju pochodzenia, jak i opozycji⁵⁵.

⁵⁴ Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Społeczność wietnamska w Polsce. Polityka migracyjna Wietnamu – Raport*, Warszawa 2007, s. 38, <http://www.emn.gov.pl/esm/publikacje/publikacje-departament/8757,Spolecnosc-ormianska-w-Polsce-Polityka-migracyjna-Armenii.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

⁵⁵ Ibid., s. 104.

4.5. CHINY

Chińczycy są powiększającą się, ale stosunkowo mało poznaną grupą cudzoziemców w Polsce. W 2013 r. nieco ponad **5000 Chińczyków posiadało karty pobytu**⁵⁶. Intensywny wzrost liczby Chińczyków osiedlających się w Polsce obserwuje się od około 2005 r. Są to przede wszystkim studenci oraz migranci zarobkowi⁵⁷.

Dla studentów z Chin, podobnie jak i z innych krajów azjatyckich, **studia** odbyte w Europie są prestiżowym elementem życiorysu, a koszty edukacji w Polsce są znacznie niższe niż w państwach Europy Zachodniej. Studenci jednak zwykle niewiele wiedzą o Polsce przed przyjazdem, jak również nieczęsto decydują pozostać w niej po studiach – traktują je jako etap przejściowy i najczęściej albo wracają do Chin, albo wyjeżdżają do innego kraju europejskiego. **Chińska kultura** jest bardzo odmienna od polskiej, m.in. w takich aspektach jak relacje międzyludzkie: często na ich wartość patrzy się przez pryzmat utylitarny, ekonomiczny. Te różnice mogą powodować trudności w nawiązywaniu kontaktów z Polakami i owocować zamykaniem się młodych Chińczyków wewnątrz własnej grupy.

Migracje ekonomiczne Chińczyków od 2005 r. przebiegały dwutorowo: z jednej strony byli to lepiej wykształceni i zamożniejsi przedsiębiorcy, którzy otwierali w Polsce oraz innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej swoje interesy, głównie restauracje i sklepy; z drugiej – gorzej wykształceni i pochodzący z uboższych prowincji robotnicy, zatrudniani m.in. na kontraktach przy budowie autostrad. Chińscy przedsiębiorcy i pracownicy kontraktowi skupieni są przede wszystkim w 5 miejscowościach: Wólce Kosowskiej pod Warszawą, gdzie mieści się najwięcej chińskich firm, Bydgoszczy, Jaworznie oraz Gdańsku i Gdyni. Osoby, które osiedliły się w Polsce w ostatnich latach, bardzo często przyjechały tutaj nie bezpośrednio z Chin, ale przeniosły się z innego kraju Europy. Zjawisko to można wiązać zarówno z wstąpieniem Polski do UE, jak i ze wzrostem dużych inwestycji chińskich w Polsce.

Niewiele jest w Polsce organizacji chińskich – przedstawiciele tej grupy preferują raczej nieformalne relacje interpersonalne, tworzące się przede wszystkim między osobami, które przybyły do Polski w podobnym czasie (np. przedsiębiorcy, którzy przyjechali w latach 80.), między osobami tego samego wyznania (np. grupa chrześcijan chińskich skupiona w Wólce Kosowskiej) czy wreszcie między osobami pochodzącymi z tego samego regionu Chin⁵⁸.

4.6. ARMENIA

Ormianie, podobnie jak Ukraińcy i Wietnamczycy, **przybyli licznie do Polski po 1989 r.** w celach zarobkowych i trudnili się głównie handlem⁵⁹. Z pośród kilkudziesięciu tysięcy

⁵⁶ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

⁵⁷ Większość informacji na temat Chińczyków w Polsce pochodzi z publikacji K. Wysieńskiej, *Organizacje wietnamskie i chińskie w Polsce. Wstępna analiza instytucjonalnej kompletności społeczności wschodnioazjatyckich w Polsce*, Warszawa 2011, <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/Raportzwywiadow1.pdf>, dostęp: 12.09.2014 r., oraz K. Wysieńskiej (red.), *Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce*, Warszawa 2012, <http://www.isp.org.pl/publikacje,553,542.html>, dostęp: 12.09.2014 r.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Informacje o Ormianach w Polsce pochodzą głównie z opracowania Departamentu Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Spółeczność Ormiańska w Polsce. Polityka Migracyjna Armenii – Raport*, Warszawa 2009, <http://www.emn.gov.pl/esm/publikacje/publikacje-departament/8757,Spolecznosc-ormianska-w-Polsce-Polityka-migracyjna-Armenii.html>, dostęp: 10.10.2014 r.

osób, które wtedy przyjechały, wiele po jakimś czasie udało się na Zachód, część wróciła do Armenii, a kilka tysięcy pozostało w Polsce. Sporo z nich przez lata funkcjonowało w Polsce bez tytułów pobytowych. W przypadku mężczyzn przyczyną tej sytuacji był m.in. fakt, że ich paszporty, wydane jeszcze w czasach Związku Radzieckiego, straciły ważność, a na wydanie nowych nie mieli szans bez uprzedniego odbycia służby wojskowej w Armenii. Podobnie jak przebywający w Polsce nielegalnie Wietnamczycy i Ukraińcy, wielu Ormian otrzymało możliwość zalegalizowania swojego pobytu w Polsce w trakcie abolicji, o których była mowa powyżej. W ramach abolicji z lat 2003, 2007 i 2012 pozwolenie na pobyt otrzymało łącznie prawie 2000 Ormian.

Obecnie prawie **5000 obywateli Armenii posiada w Polsce kartę pobytu**. Społeczność ta nie osiągnęła spektakularnego awansu ekonomicznego – zajmuje się w dalszym ciągu głównie drobnym handlem mimo wsparcia ze strony tzw. starych Ormian, czyli ormiańskiej diaspory osiadłej od lat w Polsce. Ormianie żyją w stosunkowo rozproszonych środowiskach, ale bardzo **dobrze integrują się w Polsce**, wtapiając się w środowiska lokalne, w których generalnie są akceptowani, znajdując pracę i mieszkanie. Stanowią jedną z nielicznych grup cudzoziemców w Polsce, która bez większych trudności pokonuje bariery kulturowe, językowe i społeczne⁶⁰. Dla korzystnie przebiegających procesów integracyjnych nie bez znaczenia jest fakt, że Ormianie są chrześcijanami należącymi bądź do Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego, bądź do mniej licznego Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego. Ormianie posługują się językiem ormiańskim, a starsze pokolenie także rosyjskim.

Mimo skutecznej integracji ze społeczeństwem Polskim ogólna **liczba Ormian w Polsce wykazuje tendencję spadkową**⁶¹. Jako przyczyny tego zjawiska wymienia się kilka czynników: brak jednostek dysponujących większym kapitałem na rozwój działalności gospodarczej, wieloletni nieuregulowany pobyt i brak dokumentów w przypadku wielu Ormian, traktowanie Polski jako kraju dalszego tranzytu do bogatszych państw Europy Zachodniej, ale także zwiększenie atrakcyjności prowadzenia działalności gospodarczej w państwach poradyńskich, w szczególności w Rosji, oraz relatywna poprawa sytuacji gospodarczej w samej Armenii⁶². Znikomy napływ do Polski nowych migrantów z Armenii w połączeniu z procesami asymilacyjnymi widocznymi w drugim pokoleniu Ormian urodzonych już w Polsce powoduje, że według wszelkich prognoz liczebność tej społeczności będzie się zmniejszać.

4.7. GRUZJA

Według danych Urzędu do spraw Cudzoziemców dotyczących kart pobytu liczba Gruzinów na stałe mieszkających w Polsce wynosi tylko **630 osób**⁶³. Faktyczna liczba Gruzinów przebywających na terytorium Polski jest znacznie wyższa, ponieważ od kilku lat **ponad 1000 obywateli Gruzji rocznie składa w Polsce wniosek o nadanie statusu uchodźcy**. Mimo że uznawalność wniosków gruzińskich jest bliska zeru, liczba złożonych wniosków od kilku lat wciąż pozostaje wysoka. Najwięcej wniosków złożono w roku 2009 (ponad 4200) – rok po konflikcie rosyjsko-gruzińskim w Osetii. Pomimo odmów Gruzini często pozostają w Polsce, decydując się na nielegalny pobyt. Z tego względu byli oni wymieniani przez projektodawców

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

ustawy jako potencjalni beneficjenci abolicji z 2012 r.⁶⁴. Jednak według Urzędu do spraw Cudzoziemców wnioski o legalizację pobytu w tym trybie złożyło jedynie 71 obywateli Gruzji, a w związku z konstrukcją samych przesłanek abolicyjnych pozytywne decyzje otrzymały tylko 22 osoby⁶⁵.

Gruzini są **narodem kaukaskim**, a dominującą religią jest **prawosławie**. Część z nich, zazwyczaj etniczni Kurdowie, deklaruje przynależność do jazydyzmu – synkretycznej religii łączącej elementy chrześcijaństwa, islamu, judaizmu i wierzeń pogańskich⁶⁶. Gruzini posługują się językiem gruzińskim, a starsze pokolenie, podobnie jak u Ormian, także rosyjskim. Wśród osób młodych popularniejszy jest język angielski.

4.8. INDIE

Hindusi przyjeżdżający do Polski to typowi **migranci ekonomiczni**, którzy pojawili się w Polsce na początku lat 90.⁶⁷ Znajdowali zatrudnienie głównie w branży handlowej i gastronomicznej. W późniejszych latach można było zaobserwować wzrost migracji studenckich oraz migracji wysokokwalifikowanych pracowników, głównie specjalistów branży IT oraz personelu medycznego. Obecnie w Polsce **karty pobytu** posiada ponad **2500 obywateli Indii**⁶⁸. Są oni skoncentrowani głównie w 2 dużych ośrodkach miejskich – Warszawie (i podwarszawskiej gminie Raszyn) oraz Łodzi. Większość Hindusów to przedsiębiorcy zajmujący się przede wszystkim prowadzeniem małych i średnich firm w branży tekstylnej, importem towarów indyjskich, prowadzeniem restauracji. Część z nich przyjeżdża do Polski również w związku z pojawieniem się na naszym rynku indyjskich inwestorów, np. w branży informatycznej czy w dziedzinie doradztwa biznesowego.

Hindusi w Polsce pochodzą głównie z północy Indii, są w większości **wyznawcami hinduizmu**, choć zdarzają się także sikhowie i muzułmanie. W województwie mazowieckim znajdują się dwie świątynie, do których uczęszczają obywatele Indii: hinduistyczna Hindu Bhavan w Wólce Kosowskiej oraz sikhijska Gurudwara Singh Sabha w Raszynie. Społeczność hinduska w Polsce charakteryzuje się wyższym niż w przypadku innych grup poziomem zinstytucjonalizowania, tzn. chętnie zrzesza się w organizacjach i stowarzyszeniach wspomagających proces integracji ekonomicznej (np. Polsko-Indyjska Izba Gospodarcza) oraz promujących kulturę Indii (np. Indyjskie Stowarzyszenie w Polsce).

⁶⁴ Uzasadnienie do projektu ustawy o zalegalizowaniu pobytu niektórych cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i ustawy o cudzoziemcach.

⁶⁵ Dane udostępnione HFPC przez Urząd do spraw Cudzoziemców.

⁶⁶ A. Grabau, *Ucieczka Gruzinów do Polski*, „Przegląd” 2009, nr 34, <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artukul/ucieczka-gruzinow-do-polski>, dostęp: 10.09.2014 r.

⁶⁷ Większość informacji o społeczności hinduskiej w Polsce pochodzi z materiałów K. Wysińskiej i A. Piłat z seminarium Instytutu Spraw Publicznych, *Stambuł i Delhi w Warszawie. Plany i strategie migrantów z Azji i Bliskiego Wschodu*, które odbyło się 28 marca 2013 r., <http://www.isp.org.pl/aktualnosci,1,1233.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

⁶⁸ Statystyki Urzędu do spraw Cudzoziemców, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

Maja Łysienia

Rozdział II

**WIZY I PRZEKRACZANIE
GRANICY POLSKIEJ**

1. WIZY

Cudzoziemcy chcący wjechać na terytorium Polski są obowiązani posiadać wizę lub inny dokument uprawniający ich do wjazdu i pobytu w Polsce. Cudzoziemiec może również przekroczyć granicę polską w ramach tzw. ruchu bezwizowego lub małego ruchu granicznego.

1.1. RODZAJE WIZ

Zgodnie z polskim i unijnym prawem cudzoziemcowi można wydać trzy rodzaje wiz:

- wizę lotniskową (oznaczoną symbolem „A”);
- wizę Schengen (oznaczoną symbolem „C”);
- wizę krajową (oznaczoną symbolem „D”).

Cudzoziemcy wjeżdżający na terytorium Polski mogą się legitymować wizami wydanymi zarówno przez właściwe polskie organy, jak i organy innych państw członkowskich UE.

Obecnie nie są już wydawane wizy oznaczone symbolem „B”, czyli wizy tranzytowe. Cudzoziemcy planujący poruszać się przez Polskę w ramach ruchu tranzytowego (np. pociągiem, samochodem) muszą uzyskać wizę Schengen w celu tranzytu.

1.1.1. WIZA LOTNISKOWA („A”)

Wiza lotniskowa („A”) jest **ważna na tranzyt przez międzynarodową strefę tranzytową** portów lotniczych znajdujących się na terytorium państw członkowskich UE. Wiza lotniskowa uprawnia jedynie do pobytu w strefie tranzytowej lotniska, nie uprawnia zaś do przebywania w danym państwie poza terenem lotniska. Może być wydawana na jeden tranzyt przez terytorium państwa członkowskiego UE lub uprawniać do wielokrotnego tranzytu w okresie ważności wizy.

Obowiązek posiadania wizy lotniskowej spoczywa jedynie na obywatelach niektórych państw, tj. Afganistanu, Bangladeszu, Demokratycznej Republiki Kongo, Erytrei, Etiopii, Ghany, Iranu, Iraku, Nigerii, Pakistanu, Somalii i Sri Lanki.

Obywatele tych państw są jednak zwolnieni z obowiązku posiadania wizy lotniskowej, m.in. jeśli posiadają ważną wizę Schengen, wizę krajową lub dokument pobytowy wydany przez państwo członkowskie, jeśli posiadają paszporty dyplomatyczne lub są członkami załóg lotniczych.

1.1.2. WIZA SCHENGEN („C”)

Wiza Schengen (zwana również wizą jednolitą) jest **ważna na terytorium wszystkich państw strefy Schengen**, dlatego na naklejce wizowej w rubryce „ważna na” wpisuje się „Państwa Schengen” lub odpowiednik tego sformułowania w języku państwa wydającego wizę. Oznacza to, że cudzoziemiec, który otrzymał wizę od właściwych organów jednego z państw strefy Schengen, może legalnie wjechać i przebywać na podstawie tej wizy zarówno w państwie, które wydało mu wizę, jak i w każdym innym państwie strefy Schengen. Wyjątek od powyższej zasady stanowią tzw. wizy o ograniczonej ważności terytorialnej.

Wiza o ograniczonej ważności terytorialnej jest wizą Schengen, która jest ważna tylko na terytorium niektórych państw strefy Schengen. Jest wydawana wyjątkowo, w przypadkach wskazanych we Wspólnotowym Kodeksie Wizowym⁶⁹. Wiza o ograniczonej ważności terytorialnej co do zasady jest ważna na terytorium wydającego ją państwa członkowskiego UE. Może ona być ważna także na terytorium więcej niż jednego państwa członkowskiego UE, pod warunkiem wyrażenia zgody przez każde z tych państw.

Wiza Schengen uprawnia do wjazdu i pobytu na terytorium strefy Schengen przez okres **nieprzekraczający 90 dni**. W rubryce „czas pobytu” na naklejce wizowej wizy Schengen może zatem zostać wpisana liczba o maksymalnej wartości 90. Oznacza to, że cudzoziemiec chcący przyjechać do Polski na okres powyżej 90 dni powinien co do zasady ubiegać się o wydanie mu wizy krajowej, a nie wizy Schengen.

Okres ważności wizy Schengen wpisany na naklejce wizowej w rubrykach „od” i „do” może wynosić maksymalnie 5 lat. Należy jednak pamiętać, że jeśli wydano wizę Schengen na okres ważności dłuższy niż 6 miesięcy (w rubrykach „od” i „do” wpisany jest okres dłuższy niż 6 miesięcy), czas pobytu wynosi 90 dni w ciągu każdego 180-dniowego okresu.

Wiza Schengen może uprawniać do ciągłego pobytu na terytorium strefy Schengen lub wielu pobytów w okresie ważności wizy.

Wizę Schengen można wydać w tych samych celach co wizę krajową (m.in. w celu wykonywania pracy, prowadzenia działalności gospodarczej lub odbycia studiów). W celu tranzytu oraz tranzytu lotniczego można wydać tylko wizę Schengen.

Wizę Schengen wydaje co do zasady właściwy konsul. Wiza Schengen może być w szczególnych przypadkach **wydana także na granicy zewnętrznej UE** (w przeciwieństwie do wizy krajowej). Na polskich granicach zewnętrznych (granica z Ukrainą, Białorusią i Federacją Rosyjską) taką wizę wydaje lub odmawia jej wydania komendant placówki Straży Granicznej. Uprawnia ona do pobytu przez okres nieprzekraczający 15 dni w zależności od celu i warunków planowanego pobytu. W przypadku tranzytu długość dozwolonego pobytu odpowiada czasowi potrzebnemu na tranzyt. Wiza ta uprawnia do wjazdu i pobytu we wszystkich państwach strefy Schengen, chyba że została wydana jako wiza o ograniczonej ważności terytorialnej.

⁶⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 810/2009 z dnia 13 lipca 2009 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Wizowy (kodeks wizowy).

1.1.3. WIZA KRAJOWA („D”)

Wiza krajowa (zwana również wizą pobytową długoterminową) uprawnia do wjazdu i pobytu przez okres **przekraczający 90 dni** (co najmniej 91 dni), ale **nie dłuższy niż 1 rok**. Oznacza to, że cudzoziemiec chcący przyjechać do Polski na okres poniżej 90 dni powinien ubiegać się o wydanie mu wizy Schengen, a nie wizy krajowej.

Wiza krajowa może uprawniać do ciągłego pobytu w Polsce lub wielu pobytów w Polsce w okresie ważności wizy. **Uprawnia również do pobytu w innych państwach strefy Schengen**⁷⁰.

Data wydania wizy krajowej i data początkowa okresu ważności wizy (rubryka „od” na naklejce wizowej) mogą być różne. Okres ważności wizy krajowej może się bowiem rozpocząć nie później niż 3 miesiące od daty jej wydania.

Wizę krajową można wydać w tych samych celach co wizę Schengen (m.in. w celu wykonywania pracy, prowadzenia działalności gospodarczej lub odbycia studiów). Poza tym wizę krajową można (w przeciwieństwie do wizy Schengen) wydać w celu:

- przybycia na terytorium Polski jako członek najbliższej rodziny repatrianta;
- korzystania z uprawnień wynikających z posiadania Karty Polaka;
- repatriacji;
- korzystania z ochrony czasowej.

1.1.4. WIZA W CELU WYKONYWANIA PRACY

Wiza w celu wykonywania pracy w Polsce może być zarówno wizą krajową, jak i wizą Schengen. Wiza ta może być wydana cudzoziemcowi, który przedstawi zezwolenie na pracę w Polsce⁷¹ albo pisemne oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia cudzoziemcowi wykonywania pracy⁷², jeżeli zezwolenie na pracę nie jest wymagane.

Wizę wydaje się na okres pobytu, który odpowiada okresowi pracy wskazanemu w zezwoleniu lub oświadczeniu. Okres ten nie może być dłuższy niż przewidziany dla danego typu wizy. W przypadku cudzoziemca posiadającego oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia cudzoziemcowi wykonywania pracy okres pobytu na podstawie wizy nie może być dłuższy niż 6 miesięcy w okresie 12 miesięcy liczonych od dnia pierwszego wjazdu cudzoziemcą na terytorium Polski.

⁷⁰ Szerzej na ten temat zob. pkt 1.6.6.

⁷¹ Wydawane zgodnie z art. 87 i n. ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

⁷² Wydawane zgodnie z §1 pkt 22 Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 lipca 2011 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę.

1.2. POSTĘPOWANIE WIZOWE

Wizę krajową, wizę lotniskową i wizę Schengen wydaje **właściwy konsul**. Ponadto wizę Schengen wydaje na granicy lub odmawia jej wydania **komendant placówki Straży Granicznej**. W przypadku zaś członków misji dyplomatycznych lub urzędu konsularnego państwa obcego oraz członków ich rodzin wiza wydawana jest przez konsula lub ministra właściwego do spraw zagranicznych. Szczególnie określono właściwość konsula w przypadku wydawania wizen krajowej w celu wykonywania pracy.

Informację o tym, który organ wydał wizę, można znaleźć na naklejce wizowej w rubryce „wydana w” oraz na stemplu widniejącym na wizie.

Nie ma możliwości otrzymania nowej wizen podczas pobytu w Polsce, gdyż nie ma na tym terytorium polskich konsulatów. Możliwe jest jednak w takiej sytuacji przedłużenie wizen już wcześniej wydanej cudzoziemcowi⁷³.

Cudzoziemiec, aby otrzymać wizę, musi złożyć wniosek we właściwym konsulacie lub wydziale konsularnym przy ambasadzie. Od decyzji konsula o odmowie wydania wizen przysługuje **wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy** przez ten organ. Od decyzji komendanta placówki Straży Granicznej w tym przedmiocie przysługuje z kolei odwołanie do Komendanta Głównego Straży Granicznej.

Jedną z przyczyn odmowy wydania wizen jest wpis danych cudzoziemca do Systemu Informacyjnego Schengen (SIS) do celów odmowy wjazdu. Należy jednak pamiętać, że pomimo istnienia tego wpisu jest możliwe wydanie wizen krajowej cudzoziemcowi w razie istnienia poważnych przyczyn uzasadniających jej wydanie, zwłaszcza ze względów humanitarnych lub z powodu zobowiązań międzynarodowych, z uwzględnieniem interesu państwa, które dokonało wpisu do SIS.

1.3. NAKLEJKA WIZOWA

Zarówno wizę krajową, wizę lotniskową, jak i wizę Schengen umieszcza się w dokumencie podróży cudzoziemca (np. w paszporcie) w formie naklejki wizowej (zwanej również **jednolitym formularzem wizowym**).

We wszystkich państwach członkowskich UE obowiązuje jeden wzór naklejki wizowej, niezależnie od tego, czy jest to wiza krajowa, czy wiza Schengen. Wiza wydana przez inne niż Polska państwo członkowskie UE będzie zatem różniła się od wizen wydanej przez polskie organy władzy jedynie językiem, w jakim zamieszczono na niej informacje (np. na naklejce wizowej wydanej przez władze Republiki Federalnej Niemiec w tym samym miejscu co na wizie wydanej przez władze polskie zamiast napisu „ważna na” znajdzie się jego odpowiednik w języku niemieckim). Ponadto na każdej naklejce wizowej zamieszczone są nazwy rubryk w językach angielskim i francuskim.

W szczególnych przypadkach uzasadnionych interesem cudzoziemca wiza krajowa może zostać umieszczona **na osobnym blankiecie wizowym**. Jeżeli państwo członkowskie UE

⁷³ Szerzej na ten temat zob. pkt 1.4.1.

wydające wizę Schengen nie uznaje dokumentu podróży osoby ubiegającej się o wizę, wizę umieszcza się także na oddzielnym blankiecie wizowym.

Wizy wydane osobom wpisanym do dokumentu podróży osoby ubiegającej się o wizę (np. dzieci, małżonek) umieszcza się w tym samym dokumencie podróży.

Wszystkie wpisy na naklejce wizowej są nanoszone drukiem – na wydrukowanej naklejce wizowej nie dokonuje się żadnych odręcznych zmian. Naklejki można wypełniać ręcznie tylko w przypadku wystąpienia problemów technicznych.

W rubryce „**ważna na**” określa się terytorium, na którym cudzoziemiec jest uprawniony do przebywania. Jeśli w tej rubryce wpisano „państwa Schengen”, cudzoziemiec może legalnie podróżować na podstawie tej wizy po wszystkich państwach strefy Schengen.

Jeśli wiza Schengen jest wizą o ograniczonej ważności terytorialnej w rubryce „ważna na” wpisuje się nazwy lub kody państw, na których terytorium może przebywać cudzoziemiec (np. wpis „PL – BE – CZ” oznacza, że wiza uprawnia do pobytu w Polsce, Belgii i Czechach), lub sformułowanie „państwa Schengen”, a po nich nawias zawierający znak minus i kody państw członkowskich, na których terytorium wiza nie jest ważna [np. wpis „państwa Schengen (-PL, BE, CZ)” oznacza, że cudzoziemiec może przebywać we wszystkich państwach strefy Schengen poza Polską, Belgią i Czechami].

Na naklejce wizowej w rubrykach „**od**” i „**do**” wskazuje się okres ważności danej wizy. Pierwsza cyfra to zawsze dzień, druga – miesiąc, trzecia – rok (np. 05-12-14 – 5 grudnia 2014 r.). Cudzoziemiec musi opuścić terytorium najpóźniej do północy dnia wskazanego w rubryce „**do**”, chyba że uzyska inny dokument uprawniający go do pobytu na danym terytorium.

Okres pobytu, do którego uprawniony jest cudzoziemiec na podstawie wizy, jest wskazany na naklejce wizowej w rubryce „**czas pobytu**” przez określenie liczby dni. W przypadku wizy Schengen wynosi on maksymalnie 90 dni, zaś w przypadku wizy krajowej – 365 dni.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec otrzymał wizę krajową wydaną przez władze polskie. Na naklejce wizowej wpisano w rubryce „**od**”: 01-01-15, a w rubryce „**do**”: 01-08-15. W rubryce „**czas pobytu**” wpisano 120 dni. Cudzoziemiec przekroczył jednak granicę Polski dopiero 1 lipca 2015 r. Jest on uprawniony do pobytu w Polsce jedynie do północy 1 sierpnia 2015 r., gdyż z tą datą jego wiza straci ważność, mimo że wykorzystał jedynie 32 dni czasu pobytu w Polsce. W takiej sytuacji, jeśli cudzoziemiec wjechał do Polski 1 stycznia 2015 r. i stale przebywał na tym terytorium przez 120 dni, to musi opuścić Polskę najpóźniej 30 kwietnia 2015 r. do północy, mimo że wiza jest ważna do 1 sierpnia 2015 r. Wykorzystał on bowiem już dopuszczalny czas pobytu w Polsce.

W rubryce „**rodzaj wizy**” wpisuje się odpowiednią literę:

- „A” – oznacza, że jest to wiza lotniskowa;
- „C” – oznacza, że jest to wiza Schengen;
- „D” – oznacza, że jest to wiza krajowa.

W rubryce „**ilość wjazdów**” wpisuje się zaś liczby „1” (wiza uprawnia do jednokrotnego wjazdu na terytorium wskazane w rubryce „ważna na”) lub „2” (prawo dwukrotnego wjazdu) lub skrót „MULT” (prawo wielokrotnego wjazdu). Wiza traci ważność, gdy całkowita liczba wyjazdów posiadacza wizy z terytorium objętego jej ważnością odpowiada liczbie dopuszczalnych wjazdów, nawet jeżeli cudzoziemiec nie wykorzystał maksymalnej liczby dni objętych wizą.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec wjeżdża na terytorium Polski na podstawie wizy Schengen wydanej przez władze polskie. Na naklejce wizowej wpisano w rubryce „ilość wjazdów”: 1, a w rubryce „czas pobytu”: 80 dni. Cudzoziemiec jednak po 5 dniach pobytu w Polsce musi wracać do kraju pochodzenia. Po przekroczeniu granicy Polski w kierunku wyjazdowym wydana mu wiza Schengen traci ważność, mimo że wykorzystał jedynie 5 dni pobytu z możliwych 80.

Na naklejce wizowej w rubryce „**wydana w**” wpisuje się nazwę miejscowości, w której znajduje się organ wydający wizę. Ponadto na wizie (częściowo w rubryce „uwagi”, częściowo poza naklejką wizową) widnieje stempel organu wydającego wizę. W rubryce „**dnia**” wpisuje się datę wydania wizy przez odpowiedni organ władzy.

W rubryce „**uwagi**” zamieszcza się w wizach wydanych przez organy władz polskich napis „cel wydania:” oraz numer wskazujący na cel wydania wizy⁷⁴, np.:

- „01” – gdy wiza jest wydawana w celu turystycznym;
- „02” – gdy wiza jest wydawana w celu odwiedzin u rodziny lub przyjaciół;
- „04” – gdy wiza jest wydawana w celu prowadzenia działalności gospodarczej;
- „05” – gdy wiza jest wydawana w celu wykonywania pracy przez cudzoziemca w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy na podstawie oświadczenia o zamiarze powierzenia wykonywania pracy zarejestrowanego w powiatowym urzędzie pracy;
- „06” – gdy wiza jest wydawana w celu wykonywania pracy na podstawie dokumentów innych niż wymienione powyżej, np. na podstawie zezwolenia na pracę;
- „09” – gdy wiza jest wydawana w celu odbycia studiów pierwszego stopnia, studiów drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich albo studiów trzeciego stopnia;
- „10” – gdy wiza jest wydawana w celu szkolenia zawodowego.

W rubryce „uwagi” występują również następujące wpisy:

- „TRANZYT” – jest to wiza wydana jedynie do celów tranzytu;
- „R/[kod reprezentowanego państwa członkowskiego]” – wpisuje się w sytuacji, gdy jedno państwo członkowskie UE wydaje wizę w imieniu drugiego państwa. Jest to możliwe na mocy dwustronnych porozumień pomiędzy tymi państwami.

⁷⁴ Pełna lista numerów określających cel wydania wizy znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 5 maja 2014 r. w sprawie wiz dla cudzoziemców.

1.4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE

1.4.1. PRZEDŁUŻANIE WIZ

Cudzoziemiec przebywający już w Polsce na podstawie wizy krajowej lub wizy Schengen może wystąpić z wnioskiem o przedłużenie okresu ważności wydanej wizy (rubryki „od” i „do”) lub okresu pobytu objętego tą wizą (rubryka „czas pobytu”).

Aby przedłużyć wizę krajową, cudzoziemiec musi **łącznie** spełniać następujące warunki:

- przemawia za tym ważny interes zawodowy lub osobisty cudzoziemca albo ze względów humanitarnych nie może on opuścić tego terytorium przed upływem terminu ważności wizy krajowej lub przed końcem objętego tą wizą dozwolonego okresu pobytu;
- zdarzenia, które są przyczyną ubiegania się o przedłużenie wizy krajowej, wystąpiły niezależnie od woli cudzoziemca i nie były możliwe do przewidzenia w dniu składania wniosku o wydanie wizy krajowej;
- okoliczności sprawy nie wskazują, że cel pobytu cudzoziemca na terytorium Polski będzie inny niż deklarowany;
- nie zachodzą okoliczności, z powodu których odmawia się wydania wizy krajowej.

Wiza krajowa może zostać przedłużona pomimo wpisania danych cudzoziemca do Systemu Informacyjnego Schengen. Może to nastąpić na skutek poważnych przyczyn uzasadniających jej wydanie, zwłaszcza ze względów humanitarnych lub z powodu zobowiązań międzynarodowych, z uwzględnieniem interesu państwa, które dokonało wpisu do systemu.

Wizę krajową można przedłużyć **jednokrotnie**, przy czym okres pobytu na podstawie przedłużonej wizy krajowej nie może przekraczać okresu pobytu przewidzianego dla wizy krajowej (maksymalnie 1 rok). Powyższej zasady nie stosuje się wobec cudzoziemców przebywających w szpitalu, których stan zdrowia uniemożliwia opuszczenie Polski.

Aby przedłużyć wizę Schengen, należy wykazać, że na skutek siły wyższej lub ze względów humanitarnych nie jest możliwe opuszczenie przez cudzoziemca terytorium państw członkowskich UE przed upływem terminu ważności wizy lub przed końcem objętego wizą dozwolonego okresu pobytu. Możliwie jest także przedłużenie wizy Schengen po udowodnieniu przez cudzoziemca ważnych powodów osobistych uzasadniających przedłużenie okresu ważności lub okresu pobytu. Ważność terytorialna przedłużonej wizy pozostaje taka sama jak w przypadku wizy pierwotnej, chyba że organ dokonujący przedłużenia postanowi inaczej.

Wizę Schengen można przedłużyć jedynie na okres do 90 dni pobytu w ciągu 180-dniowego okresu.

Wizę Schengen lub wizę krajową przedłuża lub odmawia jej przedłużenia **wojewoda** właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca na podstawie decyzji.

Cudzoziemiec powinien złożyć wniosek o przedłużenie wizy najpóźniej w ostatnim dniu ważności posiadanej wizy. Jeżeli ten termin został zachowany i wniosek nie zawiera braków formalnych lub braki formalne zostały uzupełnione w terminie, **pobyt cudzoziemca w Polsce**

uważa się za legalny od dnia złożenia wniosku do dnia, w którym decyzja w sprawie przedłużenia wizy stanie się ostateczna. Potwierdzeniem legalnego pobytu cudzoziemca w trakcie postępowania o przedłużenie wizy jest **odcisk stempla** zamieszczany przez wojewodę w dokumencie podróży cudzoziemca.

Przedłużoną wizę umieszcza się w dokumencie podróży cudzoziemca lub na blankiecie wizowym w formie **naklejki wizowej**.

W toku postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy nie wydaje się i nie przedłuża się wizy. Cudzoziemiec otrzymuje w tym okresie tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca⁷⁵.

1.4.2. INNE MOŻLIWOŚCI PRZEDŁUŻENIA POBYTU

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie wizy krajowej lub wizy Schengen **może przedłużyć swój pobyt w Polsce bez konieczności jej opuszczania**. Może on w okresie ważności wizy wystąpić do odpowiednich organów m.in. o:

- udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy;
- udzielenie zezwolenia na pobyt stały;
- udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE;
- nadanie statusu uchodźcy.

Cudzoziemiec powinien złożyć wniosek o udzielenie wyżej wymienionych zezwoleń najpóźniej w ostatnim dniu ważności posiadanej wizy. Jeżeli termin ten został zachowany i wniosek nie zawiera braków formalnych lub braki formalne zostały uzupełnione w terminie, wojewoda umieszcza w dokumencie podróży cudzoziemca odcisk stempla potwierdzającego złożenie wniosku o udzielenie zezwolenia. Pobyt takiego cudzoziemca w Polsce – pomimo upływu ważności wizy – **uważa się za legalny** od dnia złożenia wniosku do dnia, w którym decyzja w sprawie udzielenia zezwolenia stanie się ostateczna.

Wszczęcie postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy powoduje z mocy prawa unieważnienie wizy krajowej. Po złożeniu wniosku o nadanie statusu uchodźcy pobyt cudzoziemca w Polsce uznaje się jednak za legalny do czasu upływu przewidzianego przepisami terminu na opuszczenie Polski. Cudzoziemiec, który otrzymał decyzję o odmowie nadania mu statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej albo decyzję o umorzeniu postępowania w sprawie nadania mu statusu uchodźcy, jest obowiązany opuścić Polskę w terminie 30 dni od dnia, w którym decyzja ta stała się ostateczna, a w przypadku wydania decyzji przez organ wyższego stopnia – od dnia, w którym decyzja ostateczna została cudzoziemcowi doręczona⁷⁶.

⁷⁵ Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”, pkt 3.1.

⁷⁶ Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”.

1.5. UTRATA PRAWA POBYTU

Wizę krajową **cofa się** z urzędu, jeżeli okoliczności uzasadniające odmowę wydania wizy krajowej powstały po jej wydaniu, np. jeśli dane cudzoziemca zostaną po jej wydaniu wpisane do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany. Wiza Schengen jest cofana, jeżeli okaże się, że warunki uprawniające do jej otrzymania nie są już spełniane. Zarówno wiza krajowa, jak i wiza Schengen mogą być cofnięte na wniosek cudzoziemca.

Wizę krajową **unieważnia się**, jeżeli w chwili jej wydania zachodziły okoliczności uzasadniające odmowę jej wydania, np. obowiązywał wtedy wpis danych cudzoziemca do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany, lub nie posiadał on wystarczających środków finansowych na czas trwania planowanego pobytu w Polsce. Wiza Schengen zostaje unieważniona, jeżeli okaże się, że w chwili wydawania wizy warunki uprawniające do jej otrzymania nie były spełnione, zwłaszcza jeżeli istnieją poważne powody, by przypuszczać, że wizę uzyskano w sposób nieuczciwy.

Wizę Schengen lub wizę krajową cofa lub unieważnia na podstawie decyzji odpowiednio: **kon-sul, komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej** lub minister właściwy do spraw zagranicznych. Polskie organy władzy mogą unieważnić lub cofnąć także wizę Schengen wydaną przez inne państwo strefy Schengen.

Od decyzji o cofnięciu lub unieważnieniu wizy Schengen lub wizy krajowej wydanej przez konsula cudzoziemcowi przysługuje **wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy** przez ten organ. W przypadku wydania decyzji przez komendanta oddziału lub placówki Straży Granicznej przysługuje mu odwołanie do Komendanta Głównego Straży Granicznej.

Decyzja o cofnięciu lub unieważnieniu wizy Schengen lub wizy krajowej podlega natychmiastowemu wykonaniu.

Wydanie decyzji o unieważnieniu lub cofnięciu wizy Schengen lub wizy krajowej odnotowuje się w dokumencie podróży lub na osobnym blankiecie wizowym przez opatrzenie wizy stemplem „UNIEWAŻNIONO” lub „COFNIĘTO”, a optycznie zmienny element naklejki wizowej, element zabezpieczający zwany „efektem obrazu ukrytego” oraz napis „wiza” unieważnia się przez przekreślenie.

Ponadto wszczęcie postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy powoduje z mocy prawa unieważnienie wizy krajowej. Straż Graniczna odnotowuje unieważnienie wizy krajowej w dokumentach podróży wnioskodawcy i osoby, w której imieniu wnioskodawca występuje.

Od unieważnienia wizy należy odróżniać **unieważnienie naklejki wizowej**. Jeżeli w naklejce wizowej został wykryty błąd po jej umieszczeniu w dokumencie podróży lub na blankiecie wizowym (np. błędnie wpisano nazwisko cudzoziemca), odpowiedni organ unieważnia naklejkę wizową, a w dokumencie podróży lub na blankiecie wizowym umieszcza nową naklejkę. Unieważnienie naklejki wizowej następuje przez przekreślenie jej na krzyż atramentem nie-możliwym do wywabienia.

Jeżeli dokument podróży należący do cudzoziemca przebywającego już w Polsce na podstawie wizy krajowej został wymieniony (np. na skutek zgubienia dokumentu podróży przez cudzoziemca), wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca, na jego wniosek, umieszcza w dokumencie wymienionym nową naklejkę wizową wizy krajowej.

1.6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW

1.6.1. PRACA

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie wizy (krajowej lub Schengen) jest uprawniony do pracy, **jeśli posiada zezwolenie na pracę**.

Powyższa zasada nie znajduje zastosowania do cudzoziemców przebywających w Polsce na podstawie wizy wydanej w celu turystycznym, w celu korzystania z ochrony czasowej oraz w celu przyjazdu ze względów humanitarnych, z uwagi na interes państwa lub zobowiązania międzynarodowe. Oznacza to, że nawet jeśli otrzymają oni zezwolenie na pracę, nie będą mogli podjąć pracy, póki nie otrzymają innego niż posiadana wiza dokumentu uprawniającego do pobytu w Polsce.

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie wizy wydanej przez inne państwo strefy Schengen lub w ramach ruchu bezwizowego jest również uprawniony do pracy, jeśli posiada zezwolenie na pracę.

Przepisy przewidują liczne **wyjątki od obowiązku uzyskania zezwolenia na pracę** przez cudzoziemca. W szczególności należy wskazać, że pracę bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę mogą wykonywać cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie wizy, będący obywatelami Republiki Armenii, Republiki Białoruś, Republiki Gruzji, Republiki Mołdowy, Federacji Rosyjskiej lub Ukrainy, przez okres nieprzekraczający 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy, na podstawie umowy zawartej w formie pisemnej. Warunkiem skorzystania z powyższej możliwości jest zarejestrowanie, przed podjęciem przez cudzoziemca pracy, przez właściwy powiatowy urząd pracy pisemnego oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy temu cudzoziemcowi. Ponadto z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę jest zwolniony cudzoziemiec posiadający ważną Kartę Polaka.

1.6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie wizy (krajowej lub Schengen) mają prawo do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej wyłącznie **w formie spółek**: komandytowej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej, a także do przystępowania do takich spółek oraz obejmowania bądź nabywania ich udziałów lub akcji, o ile umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej.

Należy jednak pamiętać, że każdy cudzoziemiec posiadający ważną Kartę Polaka – także ten, który przebywa w Polsce na podstawie wizy krajowej lub Schengen – może podejmować i wykonywać działalność gospodarczą w Polsce na takich samych zasadach jak obywatele polscy, czyli w każdej formie przewidzianej prawnie.

1.6.3. POMOC SPOŁECZNA

Prawo do świadczeń z pomocy społecznej **nie przysługuje** cudzoziemcom przebywającym w Polsce na podstawie wizy (krajowej lub Schengen). Co do zasady nie przysługują im także

świadczenia rodzinne (chyba że stosuje się w stosunku do nich przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego lub jeżeli wynika to z wiążących umów dwustronnych o zabezpieczeniu społecznym).

1.6.4. EDUKACJA

Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa także dla cudzoziemców, niezależnie od formy ich pobytu w Polsce. Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie wizy korzystają zatem z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, w **publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach**, publicznych szkołach artystycznych oraz w placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Cudzoziemcy podlegający obowiązkowi nauki korzystają z nauki i opieki w publicznych **szkołach ponadgimnazjalnych** na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie wizy mogą podejmować i odbywać **studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie**, studia doktoranckie oraz inne formy kształcenia, a także uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych. Cudzoziemcy Ci mogą podejmować i odbywać kształcenie oraz uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych jako stypendyści strony polskiej, na zasadach odpłatności, bez odpłatności i świadczeń stypendialnych, jako stypendyści strony wysyłającej, bez ponoszenia opłat za naukę lub jako stypendyści uczelni.

1.6.5. ZAMELDOWANIE⁷⁷

Każdy cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie wizy jest obowiązany zameldować się w miejscu pobytu stałego lub czasowego najpóźniej 4. dnia, licząc od dnia przybycia do tego miejsca, chyba że jego pobyt w Polsce nie przekracza 14 dni. Cudzoziemiec ten powinien się również wymeldować. Deklarowany przez cudzoziemca okres pobytu czasowego pod określonym adresem nie może przekroczyć okresu, w którym cudzoziemiec ten może legalnie przebywać w Polsce zgodnie z dokumentem potwierdzającym jego prawo pobytu (wizą). Jeśli cudzoziemiec przebywa w Polsce w ramach ruchu bezwizowego, dokonuje zameldowania na podstawie dokumentu podróży.

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie wizy nie może uzyskać zameldowania na pobyt stały.

1.6.6. PODRÓŻE PO UE

Zarówno wiza krajowa, jak i wiza Schengen upoważniają do poruszania się po całej strefie Schengen. **Wiza Schengen** upoważnia do wjazdu i pobytu we wszystkich państwach strefy Schengen przez okres wskazany na naklejce wizowej (maksymalnie łącznie 90 dni w ciągu 180 dni od daty pierwszego wjazdu). Po całym terytorium strefy Schengen nie może podróżować cudzoziemiec, który legitymuje się **wizą o ograniczonej ważności terytorialnej** – może on jedynie przebywać w państwach wymienionych w rubryce „ważna na” na naklejce wizowej.

⁷⁷ Zgodnie z Ustawą z dnia 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, która wejdzie w życie 1.03.2015 r. (zgodnie z art. 2 Ustawy z dnia 19.12.2014 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych, ustawy o ewidencji ludności oraz ustawy - Prawo o aktach stanu cywilnego).

Cudzoziemiec, który otrzymał **wizę krajową**, może w okresie jej ważności wjechać i przebywać na terytorium innego niż Polska państwa strefy Schengen przez okres łącznie 90 dni w trakcie kolejnych 180 dni liczonych od daty pierwszego wjazdu na terytorium innego niż Polska państwa strefy Schengen.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec otrzymał wizę krajową ważną na okres 6 miesięcy. Wjechał do Polski 1 stycznia 2015 r., a 1 marca 2015 r. wyjechał do Niemiec. Może tam przebywać – bez konieczności uzyskiwania dodatkowych wiz i zezwoleń – do 29 maja 2015 r., czyli przez 90 dni od daty wjazdu na terytorium innego niż Polska państwa strefy Schengen.

Warunkiem legalnego podróżowania po strefie Schengen jest posiadanie ważnego dokumentu podróży, uzasadnienie celu i warunków pobytu, wykazanie odpowiednich środków finansowych, niestanowienie zagrożenia dla bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz niefigurowanie w krajowym wykazie wpisów do celów odmowy wjazdu wydanym przez dane państwo.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce mogą się legitymować wizami krajowymi i wizami Schengen wydanymi przez inne państwa strefy Schengen. W takiej sytuacji ich pobyt w Polsce jest legalny, jeśli nie przekracza wyżej określonych terminów.

Wizy krajowa i Schengen nie uprawniają do podjęcia pracy na terytorium państw strefy Schengen.

2. PRZEKRACZANIE GRANICY POLSKIEJ

2.1. DOKUMENTY UPRAWNIAJĄCE DO WJAZDU DO POLSKI

Cudzoziemcy wjeżdżający na terytorium Polski mogą posiadać **inne niż wiza dokumenty uprawniające ich do przekroczenia granicy**. Są nimi:

- karta pobytu uzyskana w związku z wydaniem zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub udzieleniem zgody na pobyt ze względów humanitarnych;
- zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego;
- dokumenty pobytowe wydane przez inne państwa członkowskie UE w okresie 90 dni w ciągu 180 kolejnych dni.

Ponadto do przekraczania granicy polskiej uprawnieni są cudzoziemcy poruszający się w ramach tzw. ruchu bezwizowego.

Nie uprawniają do przekroczenia granicy:

- polski dokument tożsamości cudzoziemca – potwierdza on tożsamość cudzoziemca, lecz nie potwierdza jego obywatelstwa;
- dokument „zgoda na pobyt tolerowany”⁷⁸ – potwierdza on tożsamość cudzoziemca, lecz nie potwierdza obywatelstwa cudzoziemca;
- tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca (TZTC)⁷⁹ – potwierdza ono jedynie tożsamość osoby, której zostało wydane, i uprawnia tę osobę oraz małoletnie dzieci, których dane zostały tam wpisane, do pobytu w Polsce;
- Karta Polaka – potwierdza ona jedynie przynależność do Narodu Polskiego, uprawnia do ubiegania się o zwolnienie z opłaty za przyjęcie i rozpatrzenie wniosku o wydanie wizy krajowej w celu korzystania z uprawnień wynikających z posiadania Karty Polaka lub o refundację tej opłaty.

2.1.1. MAŁY RUCH GRANICZNY

Polskie i unijne prawo przewiduje możliwość ułatwionego przekraczania granicy zewnętrznej UE (w przypadku Polski jest to granica z Ukrainą, Białorusią i Federacją Rosyjską) przez mieszkańców strefy przygranicznej, czyli tzw. mały ruch graniczny. Warunkiem obowiązywania zasad małego ruchu granicznego między państwem członkowskim UE a państwem niebędącym członkiem UE jest zawarcie **umowy dwustronnej** między tymi państwami.

Mieszkańcy strefy przygranicznej mogą przekraczać granicę w ramach zasad małego ruchu granicznego, pod warunkiem że:

- posiadają zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego oraz, jeżeli jest to wymagane na podstawie właściwej umowy dwustronnej, ważny dokument lub dokumenty podróży;
- nie są osobami, wobec których dokonano wpisu do celów odmowy wjazdu w Systemie Informacyjnym Schengen;
- nie są uważani za stanowiących zagrożenie dla porządku publicznego, bezpieczeństwa wewnętrznego, zdrowia publicznego lub stosunków międzynarodowych żadnego z państw członkowskich UE, a w szczególności nie dokonano wobec nich, na tej samej podstawie, wpisu do celów odmowy wjazdu w krajowych bazach danych państw członkowskich UE.

Cudzoziemcy, aby uzyskać zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego, muszą okazać dokumenty potwierdzające ich status mieszkańca strefy przygranicznej oraz istnienie uzasadnionych powodów dla częstego przekraczania zewnętrznej granicy lądowej UE w ramach zasad małego ruchu granicznego.

⁷⁸ Szerzej na ten temat zob. rozdział VI „Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych i zgoda na pobyt tolerowany”, pkt 3.2.

⁷⁹ Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”, pkt 3.1.

2.1.1.1. UKRAINA

Polska podpisała 28 marca 2008 r. z Ukrainą umowę o zasadach małego ruchu granicznego. Umowa ta **weszła w życie 1 lipca 2009 r.**

Na podstawie powyższej umowy zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego mogą uzyskać mieszkańcy ukraińskiej strefy przygranicznej⁸⁰, posiadający udokumentowane miejsce stałego zamieszkania w strefie przygranicznej przez okres nie krótszy niż 3 lata, oraz wymienieni w umowie członkowie ich rodzin.

Zezwolenie uprawnia do przekraczania granicy polsko-ukraińskiej oraz pobytu w strefie przygranicznej do 60 dni każdorazowo od dnia przekroczenia granicy, ale nie więcej niż łącznie 90 dni w okresie każdego 6 miesięcy liczonych od dnia pierwszego przekroczenia granicy.

Zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego z Ukrainą wydaje Konsul Rzeczypospolitej Polskiej we Lwowie lub Konsul Rzeczypospolitej Polskiej w Łucku.

2.1.1.2. BIAŁORUŚ

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białorusi o zasadach małego ruchu granicznego została podpisana w Warszawie 12 lutego 2010 r. Umowa **nie weszła jednak w życie.**

2.1.1.3. FEDERACJA ROSYJSKA

Polska podpisała 14 grudnia 2011 r. z Federacją Rosyjską umowę o zasadach małego ruchu granicznego. Umowa ta **weszła w życie 27 lipca 2012 r.**

Na podstawie powyższej umowy zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego mogą uzyskać mieszkańcy rosyjskiej strefy przygranicznej, obejmującej cały Obwód Kaliningradzki, będący obywatelami Federacji Rosyjskiej i państw trzecich oraz bezpaństwowcami, posiadający, zgodnie z prawem, miejsce stałego zamieszkania w strefie przygranicznej przez okres nie krótszy niż 3 lata, oraz wymienieni w umowie członkowie ich rodzin.

Zezwolenie uprawnia mieszkańca strefy przygranicznej do wjazdu i pobytu w polskiej strefie przygranicznej⁸¹ każdorazowo do 30 dni, licząc od dnia wjazdu, jednak łączny okres pobytu nie może przekraczać 90 dni w okresie każdego 6 miesięcy liczonych od dnia pierwszego wjazdu.

Zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego z Federacją Rosyjską wydaje Konsul Rzeczypospolitej Polskiej w Kaliningradzie.

⁸⁰ Wykaz miejscowości i jednostek podziału administracyjnego znajdujących się w strefie przygranicznej stanowi załącznik nr 1 do umowy z dnia 28 marca 2008 r.

⁸¹ Polską strefę przygraniczną stanowią wskazane w umowie z dnia 14 grudnia 2011 r. części województw pomorskiego oraz warmińsko-mazurskiego.

2.1.2. RUCH BEZWIZOWY

Niektórzy cudzoziemcy są zwolnieni z obowiązku posiadania wizy lub innego dokumentu uprawniającego do wjazdu i pobytu w Polsce. Osoby te podróżują do Polski w ramach ruchu bezwizowego.

Lista państw, których obywatele **muszą posiadać wizy** podczas przekraczania granic zewnętrznych UE, została określona w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 539/2001⁸² w załączniku I (m.in. Afganistan, Bangladesz, Białoruś, Chiny, Gruzja, Indie, Irak, Iran, Nigeria, Pakistan, Rosja, Syria, Ukraina, Wietnam). W tym samym rozporządzeniu w załączniku II wymieniono państwa, których obywatele są **zwolnieni z obowiązku posiadania wizy**, gdy ich całkowity pobyt nie przekracza 90 dni w ciągu każdego 180-dniowego okresu (np. Argentyna, Australia, Brazylia, Izrael, Japonia, Kanada, Meksyk, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Watykan).

Ponadto zniesienie obowiązku wizowego może wynikać z **umów dwustronnych lub wielostronnych** (np. Europejskie porozumienie w sprawie zniesienia wiz dla uchodźców sporządzone w Strasburgu dnia 20 kwietnia 1959 r.). W przypadku utraty mocy umowy, która wprowadziła zniesienie obowiązku wizowego, lub przywrócenia obowiązku wizowego między państwami cudzoziemiec przebywający w Polsce w ramach ruchu bezwizowego jest obowiązany opuścić to terytorium po upływie okresu pobytu, na jaki wjechał na terytorium Polski, nie później niż po upływie 3 miesięcy od dnia utraty mocy umowy lub przywrócenia obowiązku wizowego.

Wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca przebywającego w Polsce w ramach ruchu bezwizowego może **przedłużyć** w uzasadnionych przypadkach **okres pobytu** tego cudzoziemca na terytorium Polski o kolejne 90 dni, jeżeli możliwość taka jest przewidziana w umowie o zniesieniu obowiązku wizowego. Przedłużenie okresu pobytu w ramach ruchu bezwizowego następuje przez umieszczenie w dokumencie podróży cudzoziemca odcisku stempla potwierdzającego przedłużenie okresu tego pobytu o 90 dni.

2.2. DOKUMENTY PODRÓŻY

Cudzoziemiec przekraczający granicę Polski powinien także posiadać **dokument podróży**, tj. dokument uznany przez Polskę, uprawniający do przekroczenia granicy, wydany cudzoziemcowi przez organ państwa obcego, organ polski lub organizację międzynarodową albo podmiot upoważniony przez organ państwa obcego lub obcą władzę o charakterze państwowym.

Cudzoziemiec ubiegający się o wydanie wizy przedstawia do wglądu dokument podróży, który spełnia **łącznie następujące kryteria**:

- jego okres ważności upłynie nie wcześniej niż po 3 miesiącach od upływu okresu ważności wizy, o którą się ubiega (w pilnych przypadkach uzasadnionych słusznym interesem cudzoziemca kryterium to może być pominięte);
- zawiera przynajmniej dwie wolne strony;
- został wydany w ciągu ostatnich 10 lat.

⁸² Rozporządzenie Rady (WE) nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 r. wymieniające państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wizy podczas przekraczania granic zewnętrznych, oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu.

Dokumenty podróży obywateli państw trzecich są stemplowane przy wjeździe i wyjeździe do UE. W dokumencie podróży cudzoziemca powinien się zatem znajdować stempel potwierdzający miejsce i datę wjazdu lub wyjazdu z terytorium UE.

Cudzoziemcy mogą się legitymować m.in. następującymi dokumentami podróży⁸³:

- paszportem;
- polskim dokumentem podróży dla cudzoziemca;
- tymczasowym polskim dokumentem podróży dla cudzoziemca;
- dokumentem podróży przewidzianym w Konwencji genewskiej⁸⁴.

2.2.1. POLSKI DOKUMENT PODRÓŻY DLA CUDZOZIEMCA

Polski dokument podróży dla cudzoziemca wydaje się cudzoziemcowi, który utracił swój dokument podróży albo którego dokument podróży uległ zniszczeniu bądź utracił ważność, a nie jest możliwe otrzymanie przez cudzoziemca nowego dokumentu podróży, gdy cudzoziemcowi udzielono:

- zezwolenia na pobyt stały;
- zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE;
- ochrony uzupełniającej;
- zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

Jest on ważny 1 rok i uprawnia do wielokrotnego przekraczania granicy⁸⁵.

2.2.2. TYMCZASOWY POLSKI DOKUMENT PODRÓŻY DLA CUDZOZIEMCA

Tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca wydaje się cudzoziemcowi zamierzającemu powrócić do Polski, który podczas pobytu za granicą utracił swój dokument podróży albo którego dokument podróży uległ zniszczeniu bądź utracił ważność, a nie jest możliwe otrzymanie przez niego nowego dokumentu podróży. O wydanie takiego dokumentu podróży może się ubiegać cudzoziemiec, któremu udzielono zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, ochrony uzupełniającej, zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub cudzoziemcowi nadano status uchodźcy. Tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca może być także wydany cudzoziemcowi, który nie posiada dokumentu podróży i nie jest możliwe otrzymanie przez niego nowego dokumentu podróży, gdy cudzoziemiec:

- podlega relokacji lub przesiedleniu;
- zamierza opuścić terytorium Polski lub został zobowiązany do opuszczenia tego terytorium.

Tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca jest ważny przez okres w nim oznaczony, nie dłuższy jednak niż 7 dni.

⁸³ Pełny wykaz dokumentów podróży upoważniających do przekroczenia granicy zewnętrznej UE znajduje się w decyzji wykonawczej Komisji Europejskiej C(2013)4914 z 2 sierpnia 2013 r.

⁸⁴ Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”, pkt 6.6.3.

⁸⁵ Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”, pkt 6.6.4.

Ewa Ostaszewska-Żuk

Rozdział III

ZEZWOLENIE NA POBYT CZASOWY

1. RODZAJE ZEZWOLEŃ

W ustawie o cudzoziemcach występuje **kilkanaście rodzajów zezwoleń** na pobyt czasowy. Różnią się one między sobą okolicznościami, na jakie powołują się cudzoziemcy, i wymogami formalnymi. Przykładowymi rodzajami zezwoleń na pobyt czasowy są:

- zezwolenie na pobyt i pracę;
- zezwolenie na pobyt czasowy w celu prowadzenia działalności gospodarczej;
- zezwolenie na pobyt czasowy dla członków rodzin obywateli Polski oraz członków rodzin cudzoziemców;
- zezwolenie na pobyt czasowy w celu kształcenia się na studiach.

Wojewoda co do zasady wydaje zezwolenie na okres **od 3 miesięcy do 3 lat**.

Cudzoziemiec co do zasady musi uzasadnić swój cel pobytu oraz wykazać w czasie trwania postępowania m.in., że posiada odpowiednie środki pieniężne na pobyt w Polsce, że posiada miejsce zamieszkania. Postępowanie jest długotrwałe, a cudzoziemiec musi przedstawić wiele dokumentów, m.in. formularz PIT, umowę o pracę, umowę zlecenie, akty stanu cywilnego, np. akt małżeństwa, akt urodzenia.

2. POSTĘPOWANIE

Wniosek o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy cudzoziemiec składa na odpowiednim formularzu **do właściwego wojewody**. Zezwolenia wojewoda udziela **na podstawie decyzji administracyjnej**. Wniosek musi zostać opłacony; opłata wynosi – w zależności od rodzaju zezwolenia – 340 zł, 440 zł lub 85 zł.

Do określenia właściwości wojewody decydujące jest miejsce faktycznego zamieszkania, a nie zameldowania cudzoziemca. Informację o tym, który wojewoda wydał zezwolenie, można znaleźć na karcie pobytu w rubryce „organ wydający”.

Postępowanie powinno zakończyć się w ciągu miesiąca, ale tak się często nie dzieje. Postępowanie może trwać nawet kilka miesięcy. Cudzoziemiec powinien być informowany o nowym terminie wydania decyzji oraz o przyczynach przedłużenia postępowania.

Aby skutecznie ubiegać się o zezwolenie na pobyt czasowy, cudzoziemiec powinien posiadać **ważny dokument podróży**⁸⁶ (np. paszport) lub – w uzasadnionych przypadkach – inny dokument potwierdzający jego tożsamość, np. ważną kartę pobytu.

⁸⁶ Szerzej na ten temat zob. rozdział I „Wizy i przekraczanie granicy polskiej”, pkt 2.2.

W większości przypadków cudzoziemiec musi **przebywać w Polsce legalnie**, by jego wniosek został rozpatrzony. Jednak w niektórych przypadkach możliwe jest uzyskanie przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt czasowy **pomimo nielegalnego pobytu** w Polsce. Jest to możliwe w przypadku zezwolenia na pobyt czasowy udzielanego ze względu na:

- okoliczności wymagające krótkotrwałego pobytu w Polsce (tj. obowiązek osobistego stawiennictwa przed polskim organem władzy, wyjątkową sytuację osobistą lub gdy obecności cudzoziemca wymaga interes Polski), wydawanego na okres maksymalnie 6 miesięcy;
- konieczność poszanowania prawa do życia rodzinnego w rozumieniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.
- ochronę praw dziecka, określonych w Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., gdy istnieje istotne zagrożenie jego rozwoju psychofizycznego;
- osiągnięcie pełnoletności w trakcie pobytu w Polsce (wniosek o zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na inne okoliczności⁸⁷ należy złożyć w ciągu 1 roku od dnia, w którym cudzoziemiec osiągnął pełnoletność. W tym przypadku, nie można odmówić udzielenia mu zezwolenia, jeśli cudzoziemiec spełnia wszystkie przesłanki, przemawia za tym szczególnie ważny interes cudzoziemca, a wyłączną podstawą odmowy byłby jego nielegalny pobyt);
- bycie małoletnim dzieckiem cudzoziemca przebywającym w Polsce bez opieki, urodzonym w Polsce;
- bycie pokrzywdzonym w postępowaniu karnym toczącym się przeciwko pracodawcy;
- posiadanie uprawnienia do wykonywania pracy w Polsce na zasadach określonych w decyzji nr 1/80 Rady Stowarzyszenia Republiki Tureckiej i EWG;
- bycie małoletnim dzieckiem cudzoziemca pozostającego w uznawanym przez prawo polskie związku małżeńskim z obywatelem Polski i posiadającym zezwolenie na pobyt czasowy dla członka rodziny obywatela Polski;
- bycie małoletnim dzieckiem cudzoziemca, który przebywa w Polsce na podstawie wizy krajowej lub zezwolenia na pobyt czasowy (dziecko to musi się urodzić w okresie ważności tej wizy krajowej lub zezwolenia na pobyt czasowy, a cudzoziemiec musi posiadać ubezpieczenie zdrowotne, źródło stabilnego i regularnego dochodu oraz mieć zapewnione w Polsce miejsce zamieszkania);
- bycie ofiarą handlu ludźmi;
- bycie małżonkiem obywatela polskiego.

Cudzoziemiec powinien złożyć wniosek osobiście w siedzibie urzędu wojewódzkiego lub wysłać go pocztą. Jeśli cudzoziemiec wyśle wniosek np. listem poleconym, to zostanie wezwany przez wojewodę do osobistego stawiennictwa celem **złożenia odcisków palców**.

Należy pamiętać, że ostatnim dniem na złożenie wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy jest ostatni dzień ważności wizy lub karty pobytu. Jeśli cudzoziemiec złoży wniosek w powyższym terminie, jego **pobyt w Polsce będzie legalny** do dnia wydania decyzji osta-

⁸⁷ Zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na inne okoliczności określone w art. 186-194 ustawy o cudzoziemcach.

tecznej w sprawie zezwolenia na pobyt czasowy, pod warunkiem że jego wniosek nie zawiera braków formalnych lub zostały one uzupełnione w terminie 7 dni od dnia otrzymania wezwania do uzupełnienia braków. Po spełnieniu tych warunków wojewoda umieszcza w dokumencie podróży cudzoziemca **odcisk stempla** potwierdzającego złożenie wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy.

Jeśli wniosek nie zostanie złożony w powyższym terminie, a cudzoziemiec nie posiada wizy lub innego tytułu pobytowego, oznacza to, że pobyt cudzoziemca w Polsce jest nielegalny.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec posiada zezwolenie na pobyt czasowy ważne do 1 września 2014 r. Wniosek o udzielenie mu kolejnego zezwolenia będzie on mógł złożyć najpóźniej 1 września 2014 r., czyli aż do ostatniego dnia jego legalnego pobytu w Polsce. Jeśli natomiast cudzoziemiec złoży wniosek 2 września 2014 r., a więc po upływie ważności posiadanego przez niego zezwolenia na pobyt czasowy, w dniu złożenia wniosku będzie przebywać w Polsce nielegalnie. Pomimo złożenia przez niego wniosku o zezwolenie na pobyt czasowy w trakcie postępowania w tym przedmiocie będzie przebywał w Polsce nielegalnie. Nielegalny pobyt w Polsce może stanowić podstawę odmowy wszczęcia postępowania albo odmowy udzielenia zezwolenia na pobyt.

Wojewoda może **odmówić wszczęcia postępowania** w sprawie udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy, gdy:

- cudzoziemcowi udzielono zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE;
- cudzoziemiec przebywa w Polsce na podstawie wizy Schengen upoważniającej tylko do wjazdu do Polski ze względów humanitarnych, z uwagi na interes państwa lub zobowiązania międzynarodowe;
- cudzoziemiec przebywa w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy, udzielonego ze względu na okoliczności wymagające krótkotrwałego pobytu⁸⁸;
- cudzoziemcowi udzielono zgody na pobyt tolerowany, zgody na pobyt ze względów humanitarnych, azylu, ochrony uzupełniającej lub ochrony czasowej lub nadano mu status uchodźcy w Polsce;
- cudzoziemiec ubiega się o nadanie statusu uchodźcy lub o udzielenie azylu;
- cudzoziemiec jest zatrzymany, umieszczony w strzeżonym ośrodku lub w areszcie dla cudzoziemców lub stosuje się wobec niego środek zapobiegawczy w postaci zakazu opuszczania kraju;
- cudzoziemiec odbywa karę pozbawienia wolności lub jest tymczasowo aresztowany;

⁸⁸ Zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na okoliczności wymagające krótkotrwałego pobytu określono w art. 181-185 ustawy o cudzoziemcach.

- cudzoziemiec został zobowiązany do powrotu i nie upłynął jeszcze termin dobrowolnego powrotu określony w decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu także w przypadku przedłużenia tego terminu;
- cudzoziemiec jest obowiązany opuścić Polskę w przypadkach odmowy: przedłużenia mu wizy Schengen lub wizy krajowej, udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub wydania decyzji o cofnięciu mu zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub o odmowie nadania mu statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej lub decyzji o umorzeniu postępowania w sprawie nadania mu statusu uchodźcy lub decyzji o pozbawieniu go statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, o cofnięciu zgody na pobyt ze względów humanitarnych – od dnia, gdy decyzja stała się ostateczna, a w przypadku wydania decyzji przez organ wyższego stopnia – od dnia, w którym decyzja ostateczna została cudzoziemcowi doręczona;
- cudzoziemiec przebywa poza Polską;
- cudzoziemiec przy składaniu wniosku o udzielenie mu zezwolenia na pobyt czasowy nie złożył odcisków linii papilarnych w celu wydania karty pobytu, choć był do tego obowiązany.

Wojewoda po przeprowadzeniu postępowania, czyli sprawdzeniu, czy cudzoziemiec spełnia przesłanki wymienione w przepisach, wydaje decyzję. Jeśli decyzja jest odmowna, cudzoziemiec ma prawo do złożenia **odwołania**. Postępowanie odwoławcze nie podlega opłacie (cudzoziemiec nie wnosi dodatkowej opłaty), odwołanie jest składane za pośrednictwem wojewody. Wojewoda przesyła odwołanie wraz aktami sprawy do organu drugiej instancji, czyli **Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców**, o czym informuje cudzoziemca.

Cudzoziemiec otrzyma **decyzję o odmowie udzielenia zezwolenia**, gdy:

- nie spełnia on wymogów udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na deklarowany cel pobytu lub okoliczności, które są podstawą ubiegania się o to zezwolenie, nie uzasadniają jego pobytu w Polsce przez okres dłuższy niż 3 miesiące;
- obowiązuje wpis danych cudzoziemca do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany;
- jego dane znajdują się w Systemie Informacyjnym Schengen do celów odmowy wjazdu;
- wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- w postępowaniu w sprawie udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy:
 - » złożył on wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje lub dołączył do niego dokumenty zawierające takie dane lub informacje;
 - » zeznał on nieprawdę lub zataił prawdę albo podrobił lub przerobił dokument w celu użycia go jako autentycznego lub takiego dokumentu używał jako autentycznego;

- zalega z uiszczeniem podatków, z wyjątkiem przypadków gdy uzyskał przewidziane prawem zwolnienie, odroczenie, rozłożenie na raty zaległych płatności lub wstrzymanie w całości wykonania decyzji właściwego organu;
- nie zwrócił kosztów związanych z wydaniem i wykonaniem decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, które zostały pokryte z budżetu państwa;
- nie wyraża zgody na leczenie, podlegając obowiązkowi leczenia zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi;
- złożył wniosek o zezwolenie na pobyt czasowy podczas nielegalnego pobytu w Polsce lub przebywa w Polsce nielegalnie (poza wcześniej wymienionymi wyjątkami).

Cudzoziemcowi **można odmówić** udzielenia kolejnego zezwolenia na pobyt czasowy w przypadku niezawiadomienia w terminie 15 dni roboczych wojewody, który udzielił poprzedniego zezwolenia, o ustaniu przyczyny udzielenia tego zezwolenia.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec otrzymał zezwolenie na pobyt czasowy w związku z wykonywaniem pracy w Polsce. Po 3 miesiącach stracił pracę. Nie poinformował o tym wojewody. W takiej sytuacji wojewoda może odmówić udzielenia mu kolejnego zezwolenia na pobyt czasowy.

Postępowanie odwoławcze powinno trwać do 2 miesięcy od dnia wpłynięcia akt sprawy do siedziby Urzędu do spraw Cudzoziemców, jednak postępowanie to może zostać przedłużone. Szef Urzędu może utrzymać decyzję wojewody w mocy, może ją uchylić i zmienić, może również ją uchylić i umorzyć postępowanie.

3. KARTA POBYTU

Cudzoziemiec, który otrzymał zezwolenie na pobyt czasowy, otrzymuje kartę pobytu. Karta pobytu, w okresie jej ważności, **potwierdza tożsamość cudzoziemca** podczas jego pobytu w Polsce oraz uprawnia, wraz z dokumentem podróży, do **wielokrotnego przekraczania granicy** bez konieczności uzyskania wizy.

Okres ważności karty pobytu pokrywa się z okresem ważności udzielonego zezwolenia na pobyt czasowy. Każda karta pobytu zawiera informacje dotyczące daty wydania oraz daty upływu ważności wydanej karty pobytu. Okres ten może wynosić maksymalnie 3 lata.

Kartę pobytu dla osób, które uzyskały zezwolenie na pobyt czasowy, wydaje **wojewoda**, który udzielił zezwolenia. Późniejsza zmiana miejsca zamieszkania cudzoziemca nie wpływa

na właściwość organu wydającego kartę pobytu. W rubryce „**organ wydający**” wskazany jest wojewoda, który udzielił cudzoziemcowi stosownego zezwolenia.

W rubryce „**rodzaj wydanego zezwolenia**” umieszczona jest informacja o udzieleniu cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy. Pozwala to na zidentyfikowanie podstawy pobytu cudzoziemca w Polsce i w konsekwencji ustalenie rodzaju praw i obowiązków związanych z posiadaniem tego typu zezwolenia.

W rubryce „**PESEL**” wpisywany jest numer PESEL cudzoziemca, o ile został on nadany. W wypadku nieposiadania przez cudzoziemca numeru PESEL rubryka ta pozostanie niewypełniona. W rubryce „**adres zameldowania**” powinien być wskazany aktualny adres zameldowania na pobyt czasowy lub stały. Jeśli cudzoziemiec nie może uzyskać adresu zameldowania lub nie zameldował się w miejscu pobytu czasowego trwającego ponad 2 miesiące, rubryka ta pozostaje niewypełniona.

W rubryce „**uwagi**” zamieszczana jest adnotacja „dostęp do rynku pracy” wskazująca, że cudzoziemiec jest uprawniony do wykonywania pracy w Polsce lub jest zwolniony z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę. Adnotacja „Niebieska Karta UE” wskazuje, że cudzoziemcowi wydano zezwolenie na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji.

W przypadku **utrąty lub uszkodzenia przez cudzoziemca karty pobytu** powinien on w terminie 3 dni zawiadomić o tym organ wydający dokument, a więc wojewodę, który wydał stosowne zezwolenie. Otrzymuje on wtedy nieodpłatnie zaświadczenie potwierdzające utratę lub uszkodzenie karty pobytu. Zaświadczenie to jest ważne do czasu wydania kolejnej karty pobytu, nie dłużej jednak niż przez 2 miesiące. Potwierdza ono posiadanie przez cudzoziemca wskazanego w zaświadczeniu zezwolenia na pobyt.

4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy **może ubiegać się o przedłużenie pobytu w Polsce**. Cudzoziemiec może w tym celu złożyć wniosek o udzielenie kolejnego zezwolenia na pobyt czasowy lub wniosek o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały lub na pobyt rezydenta długoterminowego UE⁸⁹. Wniosek należy złożyć najpóźniej w ostatnim dniu legalnego pobytu w Polsce. Jeśli wniosek nie zawiera braków formalnych (czyli że wszystkie wymagane przepisami dokumenty zostały dostarczone oraz gdy cudzoziemiec złożył odciski palców), w dokumencie podróży cudzoziemca pracownik urzędu wojewódzkiego wstawia odcisk stempla. Do końca postępowania przed wojewodą oraz Szefem Urzędu do spraw Cudzoziemców (w przypadku złożenia odwołania) **pobyt cudzoziemca w Polsce jest legalny**.

⁸⁹ Szerzej na ten temat zob. rozdział IV „Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE oraz zezwolenie na pobyt stały”.

5. UTRATA PRAWA POBYTU

Zezwolenie na pobyt czasowy może być cofnięte lub może wygasnąć z mocy prawa.

5.1. COFNIĘCIE

Jeśli cudzoziemiec przestał spełniać przesłanki do posiadania zezwolenia na pobyt czasowy, **wojewoda** jest uprawniony do wydania **decyzji o cofnięciu zezwolenia**. Wojewoda po uzyskaniu informacji przemawiających za cofnięciem, wszczyna postępowanie w sprawie cofnięcia zezwolenia. Ma to miejsce gdy:

- ustał cel pobytu, który był powodem udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy;
- cudzoziemiec przestał spełniać wymogi udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na deklarowany cel pobytu;
- obowiązuje wpis danych cudzoziemca do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany;
- wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- w postępowaniu w sprawie udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy cudzoziemiec:
 - » złożył wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje lub dołączył do niego dokumenty zawierające takie dane lub informacje;
 - » zeznał nieprawdę lub zataił prawdę albo podrobił lub przerobił dokument w celu użycia go jako autentycznego lub takiego dokumentu używał jako autentycznego;
- cudzoziemiec zalega z uiszczeniem podatków, z wyjątkiem przypadków gdy uzyskał przewidziane prawem zwolnienie, odroczenie, rozłożenie na raty zaległych płatności lub wstrzymanie w całości wykonania decyzji właściwego organu;
- cudzoziemiec nie zwrócił kosztów związanych z wydaniem i wykonaniem decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, które zostały pokryte z budżetu państwa;
- podlegając obowiązkowi leczenia choroby zakaźnej, cudzoziemiec nie wyraził zgody na to leczenie.

Przepisy przewidują również **pozytywne przesłanki**, które są brane pod uwagę w czasie trwania postępowania w sprawie cofnięcia zezwolenia, np. w postępowaniu dotyczącym zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego w celu połączenia z rodziną, uwzględnia się:

- interes małoletniego dziecka;
- charakter i trwałość więzi rodzinnych w Polsce;

- okres pobytu cudzoziemca w Polsce;
- istnienie więzi rodzinnych, kulturowych i społecznych z państwem pochodzenia.

5.2. WYGAŚNIĘCIE

Zezwolenie na pobyt czasowy **wygasza z mocy prawa** z dniem uzyskania przez cudzoziemca kolejnego zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub obywatelstwa polskiego.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec posiada zezwolenie na pobyt czasowy ważne do 23 sierpnia 2015 r. Kolejny wniosek o pobyt czasowy złożył 20 marca 2015 r., a decyzję pozytywną o udzieleniu mu pobytu czasowego otrzymał 7 lipca 2015 r. Oznacza to, że 7 lipca 2015 r. wygasło z mocy prawa zezwolenie na pobyt czasowy ważne do 23 sierpnia 2015 r.

6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW

6.1. PRACA

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy potrzebuje **zezwolenia na wykonywanie pracy**. Istnieje jednakże szereg **wyjątków** od powyższej zasady.

Zezwolenia na pracę nie potrzebują cudzoziemcy, którzy posiadają w Polsce zezwolenie na pobyt czasowy udzielone:

- w celu kształcenia się na studiach;
- w celu prowadzenia badań naukowych;
- dla członka rodziny obywatela Polski (małżonka, małoletniego dziecka cudzoziemca pozostającego w związku małżeńskim z obywatelem polskim);
- dla pełnoletniego dziecka cudzoziemca mieszkającego w Polsce przez co najmniej 5 lat;
- dla ofiar handlu ludźmi;

- ze względu na inne okoliczności – gdy cudzoziemiec lub członek jego rodziny posiada zezwolenie na pobyt czasowy w związku z posiadaniem zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE w innym państwie członkowskim UE;
- w związku z zawarciem związku małżeńskiego z obywatelem polskim lub cudzoziemcem;
- zstępnemu obywatela polskiego lub cudzoziemca (który posiada zezwolenie na pobyt czasowy wymienione powyżej);
- w celu połączenia się z rodziną;
- cudzoziemcowi posiadającemu ważną Kartę Polaka.

Oznacza to, że ci cudzoziemcy mogą wykonywać pracę **na takich samych zasadach jak obywatele polscy**.

6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Niektórzy cudzoziemcy mogą podejmować i wykonywać działalność gospodarczą w Polsce **na takich samych zasadach jak obywatele polscy**. Są to osoby posiadające:

- zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z podjęciem lub kontynuacją studiów stacjonarnych;
- zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w celu łączenia rodzin;
- zezwolenie na pobyt czasowy przyznane cudzoziemcowi posiadającemu zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, udzielone przez inne państwo członkowskie UE, który zamierza wykonywać pracę lub prowadzić działalność gospodarczą w Polsce lub zamierza podjąć lub kontynuować w Polsce studia lub szkolenie zawodowe lub wykaże, że zachodzą inne okoliczności uzasadniające jego zamieszkiwanie w Polsce, lub jest członkiem rodziny cudzoziemca posiadającego zezwolenie rezydenta, z którym przebywał w innym państwie członkowskim UE i towarzyszy mu lub chce się z nim połączyć;
- zezwolenie na pobyt czasowy i pozostają w związku małżeńskim zawartym z obywatelem polskim zamieszkałym w Polsce;
- zezwolenie na pobyt czasowy w celu wykonywania działalności gospodarczej, udzielone ze względu na kontynuowanie prowadzonej już działalności gospodarczej na podstawie wpisu do Centrali Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG);
- odcisk stempla w dokumencie podróży, otrzymany po złożeniu wniosku o kolejne zezwolenie w terminie, jeżeli bezpośrednio przed złożeniem wniosku o udzielenie kolejnego zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE byli uprawnieni do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej (tylko w niektórych przypadkach, np. jako małżonkowie obywateli polskich).

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie pozostałych zezwoleń na pobyt czasowy mają prawo do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej **wyłącznie w formie**

spółek: komandytowej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej, a także do przystępowania do takich spółek oraz obejmowania bądź nabywania ich udziałów lub akcji, o ile umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej.

6.3. POMOC SPOŁECZNA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy **nie mogą co do zasady ubiegać się o udzielenie pomocy społecznej**. Są jednak dwa **wyjątki**, tj. gdy zezwolenie na pobyt czasowy zostało udzielone:

- w ramach postępowania w sprawie łączenia rodzin członkowi rodziny cudzoziemca mieszkającego w Polsce w związku z nadaniem mu statusu uchodźcy lub udzieleniem ochrony uzupełniającej;
- cudzoziemcowi, który posiada zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE w innym państwie członkowskim UE oraz zamierza wykonywać pracę lub prowadzić działalność gospodarczą, chce studiować lub podjąć szkolenie zawodowe, lub gdy zachodzą inne okoliczności uzasadniające pobyt w Polsce.

Cudzoziemcy wymienieni powyżej mogą otrzymać pomoc społeczną w Polsce.

Prawo do świadczeń w formie **interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego** przysługuje cudzoziemcom przebywającym w Polsce na podstawie zaświadczenia, potwierdzającego domniemanie bycia ofiarą handlu ludźmi lub na podstawie zezwolenia udzielanego ofiarom handlu ludźmi.

Świadczenia rodzinne przysługują cudzoziemcom przebywającym na terytorium Polski na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego:

- cudzoziemcowi, który posiada zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE w innym państwie członkowskim UE oraz zamierza wykonywać pracę lub prowadzić działalność gospodarczą, chce studiować lub podjąć szkolenie zawodowe, lub gdy zachodzą inne okoliczności uzasadniające pobyt w Polsce;
- w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji.

Ponadto przysługują one cudzoziemcom:

- posiadającym kartę pobytu z adnotacją „dostęp do rynku pracy”, z wyłączeniem cudzoziemców, którzy uzyskali zezwolenie na pracę na terytorium państwa członkowskiego UE na okres nieprzekraczający 6 miesięcy, cudzoziemców przyjętych w celu podjęcia studiów oraz obywateli państw trzecich, którzy mają prawo do wykonywania pracy na podstawie wizy;
- do których stosuje się przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego;
- jeżeli wynika to z wiążących Rzeczpospolitą Polską umów dwustronnych o zabezpieczeniu społecznym.

6.4. EDUKACJA

Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa także dla cudzoziemców, niezależnie od formy ich pobytu w Polsce.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy korzystają zatem z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, w **publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach**, publicznych szkołach artystycznych oraz w placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Cudzoziemcy podlegający obowiązkowi nauki korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach **ponadgimnazjalnych** na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej.

Tylko niektórzy cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy mogą podejmować i odbywać **studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie**, studia doktoranckie oraz inne formy kształcenia, a także uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych na takich samych zasadach jak obywatele Polski. Są to osoby posiadające zezwolenie na pobyt czasowy wydane w celu:

- wykonywania pracy w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji;
- połączenia się z rodziną;
- realizacji innych okoliczności dla cudzoziemca posiadającego zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, udzielone przez inne państwo członkowskie UE, który zamierza wykonywać pracę lub prowadzić działalność gospodarczą w Polsce lub zamierza podjąć lub kontynuować w Polsce studia lub szkolenie zawodowe, lub wykaże, że zachodzą inne okoliczności uzasadniające jego zamieszkiwanie w Polsce.

Pozostali cudzoziemcy posiadający zezwolenie na pobyt czasowy mogą podjąć studia np. na podstawie decyzji rektora uczelni, decyzji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego lub innego odpowiedniego ministra lub na zasadach odpłatności.

6.5. ZAMELDOWANIE⁹⁰

Każdy cudzoziemiec oraz członek jego rodziny przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy jest obowiązany zameldować się w miejscu pobytu stałego lub czasowego, chyba że jego pobyt w Polsce nie przekracza 14 dni. Musi tego dokonać najpóźniej 4. dnia, licząc od dnia przybycia na to miejsce. Cudzoziemiec ten powinien się również wymeldować.

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy nie może uzyskać zameldowania na pobyt stały.

⁹⁰ Zgodnie z Ustawą z dnia 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, która wejdzie w życie 1.03.2015 r. (zgodnie z art. 2 Ustawy z dnia 19.12.2014 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych, ustawy o ewidencji ludności oraz ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego).

6.6. PODRÓŻE PO UE

Cudzoziemcy wjeżdżający do Polski lub wyjeżdżający z Polski muszą posiadać dokumenty uprawniające ich do przekroczenia granicy. Są nimi:

- karta pobytu uzyskana np. w związku z wydaniem zezwolenia na pobyt czasowy;
- dokument podróży, np. paszport⁹¹.

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy może przebywać **3 miesiące w ciągu 6 miesięcy** na terenie innych państw członkowskich UE bez konieczności uzyskania dodatkowych zezwoleń. Zezwolenie na pobyt czasowy nie uprawnia jednak do wykonywania pracy na terytorium innego niż Polska państwa członkowskiego UE. Prawo pobytu powyżej 3 miesięcy oraz prawo do pracy reguluje już państwo, do którego chce wyjechać cudzoziemiec.

7. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.

Nowa ustawa o cudzoziemcach⁹² uwzględniła m.in. nowe okoliczności, na które można powoływać się przy składaniu wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy. Nie trzeba już składać wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy na 45 dni przed upływem ważności wizy lub karty pobytu. Od 1 maja 2014 r. wniosek ten można złożyć najpóźniej **ostatniego dnia legalnego pobytu w Polsce**.

⁹¹ Szerzej na ten temat zob. rozdział I „Wizy i przekraczanie granicy polskiej”, pkt 2.2.

⁹² Ustawa z dnia 12.12.2013 r. o cudzoziemcach ze zm.

Małgorzata Jaźwińska

Rozdział IV

**ZEZWOLENIE NA POBYT REZYDENTA
DŁUGOTERMINOWEGO UE I ZEZWOLENIE
NA POBYT STAŁY**

1. RODZAJE ZEZWOLEŃ

Polskie przepisy przewidują **dwa rodzaje zezwoleń wydawanych cudzoziemcom na czas nieoznaczony**. Jedno z nich ma charakter krajowy (zezwolenie na pobyt stały), drugie natomiast ma charakter unijny (zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE). Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE zostało wprowadzone do polskiego prawa w ramach implementacji dyrektywy unijnej⁹³.

Ani zezwolenie na pobyt stały, ani zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE **nie wymagają okresowego odnawiania**. Cudzoziemiec, który uzyskał jedno z dwóch wskazanych zezwoleń, ma zagwarantowane w Polsce prawo pobytu tak długo, jak długo nie utraci tego zezwolenia.

1.1. ZEZWOLENIE NA POBYT REZIDENTA DŁUGOTERMINOWEGO UE

Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE stanowi zezwolenie na pobyt na czas nieoznaczony wydawane cudzoziemcom niebędącym obywatelami UE, którzy posiadają stabilną sytuację finansową. Warunki jego uzyskania są ujednolicone na terytorium całej UE.

Aby uzyskać zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, cudzoziemiec musi spełniać wszystkie poniższe warunki:

- przebywać w Polsce legalnie i nieprzerwanie co najmniej 5 lat bezpośrednio przed złożeniem wniosku;
- posiadać źródło stabilnego i regularnego dochodu, którego wysokość jest wyższa od wysokości dochodu uprawniającego do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej⁹⁴;
- posiadać ubezpieczenie zdrowotne;
- posiadać tytuł prawny do zajmowanego lokalu.

Nie każdy okres pobytu cudzoziemca w Polsce liczy się do **5-letniego okresu legalnego i nieprzerwanego pobytu** wymaganego do uzyskania zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE. Do okresu tego nie zalicza się m.in. pobytu w Polsce:

- w okresie nauki cudzoziemca (nie dotyczy to studentów studiów stacjonarnych);
- na podstawie wizy wydanej ze względów humanitarnych;
- na podstawie zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego;
- na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na inne okoliczności wymagające krótkotrwałego pobytu w Polsce⁹⁵.

⁹³ Dyrektywa Rady 2003/109/WE z dnia 25 listopada 2003 r. dotycząca statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi.

⁹⁴ W chwili wydania niniejszego podręcznika wysokość miesięcznego dochodu uprawniającego do świadczeń z pomocy społecznej nie może przekraczać 542 zł na osobę samotnie gospodarującą oraz 456 zł na każdą osobę w rodzinie.

⁹⁵ Tj. zezwolenie określone w art. 181 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach.

Wlicza się również jedynie **połowę okresu pobytu** w Polsce w celu odbycia studiów lub kształcenia zawodowego, a także pobytu w trakcie postępowania o nadanie statusu uchodźcy, jeśli postępowanie zakończyło się decyzją o nadaniu statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej przed upływem 18 miesięcy od dnia złożenia wniosku o nadanie statusu uchodźcy. Jeśli postępowanie w sprawie nadania statusu uchodźcy trwało dłużej niż 18 miesięcy, cały jego okres wlicza się do 5-letniego okresu legalnego i nieprzerwanego pobytu.

Aby **pobyt cudzoziemca w Polsce** był **nieprzerwany**, zasadniczo nie może on jednorazowo wyjechać z Polski na dłużej niż 6 kolejnych miesięcy, a wszystkie okresy jego nieobecności nie mogą łącznie przekroczyć 10 miesięcy. W przypadku wyjazdu z Polski na terytorium innego państwa członkowskiego UE, jeśli cudzoziemiec posiada zezwolenie na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji, pojedyncza przerwa nie może przekroczyć 12 miesięcy, a wszystkie przerwy łącznie 18 miesięcy. W szczególnych wypadkach wskazane powyżej okresy nieobecności cudzoziemca w Polsce **mogą być dłuższe**. Dotyczy to okoliczności związanych z koniecznością odbycia praktyk lub uczestnictwa w zajęciach przewidzianych w programie studiów polskiej uczelni, wyjazdem w związku z pełnieniem obowiązków zawodowych (wraz z towarzyszącym małżonkiem oraz małoletnimi dziećmi), a także szczególną sytuacją osobistą cudzoziemca wymagającą jego obecności poza Polską, o ile nieobecność ta nie trwa dłużej niż 6 miesięcy.

PRZYKŁAD:

W okresie swojego pobytu w Polsce cudzoziemiec wyjechał za granicę tylko raz na 6 miesięcy. Do momentu złożenia przez niego wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE może więc ponownie wyjechać poza Polskę na okres 4 miesięcy. Może wyjechać zarówno jednorazowo na 4 miesiące, jak i np. 2 razy na 2 miesiące.

PRZYKŁAD:

W okresie swojego pobytu w Polsce cudzoziemiec wyjechał za granicę tylko raz na 6 miesięcy. W związku z koniecznością jego leczenia za granicą musiał wyjechać kolejny raz na 5 miesięcy. Łącznie poza Polską spędził zatem 11 miesięcy. Mimo wszystko jego pobyt w Polsce wciąż może być uważany za nieprzerwany, gdyż konieczność wyjazdu na okres przekraczający 10 miesięcy była uzasadniona jego szczególną sytuacją osobistą i wyjazd ten nie trwał dłużej niż 6 miesięcy.

1.2. ZEZWOLENIE NA POBYT STAŁY

Zezwolenie na pobyt stały jest jednym z dwóch zezwoleń na pobyt wydawanych cudzoziemcom **na czas nieoznaczony**. Przesłanki jego uzyskania wynikają wyłącznie z prawa polskiego, a nie unijnego. Jest to zezwolenie o charakterze krajowym. Zasadniczo zezwolenie to

wydawane jest osobom, które zamierzają na stałe związać się z Polską. Podstawy udzielenia zezwolenia na pobyt stały można pogrupować w kilka kategorii.

Cudzoziemcy, którzy zamierzają **osiedlić się w Polsce na stałe i mogą wykazać polskie pochodzenie lub też posiadają ważną Kartę Polaka**⁹⁶, stanowią pierwszą grupę cudzoziemców mogących ubiegać się o udzielenie im zezwolenia na pobyt stały. Cudzoziemcy ci przed złożeniem wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt stały nie muszą na stałe mieszkać w Polsce.

Kolejną liczną grupą cudzoziemców, którzy mogą ubiegać się o udzielenie zezwolenia na pobyt stały są **małżonkowie obywateli polskich**. Muszą oni spełnić łącznie dwa warunki. Po pierwsze, muszą pozostawać w uznawanym przez polskie prawo związku małżeńskim z obywatelem polskim przez co najmniej 3 lata przed dniem złożenia wniosku. Po drugie, bezpośrednio przed złożeniem wniosku muszą legalnie przebywać w Polsce co najmniej 2 lata na podstawie jednego ze wskazanych tytułów pobytowych (status uchodźcy, ochrona uzupełniająca, zgoda na pobyt ze względów humanitarnych lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z pozostawaniem w związku małżeńskim z obywatelem polskim).

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec wstąpił w związek małżeński z obywatelem polskim w 2012 r. Cudzoziemiec 1 stycznia 2013 r. otrzymał zezwolenie na pobyt czasowy w związku z małżeństwem z obywatelem polskim na okres 1 roku. Zezwolenie to 1 stycznia 2014 r. zostało przedłużone na okres kolejnych 2 lat. Cudzoziemiec będzie mógł ubiegać się o zezwolenie na pobyt stały 1 stycznia 2015 r. Wtedy dopiero spełni przesłankę 2-letniego legalnego pobytu w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy w związku z małżeństwem z obywatelem polskim.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec wstąpił w związek małżeński z obywatelem polskim w 2011 r. Cały czas przebywał na terytorium Polski na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy, które uzyskał w związku z prowadzoną przez siebie działalnością gospodarczą. Cudzoziemiec ten nie może ubiegać się o zezwolenie na pobyt stały jako małżonek obywatela polskiego, ponieważ przebywał w Polsce nie na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy udzielonego w związku z małżeństwem z obywatelem polskim, lecz w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Trzecią grupę cudzoziemców mogących ubiegać się o zezwolenie na pobyt stały stanowią cudzoziemcy, którzy bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywali w Polsce określoną ilość czasu na podstawie konkretnego tytułu pobytowego. Cudzoziemcy, którzy uzyskali w Polsce **status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zgodę na pobyt ze względów**

⁹⁶ Szerzej na ten temat zob. rozdział I „Cudzoziemcy w Polsce – zjawiska i charakterystyka kulturowa wybranych grup”, pkt 3.3.

humanitarnych, muszą nieprzerwanie przebywać⁹⁷ na tej podstawie w Polsce przez okres 5 lat. Cudzoziemcy natomiast, którzy uzyskali **zgode na pobyt tolerowany**, muszą wykazać 10-letni nieprzerwany pobyt w Polsce na podstawie tej zgody na pobyt tolerowany⁹⁸.

Nie wszyscy cudzoziemcy, którzy uzyskali zgodę na pobyt tolerowany, będą mogli ubiegać się o zezwolenie na pobyt stały. Cudzoziemiec, który uzyskał zgodę na pobyt tolerowany, ponieważ zobowiązanie go do powrotu jest niewykonalne z przyczyn niezależnych zarówno od organu właściwego do przymusowego wykonania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, jak i od cudzoziemca, nie może ubiegać się w Polsce o zezwolenie na pobyt stały.

Osobną kategorię osób mogących ubiegać się o udzielenie zezwolenia na pobyt stały stanowią **małoletni cudzoziemcy**. Zezwolenie na pobyt stały udzielane jest dzieciom obywatela polskiego pozostającym pod jego władzą rodzicielską, a także pozostającym pod władzą rodzicielską dzieciom cudzoziemca, który uzyskał w Polsce zezwolenie na pobyt stały lub na pobyt rezydenta długoterminowego UE, jeśli dzieci urodziły się po udzieleniu tego zezwolenia lub w okresie ważności zezwolenia na pobyt czasowy ich rodzica.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec przyjechał do Polski 1 stycznia 2015 r. na podstawie wizy i od razu wystąpił o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały w związku z posiadaniem ważnej Karty Polaka. Zezwolenie to uzyskał 2 marca 2015 r. Cudzoziemiec przyjechał z pozostającym pod jego władzą rodzicielską małoletnim dzieckiem urodzonym 1 stycznia 2013 r. Cudzoziemiec nie może ubiegać się o udzielenie małoletniemu dziecku zezwolenia na pobyt stały, ponieważ urodziło się przed uzyskaniem przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt stały, a cudzoziemiec ten wcześniej nie przebywał w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy.

Poza wskazanymi powyżej przypadkami zezwolenie na pobyt stały mogą również uzyskać cudzoziemcy, którym w Polsce udzielony został **azyl**⁹⁹, a także, po spełnieniu wskazanych w ustawie przesłanek, cudzoziemcy będący **ofiarami handlu ludźmi**.

W odróżnieniu od zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE cudzoziemiec ubiegający się o zezwolenie na pobyt stały **nie musi posiadać stabilnego i regularnego źródła dochodu** wystarczającego na pokrycie kosztów utrzymania siebie i członków rodziny pozostających na jego utrzymaniu. W celu uzyskania zezwolenia na pobyt stały nie musi również posiadać ubezpieczenia zdrowotnego.

⁹⁷ Uwagi dotyczące nieprzerwanego pobytu zamieszczone w sekcji dotyczącej zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE znajdują zastosowanie również wobec osób ubiegających się o zezwolenie na pobyt stały.

⁹⁸ Zgoda na pobyt tolerowany ulegała znacznym zmianom na przestrzeni lat. Szerzej na ten temat zob. rozdział VI „Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych i zgoda na pobyt tolerowany”, pkt 7.

⁹⁹ Pojęcie azylu zdefiniowano w Słowniku, s. 10.

2. POSTĘPOWANIE

Zarówno zezwolenie na pobyt stały, jak i zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE udziela na wniosek cudzoziemca na podstawie decyzji administracyjnej **wojewoda** właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca. Do określenia właściwości wojewody decydujące jest zatem miejsce faktycznego zamieszkania, a nie zameldowania cudzoziemca. Informację o tym, który wojewoda wydał zezwolenie, można znaleźć na karcie pobytu w rubryce „organ wydający”.

Cudzoziemiec, ubiegając się o udzielenie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, powinien osobiście złożyć prawidłowo wypełniony **wniosek** wraz z wszystkimi wymaganymi dokumentami. Podczas składania wniosku zostaną od niego pobrane odciski linii papilarnych. Jeśli cudzoziemiec złoży wniosek w inny sposób, np. pocztą, zostanie wezwany do **osobistego stawiennictwa** we właściwym organie administracji w terminie 7 dni od dnia doręczenia wezwania pod rygorem pozostawienia jego wniosku bez rozpoznania. Z obowiązku osobistego stawiennictwa podczas składania wniosku zwolnione są jedynie dzieci poniżej 6. roku życia. W ich imieniu wniosek składa opiekun prawny.

Wniosek o udzielenie zezwolenia na pobyt stały oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE należy złożyć najpóźniej ostatniego dnia legalnego pobytu w Polsce. O ile wniosek nie będzie zawierać braków formalnych lub braki te zostaną uzupełnione w terminie, cudzoziemiec otrzyma w dokumencie podróży **odcisk stempla potwierdzający złożenie wniosku w trakcie jego legalnego pobytu**. Odcisk stempla w dokumencie podróży potwierdza, że pobyt cudzoziemca w Polsce uważa się za legalny od dnia złożenia wniosku aż do dnia, w którym decyzja w przedmiocie udzielenia mu zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE stanie się ostateczna.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec od 1 czerwca 2010 r. przebywa nieprzerwanie w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy wydanego w związku z wykonywaną pracą. Ostatnie udzielone mu zezwolenie na pobyt czasowy traci ważność 1 września 2015 r. Od dnia 1 czerwca 2015 r. cudzoziemiec ten będzie spełniał wszystkie przesłanki udzielenia mu zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE. Będzie on mógł złożyć wniosek o udzielenie tego zezwolenia od pierwszego dnia, w którym spełni wszystkie przesłanki jego udzielenia, a więc od 1 czerwca 2015 r., aż do ostatniego dnia jego legalnego pobytu w Polsce, a zatem do 1 września 2015 r. Do uprawomocnienia się decyzji w przedmiocie udzielenia mu zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE nie będzie potrzebował żadnego innego zezwolenia, aby móc legalnie przebywać w Polsce.

Jeśli natomiast cudzoziemiec złoży wniosek 2 września 2015 r., a więc po upływie ważności posiadanego przez niego zezwolenia na pobyt czasowy, w dniu złożenia wniosku będzie przebywać w Polsce nielegalnie. Pomimo złożenia przez niego wniosku o zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE w trakcie postępowania w tym przedmiocie będzie przebywał w Polsce nielegalnie. Stanowi to podstawę odmowy wszczęcia postępowania oraz odmowy udzielenia zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE.

Odmawia się wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt stały oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE m.in. wtedy, gdy cudzoziemiec jest zatrzymany, umieszczony w strzeżonym ośrodku lub w areszcie dla cudzoziemców, jest wobec niego stosowany środek zapobiegawczy w postaci zakazu opuszczania kraju, odbywa karę pozbawienia wolności lub jest tymczasowo aresztowany, przebywa poza granicami Polski, przebywa w Polsce nielegalnie lub na podstawie wizy wydanej ze względów humanitarnych.

Podstawą odmowy wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE jest także m.in. pobyt cudzoziemca w Polsce w związku z uzyskaniem zgody na pobyt ze względów humanitarnych, zgody na pobyt tolerowany, na podstawie zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego lub w trakcie postępowania o nadanie statusu uchodźcy.

Cudzoziemcowi odmawia się udzielenia zezwolenia na pobyt stały oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, jeśli wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. W celu zweryfikowania, czy cudzoziemiec nie stanowi takiego zagrożenia, przed wydaniem decyzji o udzieleniu mu zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE wojewoda prowadzący postępowanie składa stosowny wniosek o udzielenie informacji dotyczących cudzoziemca m.in. do komendanta oddziału Straży Granicznej, komendanta wojewódzkiego Policji oraz Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Inną przyczyną odmowy udzielenia zezwolenia na pobyt stały jest wpis danych cudzoziemca do Systemu Informacyjnego Schengen do celów odmowy wjazdu. Należy jednak pamiętać, że pomimo istnienia tego wpisu możliwe jest udzielenie cudzoziemcowi zezwolenia w razie istnienia poważnych przyczyn uzasadniających wydanie tego zezwolenia, zwłaszcza ze względów humanitarnych lub z powodu zobowiązań międzynarodowych, z uwzględnieniem interesu państwa, które dokonało wpisu do systemu.

Decyzje o udzieleniu zezwolenia na pobyt stały oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE wydaje w pierwszej instancji właściwy miejscowo wojewoda. Postępowanie przed wojewodą powinno zakończyć się nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia jego wszczęcia. Termin ten może jednak zostać przedłużony.

Od decyzji wojewody o odmowie udzielenia zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE przysługuje **odwołanie do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców**. Postępowanie odwoławcze powinno zakończyć się nie później niż w ciągu 2 miesięcy od dnia otrzymania przez Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców odwołania. Termin ten może jednak zostać przedłużony.

3. KARTA POBYTU

Cudzoziemcy, którzy uzyskali zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE otrzymują kartę pobytu. Jest to dokument pobytowy, który **potwierdza tożsamość** jej posiadacza oraz uprawnia go, wraz z dokumentem podróży, do **wielokrotnie-go przekraczania granicy** bez konieczności uzyskania wizy.

Kartę pobytu dla osób, które uzyskały zezwolenie na pobyt stały lub na pobyt rezydenta długoterminowego UE, wydaje **wojewoda**, który udzielił zezwolenia. Późniejsza zmiana miejsca zamieszkania cudzoziemca nie wpływa na właściwość organu wydającego kartę pobytu. W rubryce „**organ wydający**” wskazany jest wojewoda, który udzielił cudzoziemcowi stosownego zezwolenia.

W rubryce „**rodzaj wydanego zezwolenia**” umieszczona jest informacja dotycząca rodzaju posiadanego przez cudzoziemca zezwolenia na pobyt. Pozwala ona na łatwe zidentyfikowanie podstawy pobytu cudzoziemca w Polsce i w konsekwencji rodzaju praw i obowiązków związanych z posiadaniem tego typu zezwolenia.

Każda karta pobytu zawiera informacje dotyczące daty wydania oraz daty upływu ważności wydanej karty pobytu. Karta pobytu wydana w związku z uzyskaniem zezwolenia na pobyt stały jest **ważna przez okres 10 lat** od dnia jej wydania, natomiast karta pobytu wydana w związku z uzyskaniem zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE jest ważna przez okres **5 lat** od dnia jej wydania. Należy jednak pamiętać, że **okres ważności karty nie jest tożsamy z okresem ważności uzyskanego zezwolenia**. Zarówno zezwolenie na pobyt stały, jak i zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE udzielane są cudzoziemcom na czas nieoznaczony. Karta pobytu stanowi jedynie dokument potwierdzający posiadanie tego zezwolenia.

PRZYKŁAD:

Ważność karty pobytu cudzoziemca, któremu udzielono zezwolenia na pobyt stały, skończyła się 1 stycznia 2015 r. Kolejna karta pobytu została mu wydana dopiero 15 stycznia 2015 r. Pomimo nieposiadania ważnej karty pobytu w okresie od 1 stycznia 2015 r. do 15 stycznia 2015 r. cudzoziemiec przebywał w Polsce legalnie.

W rubryce „**PESEL**” wpisywany jest numer PESEL cudzoziemca, o ile został on nadany. W wypadku nieposiadania przez cudzoziemca numeru PESEL rubryka ta pozostanie niewypełniona. W rubryce „**adres zameldowania**” powinien być wskazany aktualny adres zameldowania na pobyt czasowy lub stały. Jeśli cudzoziemiec nie może uzyskać adresu zameldowania lub nie zameldował się w miejscu pobytu czasowego trwającego ponad 2 miesiące, rubryka ta pozostaje niewypełniona.

Jeżeli cudzoziemiec, któremu przyznano ochronę międzynarodową (nadano mu status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą), uzyskał zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, w rubryce „uwagi” wpisywana jest adnotacja wskazująca na państwo członkowskie oraz datę przyznania tejże ochrony.

W rubryce „uwagi” zamieszczana jest również adnotacja „Poprzednio posiadacz Niebieskiej Karty UE”, jeśli przed uzyskaniem zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE cudzoziemiec posiadał zezwolenie na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji.

W przypadku **utraty lub uszkodzenia przez cudzoziemca karty pobytu** powinien on w terminie 3 dni zawiadomić o tym organ wydający dokument, a więc wojewodę, który wydał stosowne zezwolenie. Otrzymuje on wtedy nieodpłatnie zaświadczenie potwierdzające utratę lub uszkodzenie karty pobytu. Zaświadczenie to jest ważne do czasu wydania kolejnej karty pobytu, nie dłużej jednak niż przez 2 miesiące. Potwierdza ono posiadanie przez cudzoziemca wskazanego w zaświadczeniu zezwolenia na pobyt.

4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE

Zezwolenia na pobyt stały oraz rezydenta długoterminowego UE wydawane są **bezterminowo**. Oznacza to, że nie istnieje konieczność podejmowania przez cudzoziemca działań zmierzających do przedłużenia legalnego pobytu w Polsce. Cudzoziemiec powinien jedynie wystąpić o wydanie mu kolejnej karty pobytu przed upływem ważności dotychczas posiadanej. **Wydanie kolejnej karty pobytu** stanowi czynność techniczną i nie jest związane z badaniem, czy cudzoziemiec wciąż spełnia przesłanki udzielenia mu zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE. Jest to dokument potwierdzający tożsamość cudzoziemca oraz fakt posiadania przez niego prawa do pobytu w Polsce.

Cudzoziemiec posiadający zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE po spełnieniu dodatkowych przesłanek może natomiast ubiegać się o **uznanie go za obywatela polskiego**. Przykładowo: cudzoziemiec, który od co najmniej 3 lat pozostaje w związku z obywatelem polskim, a od co najmniej 2 lat posiada zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE może ubiegać się o uznanie za obywatela polskiego. Takie samo uprawnienie przysługuje cudzoziemcowi przebywającemu w Polsce nieprzerwanie od co najmniej 3 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, o ile posiada stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do lokalu.

5. UTRATA PRAWA POBYTU

Zezwolenie na pobyt stały oraz zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE może być cofnięte lub może wygasnąć z mocy prawa.

5.1. COFNIĘCIE

Zezwolenie na pobyt stały cofa się z urzędu, jeśli: wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, wymaga tego interes Polski, cudzoziemiec w trakcie postępowania o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały złożył wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe, fałszywe informacje, zeznał nieprawdę, zataił prawdę, podrobił lub przerobił dokument lub takim dokumentem się posługiwał w trakcie postępowania, został skazany w Polsce prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne na karę co najmniej 3 lat pozbawienia wolności lub opuścił Polskę na okres ponad 6 lat niezależnie od przyczyny.

Ponadto zezwolenie na pobyt stały uzyskane na podstawie pozostawania w związku małżeńskim z obywatelem polskim **może zostać cofnięte**, jeśli cudzoziemiec rozwiódł się w okresie 2 lat od dnia uzyskania tego zezwolenia.

Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE cofa się z urzędu, jeśli:

- jego nabycie nastąpiło w sposób niezgodny z prawem;
- cudzoziemiec stanowi rzeczywiste i poważne zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- cudzoziemiec uzyskał zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE w innym państwie członkowskim UE;
- cudzoziemiec został pozbawiony statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej, jeśli zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE zostało wydane w związku z pobytem na jego podstawie;
- cudzoziemiec opuścił Polskę na okres ponad 6 lat niezależnie od przyczyny;
- cudzoziemiec opuścił terytorium UE na okres kolejnych 12 miesięcy (lub 24 miesięcy, o ile posiadał zezwolenie na pobyt czasowy w celu wykonywania prac w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji lub był członkiem rodziny takiego cudzoziemca), niezależnie od przyczyny.

Postępowanie w sprawie cofnięcia zezwolenia na pobyt stały oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE wszczynane jest z urzędu przez **wojewodę** właściwego ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca. Jeśli cudzoziemiec opuścił Polskę, postępowanie wszczyna wojewoda, który udzielił mu zezwolenia. Cofnięcie zezwolenia następuje **na podstawie decyzji**, od której cudzoziemcowi przysługuje odwołanie.

5.2. WYGAŚNIĘCIE

Zezwolenie na pobyt stały **wygasa z mocy prawa** z dniem udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub nabycia przez niego obywatelstwa polskiego. Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE wygasa z mocy prawa z dniem nabycia przez cudzoziemca obywatelstwa polskiego.

O ile zachodzą wskazane powyżej przesłanki wygaśnięcia zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE zezwolenia te wygasają bez konieczności podejmowania przez cudzoziemca lub organ administracyjny jakichkolwiek dodatkowych czynności.

Cudzoziemiec zobowiązany jest niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie 14 dni od dnia wygaśnięcia lub uprawomocnienia się decyzji o cofnięciu zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub nabycia obywatelstwa polskiego, zwrócić kartę pobytu organowi, który ją wydał.

6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW

6.1. PRACA

Cudzoziemiec przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE jest uprawniony do pracy w Polsce **bez konieczności posiadania zezwolenia na pracę**.

Również cudzoziemcy posiadający zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE wydane w innym państwie członkowskim UE, o ile w Polsce udzielono im zezwolenia na pobyt czasowy, są uprawnieni do pracy w Polsce bez konieczności posiadania dodatkowego zezwolenia¹⁰⁰.

6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE mają prawo do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej **na takich samych zasadach jak obywatele polscy**. Mogą oni prowadzić działalność gospodarczą w dowolnej formie dopuszczalnej prawnie, a więc również w formie indywidualnej działalności gospodarczej, w spółkach: cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej.

¹⁰⁰ Szerzej na ten temat zob. rozdział III „Zezwolenie na pobyt czasowy”.

6.3. POMOC SPOŁECZNA

Cudzoziemcy mający miejsce zamieszkania i przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE mają prawo do świadczeń z pomocy społecznej **na takich samych zasadach jak obywatele polscy**. Przysługują im także świadczenia rodzinne.

Mogą oni ubiegać się zarówno o świadczenia pieniężne, m.in. o zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy, jak również o świadczenia niepieniężne, m.in. o mieszkanie chronione, interwencję kryzysową, schronienie, pracę socjalną, bilet kredytowany.

6.4. EDUKACJA

Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa także dla cudzoziemców, niezależnie od formy ich pobytu w Polsce.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub na pobyt rezydenta długoterminowego UE korzystają zatem z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, w **publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach**, publicznych szkołach artystycznych oraz w placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Cudzoziemcy podlegający obowiązkowi nauki korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach **ponadgimnazjalnych** na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE mogą podejmować i odbywać **studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie**, studia doktoranckie oraz inne formy kształcenia, a także uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych na zasadach obowiązujących obywateli polskich.

6.5. ZAMELDOWANIE¹⁰¹

Każdy cudzoziemiec przebywający w Polsce jest obowiązany zameldować się w miejscu pobytu stałego lub czasowego, chyba że jego pobyt w Polsce nie przekracza 14 dni. Cudzoziemiec ten powinien się również wymeldować. Cudzoziemiec, który przebywa w Polsce na podstawie stempla w paszporcie uzyskanego w związku ze złożeniem wniosku o udzielenie zezwolenia na pobyt stały lub rezydenta długoterminowego UE, dokonując zameldowania na pobyt czasowy trwający ponad 3 miesiące, może przedstawić dokument podróży, w którym umieszczony jest stempel.

¹⁰¹ Zgodnie z Ustawą z dnia 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, która wejdzie w życie 1.03.2015 r. (zgodnie z art. 2 Ustawy z dnia 19.12.2014 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych, ustawy o ewidencji ludności oraz ustawy - Prawo o aktach stanu cywilnego).

6.6. PODRÓŻE PO UE

Cudzoziemcy, którzy uzyskali w Polsce zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, mogą swobodnie wjechać i przebywać na terytorium innych niż Polska państw członkowskich UE przez okres **nieprzekraczający łącznie 90 dni w trakcie każdego kolejnych 180 dni** liczonych od daty pierwszego wjazdu na terytorium innego niż Polska państwa strefy Schengen.

Warunkiem legalnego podróżowania po strefie Schengen jest posiadanie ważnej karty pobytu, ważnego dokumentu podróży wydanego w okresie ostatnich 10 lat, uzasadnienie celu i warunków pobytu, wykazanie odpowiednich środków finansowych, niestanowienie zagrożenia dla bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz niefigurowanie w krajowym wykazie wpisów do celów odmowy wjazdu danego państwa.

Cudzoziemcy, którzy uzyskali w Polsce zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, posiadają ponadto **prawo do zamieszkiwania na terytorium innych niż Polska państw członkowskich UE** na okres przekraczający 3 miesiące. Mogą oni skorzystać z tego prawa, jeśli podjęli w innym państwie członkowskim UE zatrudnienie jako pracownik najemny, prowadzą tam działalność gospodarczą na własny rachunek, podjęli studia lub kształcenie zawodowe lub jeśli zachodzą inne przyczyny. Państwa członkowskie UE mogą jednak wymagać, aby cudzoziemiec taki posiadał ubezpieczenie zdrowotne oraz źródło stałych i regularnych dochodów wystarczających do pokrycia kosztów utrzymania. Państwa członkowskie UE mogą również nałożyć na cudzoziemców inne restrykcje związane z dostępem do ich rynku pracy lub z możliwością założenia i prowadzenia działalności gospodarczej.

7. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.

Przed 1 maja 2014 r. cudzoziemcy mogli ubiegać się w Polsce o udzielenie im zezwolenia na osiedlenie się oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE. Wraz z wejściem w życie nowej ustawy o cudzoziemcach wszystkie dotychczas wydane zezwolenia na osiedlenie się przekształciły się z mocy prawa w zezwolenia na pobyt stały.

Marta Górczyńska

Rozdział V

**STATUS UCHODźCY I OCHRONA
UZUPEŁNIAJĄCA**

1. FORMY OCHRONY

Polskie prawo przewiduje możliwość udzielenia cudzoziemcowi ochrony przed powrotem do kraju pochodzenia. Jest to szczególna forma zalegalizowania jego pobytu na terytorium Polski, uregulowana oddzielnym aktem prawnym – ustawą o udzielaniu cudzoziemcom ochrony¹⁰². Ustawa ta przewiduje dwie formy ochrony – przez nadanie statusu uchodźcy i objęcie ochroną uzupełniającą¹⁰³.

1.1. STATUS UCHODŹCY

Status uchodźcy nadawany jest cudzoziemcowi, który **ze względu na obawę przed prześladowaniem nie może powrócić do kraju swojego pochodzenia**. Prześladowanie może w szczególności polegać na stosowaniu przemocy fizycznej lub psychicznej albo zastosowaniu wobec danej osoby środków prawnych lub sądowych w sposób dyskryminujący ze względu na jego rasę, narodowość, przekonania polityczne, wyznawaną religię lub przynależność do określonej grupy społecznej. Istotą uznania danej osoby za uchodźcę jest ustalenie, że nie może ona dłużej korzystać z ochrony swojego państwa.

Definicja uchodźcy zaczerpnięta została z **Konwencji dotyczącej statusu uchodźców** (Konwencja genewska z 1951 r.), którą Polska stosuje od 1991 r. Oznacza to, że na Polsce ciąży prawnomiędzynarodowy obowiązek udzielania ochrony osobom spełniającym przesłanki wskazane w Konwencji.

Objęcie cudzoziemca ochroną wynikającą z Konwencji jest możliwe nie tylko w sytuacji, gdy **podmiotem dopuszczającym się prześladowań** są organy władzy publicznej, ale także wówczas, gdy są to inne podmioty (niepaństwowe), przed którymi władza nie może lub nie chce zapewniać ochrony. W postępowaniu o nadanie statusu uchodźcy konieczne jest także ustalenie, że cudzoziemiec nie może korzystać z ochrony państwa na terytorium całego kraju. Oznacza to, że jeżeli cudzoziemiec ma możliwość bezpiecznego zamieszkiwania w innej części kraju niż ta, w której zamieszkiwał dotychczas, nie wypełnia przesłanek udzielenia mu ochrony.

Ustawa przewiduje również objęcie cudzoziemca ochroną przez nadanie mu statusu uchodźcy w sytuacji, gdy ryzyko prześladowań spowodowane jest wydarzeniami, które nastąpiły już po opuszczeniu kraju przez cudzoziemca, np. po ujawnieniu jego przekonań lub orientacji seksualnej (tzw. **uchodźcy *sur place***).

Wśród osób, którym został nadany status uchodźcy na terytorium Polski, można wymienić m.in.: obrońców praw człowieka z krajów o ustrojach niedemokratycznych, prześladowanych

¹⁰² Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰³ Szerzej na temat zjawiska uchodźstwa zob. rozdział I „Cudzoziemcy w Polsce – zjawiska i charakterystyka kulturowa wybranych grup”, pkt 3.1.

ze względu na swoją działalność polityczną, osoby prześladowane ze względu na wyznawaną religię czy też osoby należące do mniejszości etnicznych w krajach, gdzie nie jest zapewniana ochrona praw tych mniejszości.

1.2. OCHRONA UZUPEŁNIAJĄCA

Ochrona uzupełniająca jest, obok statusu uchodźcy, drugą formą ochrony cudzoziemców na terytorium Polski. Udzielana jest cudzoziemcom, którzy z jednej strony nie spełniają przesłanek nadania statusu uchodźcy, z drugiej zaś **nie mogą zostać wydaleny do kraju ich pochodzenia bez ryzyka naruszenia ich praw**. Ochrona uzupełniająca udzielana jest w przypadku, gdy powrót cudzoziemca do kraju pochodzenia mógłby narazić go na ryzyko doznania poważnej krzywdy przez:

- orzeczenie kary śmierci lub wykonanie egzekucji;
- tortury, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie;
- poważne i zindywidualizowane zagrożenie dla życia lub zdrowia wynikające z powszechnego stosowania przemocy wobec ludności cywilnej w sytuacji międzynarodowego lub wewnętrznego konfliktu zbrojnego.

Również w tej sytuacji uznaje się, że warunkiem udzielenia ochrony uzupełniającej cudzoziemcowi jest **brak możliwości skorzystania przez niego z ochrony własnego państwa**.

W odróżnieniu od statusu uchodźcy ochrona uzupełniająca została wprowadzona przez prawo unijne, a nie międzynarodowe. Oznacza to, że jest to **regionalna forma ochrony**, obowiązująca jedynie na terenie UE. Powodem przyjęcia dyrektywy, która wprowadziła ochronę uzupełniającą do porządku prawnego UE w 2004 r.¹⁰⁴, było dostrzeżenie konieczności ochrony pewnej grupy cudzoziemców niekwalifikujących się do nadania im statusu uchodźcy.

2. POSTĘPOWANIE

2.1. POSTĘPOWANIE W SPRAWIE NADANIA STATUSU UCHODźCY

Postępowanie w przedmiocie udzielenia cudzoziemcowi ochrony wszczynane jest **na wniosek cudzoziemca składany za pośrednictwem organów Straży Granicznej** do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców. Procedura uchodźcza jest procedurą „jednolitą”, tzn. w ramach jednego

¹⁰⁴ Dyrektywa Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony. Ochrona uzupełniająca została wprowadzona do polskiego porządku prawnego na mocy ustawy z dnia 18 marca 2008 r. o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw.

postępowania badane jest, czy cudzoziemiec kwalifikuje się do udzielenia mu jednej z dwóch form ochrony. W razie uznania przez organ, że cudzoziemiec nie spełnia warunków nadania mu statusu uchodźcy, wówczas badane są przesłanki udzielenia mu ochrony uzupełniającej.

Wniosek najczęściej składany jest na granicy. Cudzoziemiec deklarujący obawę przed prześladowaniami w kraju swojego pochodzenia **ma prawo złożenia wniosku o status uchodźcy i wjazdu do Polski** nawet w przypadku nieposiadania wizy ani innych wymaganych dokumentów. Straż Graniczna nie może odmówić takiemu cudzoziemcowi wjazdu. Natomiast w przypadku, gdy cudzoziemiec chce złożyć wniosek o objęcie go ochroną, przebywając już na terytorium Polski, może to zrobić w siedzibie Urzędu do spraw Cudzoziemców przy ul. Taborowej 33 w Warszawie. Co istotne, cudzoziemiec ma prawo do złożenia wniosku nawet w przypadku nieposiadania dokumentów uprawniających go do zgodnego z prawem pobytu w Polsce (w trakcie nielegalnego pobytu w Polsce).

W przypadku gdy Straż Graniczna przyjmująca wniosek uzna, że wnioskodawca składa wniosek jedynie w celu nadużycia procedury uchodźczej lub przyjechał do Polski, nielegalnie przekraczając granicę, może wystąpić do sądu z **wnioskiem o umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców**¹⁰⁵. W takiej sytuacji cudzoziemiec oczekuje na rozstrzygnięcie jego sprawy w warunkach pozbawienia wolności.

Po złożeniu wniosku cudzoziemiec ma **prawo legalnie przebywać na terytorium Polski**.

Wniosek cudzoziemca rozpatrywany jest przez **Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców**, który w toku postępowania administracyjnego ocenia zasadność udzielenia cudzoziemcowi ochrony. Zgodnie z prawem procedura uchodźcza powinna zakończyć się w ciągu 6 miesięcy od dnia złożenia wniosku, jednak w przypadku skomplikowanych spraw, wymagających podjęcia dodatkowych czynności przez organ, postępowanie może zostać przedłużone. W praktyce zdarza się, że takie postępowania trwają nawet kilka lat.

W toku postępowania organ z reguły przesłuchuje cudzoziemca i zbiera informacje o aktualnej sytuacji w jego kraju pochodzenia. Cudzoziemiec ma z kolei prawo do składania dokumentów lub innych dowodów potwierdzających przedstawione okoliczności.

Postępowanie uchodźcze może zakończyć się wydaniem decyzji pozytywnej (udzieleniem cudzoziemcowi ochrony) lub negatywnej. **Decyzja odmowna** wydawana jest w sytuacji, gdy organ uzna, że cudzoziemiec nie spełnia warunków nadania mu statusu uchodźcy ani ochrony uzupełniającej, lub wtedy, gdy cudzoziemiec ma możliwość skorzystania z ochrony własnego państwa (np. w innej części terytorium kraju niż ta, z której pochodzi).

W przypadku odmowy udzielenia cudzoziemcowi ochrony posiada on prawo złożenia **odwołania** do organu drugiej instancji, tj. **Rady do spraw Uchodźców**. Organ ten zobowiązany jest do ponownej analizy sprawy cudzoziemca i weryfikacji decyzji Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców. Postępowanie prowadzone przez Radę może zakończyć się utrzymaniem w mocy decyzji organu pierwszej instancji albo uchyleniem lub zmianą tej decyzji. Decyzja Rady jest decyzją ostateczną w administracyjnym toku instancji. Po otrzymaniu negatywnej decyzji organu drugiej instancji cudzoziemiec zobowiązany jest do opuszczenia terytorium Polski w terminie 30 dni (w tym czasie jego pobyt traktowany jest jako zgodny z prawem). Cudzoziemiec niezadowolony z decyzji Rady do spraw Uchodźców może także skorzystać z prawa do sądowej kontroli decyzji administracyjnej, czyli złożyć skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie.

¹⁰⁵ Szerzej na ten temat zob. rozdział VII „Nielegalny pobyt cudzoziemca na terytorium Polski”, pkt 7.2.

2.2. POSTĘPOWANIE DUBLIŃSKIE

W trakcie postępowania uchodźczego wszczętego w Polsce cudzoziemiec **zobowiązany jest do pozostania w Polsce**. W tym celu Straż Graniczna odbiera cudzoziemcowi dokument podróży zaraz po złożeniu przez niego wniosku i przechowuje go na czas całej procedury w depozycie.

Wyjazd cudzoziemca do innego kraju UE w trakcie procedury uchodźczej wiązać się może z wszczęciem wobec cudzoziemca postępowania opisanego w **Rozporządzeniu Dublin III**¹⁰⁶, czyli przymusowego odesłania go do kraju, w którym po raz pierwszy złożył wniosek o nadanie statusu uchodźcy. Regulacje zawarte w Rozporządzeniu mają na celu ustalenie jednego państwa członkowskiego UE odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku cudzoziemca i uniknięcie sytuacji, w której cudzoziemiec składałby wnioski w kilku krajach UE. W tym celu podczas procedury złożenia wniosku od cudzoziemca pobierane są odciski palców i umieszczanie w unijnej bazie danych **EURODAC**. Państwo, które zatrzyma cudzoziemca w celu kontroli legalności jego pobytu, ma zatem możliwość zweryfikowania, czy złożył on wniosek o udzielenie mu ochrony na terytorium innego państwa UE.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec złożył na granicy polsko-białoruskiej w Terespolu wniosek o nadanie mu statusu uchodźcy. Straż Graniczna odebrała cudzoziemcowi paszport i wydała mu Tymczasowe Zaświadczenie Tożsamości Cudzoziemca. Prosto z przejścia granicznego cudzoziemiec udał się pociągiem do Niemiec, gdzie mieszka na stałe jego dalsza rodzina. Po kilku miesiącach pobytu w Niemczech cudzoziemiec został zatrzymany przez niemieckie służby graniczne. W trakcie kontroli ujawniona została informacja, że cudzoziemiec złożył wniosek o nadanie mu statusu uchodźcy w Polsce. W takiej sytuacji cudzoziemiec zostanie odesłany do Polski na podstawie procedury dublińskiej.

Rozporządzenie Dublin III przewiduje jednak **szereg odstępstw** od tej ogólnej zasady. Mają one na celu m.in. ochronę jedności rodziny czy zabezpieczenie najlepszego interesu małoletniego cudzoziemca. Z tego względu w niektórych przypadkach państwem odpowiedzialnym za rozpatrzenie wniosku nie będzie to państwo, w którym wniosek został złożony po raz pierwszy, ale np. państwo, w którym przebywa członek rodziny cudzoziemca. Istnieje także możliwość skorzystania przez państwa z prawa do dobrowolnego przyjęcia odpowiedzialności za rozpatrzenie wniosku cudzoziemca, nawet jeżeli zgodnie z Rozporządzeniem Dublin III odpowiedzialność ta spoczywa na innym państwie (np. ze względów humanitarnych).

¹⁰⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca.

2.3. KOLEJNY WNIOSEK

Prawo polskie nie wyłącza możliwości złożenia przez cudzoziemca kolejnego wniosku o nadanie statusu uchodźcy w przypadku negatywnie zakończzonego pierwszego postępowania. Organy administracji zobowiązane są w takiej sytuacji do ponownej analizy wniosku i wydania decyzji w sprawie.

Co istotne, jeżeli w ramach wcześniejszego postępowania cudzoziemcowi została wydana decyzja o zobowiązaniu do powrotu (lub decyzja o wydaleniu), wówczas złożenie kolejnego wniosku nie chroni go przed przymusowym opuszczeniem Polski. Cudzoziemiec ma jednak możliwość złożenia wniosku do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców o **wstrzymanie wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu** (wydaleniu) na czas postępowania uchodźczego.

W przypadku złożenia kolejnego wniosku cudzoziemiec ma prawo do korzystania z pomocy socjalnej świadczonej przez Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców oraz otrzymania tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca, tak jak w przypadku pierwszej procedury.

3. DOKUMENTY WYDAWANE CUDZOZIEMCOM

3.1. TZTC

Cudzoziemiec ubiegający się o nadanie mu statusu uchodźcy otrzymuje na czas postępowania **Tymczasowe Zaświadczenie Tożsamości Cudzoziemca** (TZTC). Dokument ten potwierdza legalny pobyt cudzoziemca w Polsce na czas całej procedury oraz jego tożsamość.

Pierwszy dokument TZTC wydawany jest z urzędu przez **Straż Graniczną** na okres 30 dni. Po upływie okresu jego ważności kolejne zaświadczenia tożsamości wydawane są na wniosek cudzoziemca przez **Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców** na okres do 6 miesięcy. Małoletni cudzoziemcy wpisywani są do dokumentów swoich rodziców.

TZTC jest zazwyczaj **jedynym dokumentem, jakim cudzoziemiec może legitymować się** w toku postępowania uchodźczego, ponieważ jego dokument podróży jest zatrzymywany przez Straż Graniczną. Ponadto złożenie wniosku o nadanie statusu uchodźcy powoduje z mocy prawa unieważnienie wizy krajowej posiadanej przez cudzoziemca.

Jeżeli cudzoziemiec, składając wniosek o udzielenie mu ochrony, posiada dokument tożsamości (np. paszport), wówczas organ wydający mu TZTC wpisuje tam dane z tego dokumentu. Jeżeli natomiast cudzoziemiec nie posiada żadnych dokumentów, składając wniosek, wówczas do TZTC wpisywane są dane zgodne z ustnym oświadczeniem cudzoziemca.

3.2. KARTA POBYTU

Cudzoziemiec, któremu została udzielona jedna z dwóch form ochrony, otrzymuje kartę pobytu poświadczającą jego prawo do pobytu na terytorium Polski. W celu otrzymania karty cudzoziemiec zobowiązany jest do złożenia odpowiedniego wniosku do **Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców**. Tylko pierwsza karta pobytu wydawana jest z urzędu.

Pomimo że prawo do pobytu w Polsce ze względu na udzieloną ochronę nie jest ograniczone czasowo, to karta pobytu ma swój okres ważności. W przypadku nadania statusu uchodźcy karta pobytu wydawana jest cudzoziemcowi **na okres 3 lat**, natomiast w przypadku uzyskania przez niego ochrony uzupełniającej – **na okres 2 lat**.

Upływ ważności karty nie wiąże się z utratą prawa do legalnego pobytu na terytorium Polski, a jedynie z obowiązkiem wymiany karty pobytu na nową.

4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE

Status uchodźcy oraz ochrona uzupełniająca udzielane są cudzoziemcowi **na czas nieograniczony**. Oznacza to, że dopóki ochrona nie zostanie cudzoziemcowi odebrana, posiada on prawo do przebywania na terytorium Polski. Nie ma na to wpływu także ważność posiadanej przez niego karty pobytu.

Cudzoziemiec, który uzyskał jedną z form ochrony, **nie musi zatem przedłużać prawa do pobytu** w Polsce. Jest zobowiązany jedynie do wymiany karty pobytu po upływie okresu jej ważności, co jednak nie wiąże się z przeprowadzeniem ponownego postępowania uchodźczego.

PRZYKŁAD:

W 2012 r. cudzoziemcowi został nadany status uchodźcy. Z tego powodu Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców wydał mu kartę pobytu z terminem ważności do 14 lipca 2015 r. Cudzoziemiec przeoczył termin upływu ważności karty i 19 lipca 2015 r. został zatrzymany w celu kontroli legalności pobytu. Cudzoziemiec, któremu został nadany status uchodźcy, ma jednak prawo pobytu w Polsce, mimo że jego karta pobytu utraciła ważność. Nie może być w stosunku do niego wszczęte postępowanie w przedmiocie zobowiązania go do powrotu.

Po upływie 5 lat od dnia uzyskania jednej z dwóch form ochrony cudzoziemiec ma prawo wystąpić z **wnioskiem o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały** w Polsce. Warunkiem udzielenia cudzoziemcowi powyższego zezwolenia jest nieprzerwany pobyt w Polsce przez

okres 5 lat przed dniem złożenia wniosku. Do powyższego okresu zalicza się także okres postępowania uchodźczego¹⁰⁷.

5. UTRATA OCHRONY

W pewnych przypadkach cudzoziemcowi może zostać odebrana ochrona. Następuje to zwłaszcza wtedy, gdy cudzoziemiec **może ponownie korzystać z ochrony własnego państwa**. Za taką sytuację uważa się np. dobrowolny powrót cudzoziemca do kraju pochodzenia (nawet krótkotrwały) lub zakończenie konfliktu zbrojnego, który był przyczyną udzielenia cudzoziemcowi ochrony.

Innym powodem może być **uzyskanie przez cudzoziemca obywatelstwa innego kraju**, który jest w stanie zapewnić mu ochronę. Pozbawia się cudzoziemca ochrony także w przypadku, gdy **popętnił on zbrodnię** przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości w rozumieniu prawa międzynarodowego lub zostanie wykazane, że posłużył się **fałszywymi dokumentami** w toku postępowania w sprawie nadania mu statusu uchodźcy.

W przypadku odebrania cudzoziemcowi ochrony może zostać wszczęte przeciwko cudzoziemcowi postępowanie w przedmiocie zobowiązania go do powrotu¹⁰⁸.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec, któremu została udzielona ochrona uzupełniająca na terytorium Polski, dowiaduje się o śmierci bliskiego członka rodziny w kraju jego pochodzenia. Rozważa możliwość wyjazdu na kilka dni do swojego kraju w celu uczestniczenia w pogrzebie. W takiej sytuacji cudzoziemiec powinien jednak wziąć pod uwagę ryzyko wszczęcia przez Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców postępowania w przedmiocie odebrania mu ochrony po powrocie do Polski.

¹⁰⁷ Szerzej na ten temat zob. rozdział IV „Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE i zezwolenie na pobyt stały”, pkt 1.2.

¹⁰⁸ Szerzej na ten temat zob. rozdział VII „Nielegalny pobyt cudzoziemca na terytorium Polski”, pkt 6.

6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW

6.1. PRACA

6.1.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO

Postępowanie uchodźcze powinno trwać maksymalnie 6 miesięcy od dnia złożenia wniosku przez cudzoziemca. Konsekwencją nieukończenia przez organ postępowania w tym terminie jest **nabycie przez cudzoziemca prawa do podjęcia pracy** w Polsce. W tym celu cudzoziemiec powinien wystąpić do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców z wnioskiem o wydanie mu **odpowiedniego zaświadczenia**, które, wraz z Tymczasowym Zaświadczeniem Tożsamości Cudzoziemca¹⁰⁹, stanowi podstawę wykonywania pracy w Polsce. Cudzoziemiec nie musi zatem posiadać dodatkowego zezwolenia na pracę. Zaświadczenie takie jest ważne do dnia, w którym decyzja w sprawie o nadanie statusu uchodźcy stanie się ostateczna.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec złożył wniosek o nadanie mu statusu uchodźcy 12 stycznia 2015 r. W związku z tym, że organ przez kilka miesięcy nie wydawał decyzji, 3 czerwca 2015 r. cudzoziemiec wystąpił do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców z wnioskiem o wydanie mu zaświadczenia uprawniającego go do podjęcia pracy w Polsce, argumentując to tym, że podjęcie pracy zarobkowej poprawiłoby jego złą sytuację materialną. Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców odmówił wydania cudzoziemcowi wnioskowanego zaświadczenia. Prawo do wystąpienia z wnioskiem o wydanie zaświadczenia będzie przysługiwało cudzoziemcowi dopiero po 12 lipca 2015 r., jeśli do tego czasu nie zostanie wydana decyzja Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców.

6.1.2. PO UZYSKANIU OCHRONY

Cudzoziemcy, którym nadano status uchodźcy, oraz cudzoziemcy, którym udzielono ochrony uzupełniającej, posiadają prawo do podejmowania pracy w Polsce **bez konieczności posiadania zezwolenia na pracę**. Podejmują oni zatrudnienie na takich samych zasadach jak obywatele polscy i posiadają wszystkie przywileje pracownicze określone w kodeksie pracy.

Warto pamiętać, że cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce posiadają takie same prawo jak obywatele polscy w zakresie zwrócenia się do Państwowej Inspekcji Pracy oraz wniesienia pozwu przeciwko pracodawcy w przypadku naruszania ich praw.

¹⁰⁹ Szerzej na ten temat zob. pkt 3.1.

6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

6.2.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO

Osoby ubiegające się o nadanie statusu uchodźcy nie korzystają z żadnych szczególnych przywilejów w stosunku do innych cudzoziemców w zakresie możliwości założenia i prowadzenia działalności gospodarczej. Mogą zatem **podejmować działalność gospodarczą jedynie w formie spółek**: komandytowej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej. Mogą także przystępować do takich spółek bądź nabywać ich akcje.

6.2.2. PO UZYSKANIU OCHRONY

Cudzoziemcy, którym została udzielona ochrona w Polsce, mają prawo podejmowania działalności gospodarczej **na takich samych zasadach jak obywatele polscy**. Oznacza to, że mogą prowadzić działalność w każdej prawnie dopuszczalnej formie. Mogą zatem zarejestrować się jako przedsiębiorcy, a także założyć spółki osobową lub kapitałową.

6.3. POMOC SPOŁECZNA

6.3.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO

W trakcie postępowania uchodźczego cudzoziemiec **objęty jest pomocą socjalną zapewnianą mu przez Urząd do spraw Cudzoziemców**. Pomoc świadczona jest cudzoziemcowi od momentu zgłoszenia się cudzoziemca do jednego z dwóch ośrodków recepcyjnych (w Białej Podlaskiej i Podkowie Leśnej – Dębaku). Cudzoziemiec ma prawo korzystania z pomocy socjalnej **przez cały okres trwania postępowania** uchodźczego do 2 miesięcy po otrzymaniu ostatecznej decyzji lub do 14 dni od otrzymania decyzji o umorzeniu postępowania.

W ramach świadczonej cudzoziemcowi pomocy socjalnej posiada on prawo do **zakwaterowania w jednym z ośrodków dla cudzoziemców** ubiegających się o status uchodźcy, prowadzonych przez Urząd do spraw Cudzoziemców. Oprócz zakwaterowania cudzoziemiec ma w ośrodku zapewnione całodzielne wyżywienie, kieszonkowe na drobne wydatki osobiste, naukę języka polskiego oraz pomoce dydaktyczne dla dzieci korzystających z nauki w szkole.

Cudzoziemiec może także złożyć wniosek o wypłacanie mu przez Urząd do spraw Cudzoziemców **comiesięcznego ekwiwalentu pieniężnego** na pokrycie we własnym zakresie kosztów pobytu na terytorium Polski. W takiej sytuacji cudzoziemiec zobowiązany jest do samodzielnego utrzymywania się i zamieszkiwania poza ośrodkiem. Obecnie ekwiwalent pieniężny wynosi ok. 750 zł miesięcznie w przypadku osoby samotnie gospodarującej i odpowiednio mniej w przypadku osoby w kilkuosobowym gospodarstwie domowym.

Cudzoziemcy pozostający w procedurze uchodźczej mają zapewnioną także **opiekę medyczną** niezależnie od tego, czy mieszkają w ośrodkach, czy poza nimi. Świadczenia opieki zdro-

wotnej zawierają ten sam zakres usług jak dla obywateli polskich objętych ubezpieczeniem zdrowotnym, z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego. Opieka medyczna dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy koordynowana jest przez Centralny Szpital Kliniczny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Punkty medyczne znajdują się także na terenie każdego z ośrodków. Gdy wymagane jest leczenie specjalistyczne, cudzoziemiec kierowany jest do jednego ze szpitali, z którym MSW zawarło odpowiednią umowę.

Pomoc socjalna zapewniana cudzoziemcom w procedurze uchodźczej obejmuje także **pomoc w zorganizowaniu dobrowolnego powrotu do kraju pochodzenia**, gdyby cudzoziemiec zdecydował się zakończyć procedurę i powrócić do swojego kraju. W takim wypadku organ może pokryć koszty związane z podróżą cudzoziemca i wyposażyć go w prowiant na drogę.

Nie wszyscy cudzoziemcy składający wniosek o nadanie im statusu uchodźcy mają prawo do skorzystania z pomocy socjalnej świadczonej przez Urząd. Pomoc socjalna nie przysługuje m.in. cudzoziemcom, którzy posiadają zezwolenie na pobyt w Polsce lub przebywają w miejscach ograniczenia wolności (strzeżone ośrodki dla cudzoziemców lub zakłady karne).

PRZYKŁAD:

Obywatel Syrii posiada zezwolenie na pobyt czasowy w Polsce ze względu na małżeństwo z polską obywatelką. W związku z wybuchem wojny domowej w Syrii składa wniosek o udzielenie mu w Polsce statusu uchodźcy ze względu na obawę przed powrotem do kraju pochodzenia. W takiej sytuacji cudzoziemcowi nie będzie przysługiwało prawo do skorzystania z pomocy socjalnej zapewnianej przez Urząd do spraw Cudzoziemców, gdyż cudzoziemiec posiada zezwolenie na pobyt czasowy w Polsce.

6.3.2. PO UZYSKANIU OCHRONY

Wśród katalogu osób uprawnionych do korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej wymienione zostały także osoby posiadające status uchodźcy oraz objęte ochroną uzupełniającą. Cudzoziemcy ci mają **prawo korzystania z pełnego zakresu świadczeń z pomocy społecznej** na takich samych zasadach jak obywatele polscy. Warunkiem przyznania im pomocy jest zamieszkiwanie i przebywanie na terytorium Polski. Cudzoziemcom tym **przysługują świadczenia rodzinne**, jeżeli zamieszkują z członkami rodzin na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Od 30 sierpnia 2014 r. katalog cudzoziemców uprawionych do korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej został powiększony o członków rodziny osób objętych ochroną (status uchodźcy lub ochrona uzupełniająca), którzy otrzymali zezwolenie na pobyt czasowy w ramach prawa do łączenia rodzin¹¹⁰. Oznacza to, że obecnie także małżonkom oraz mało-

¹¹⁰ Procedura łączenia rodzin polega na wystąpieniu przez uprawnionego cudzoziemca z wnioskiem do wojewody o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy w Polsce członkom jego rodziny przebywającym poza granicami Polski (art. 159 ustawy o cudzoziemcach). Należy zatem pamiętać, że członkowie rodziny osób objętych ochroną (status uchodźcy lub ochrona uzupełniająca) posiadający zezwolenie na pobyt czasowy będą mogli skorzystać ze świadczeń z pomocy społecznej jedynie w sytuacji skorzystania z powyższego prawa.

letnim dzieciom cudzoziemców posiadających status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, którzy nie posiadają żadnej formy ochrony, może zostać udzielona pomoc społeczna.

6.3.3. INDYWIDUALNY PROGRAM INTEGRACYJNY

Zarówno cudzoziemiec, któremu został nadany status uchodźcy, jak i cudzoziemiec objęty ochroną uzupełniającą mają prawo do skorzystania z Indywidualnego Programu Integracji (IPI)¹¹¹. Program ten ma na celu **wsparcie procesu integracji cudzoziemca w Polsce**. Pomoc udzielana jest **na wniosek** cudzoziemca złożony do starosty za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie **w terminie 60 dni** od dnia uzyskania przez niego ochrony.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemcowi, na mocy decyzji Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców, została udzielona ochrona uzupełniająca 19 stycznia 2015 r. Ochroną została objęta także jego żona i dwójka ich dzieci. W takiej sytuacji ostatnim dniem, w którym cudzoziemiec może skutecznie złożyć wniosek do PCPR o objęcie rodziny pomocą integracyjną, jest 20 marca 2015 r.

Jedyną grupą cudzoziemców wyłączonej z możliwości realizacji IPI są małżonkowie polskich obywateli. Od 30 sierpnia 2014 r. rozszerzono katalog osób uprawnionych do skorzystania z IPI. Obecnie z programu mogą skorzystać także członkowie rodziny cudzoziemca objętego ochroną, którzy dołączyli do niego na podstawie prawa do łączenia rodzin i uzyskali w związku z tym zezwolenie na pobyt czasowy¹¹².

Pierwszym krokiem po przyznaniu cudzoziemcowi pomocy integracyjnej jest ustalenie planu realizacji IPI. W sporządzonym w tym celu kontrakcie precyzuje się, jakie kroki podejmie cudzoziemiec w celu usamodzielnienia się na terytorium Polski, a także jakie wsparcie otrzyma od powiatowego centrum pomocy rodzinie. Na podstawie oceny sytuacji cudzoziemca ustalana jest również kwota **świadczenia pieniężnego**, które jest wypłacane cudzoziemcowi przez czas trwania programu. Oprócz pomocy finansowej cudzoziemiec otrzymuje w ramach programu także **wsparcie pracownika socjalnego**, polegające m.in. na pomocy w znalezieniu zakwaterowania, podjęciu zatrudnienia czy też **nauce języka polskiego**.

Realizacja IPI może trwać maksymalnie **przez okres 12 miesięcy**. W tym czasie cudzoziemiec zobowiązany jest do realizacji postanowień kontraktu zawartego z powiatowym centrum pomocy rodzinie, w tym m.in. do rejestracji w urzędzie pracy oraz uczestnictwa w kursach języka polskiego. Podczas regularnych spotkań z pracownikiem socjalnym konsultowane są postępy cudzoziemca w integracji. Cudzoziemiec posiada ponadto w trakcie trwania IPI **ubezpieczenie zdrowotne** uprawniające go do korzystania z publicznej służby zdrowia.

Niewypełnianie przez cudzoziemca obowiązków ustalonych z pracownikiem socjalnym wiązać się może ze wstrzymaniem lub odebraniem pomocy integracyjnej. Może to mieć miejsce np.

¹¹¹ Szerzej na ten temat zob. rozdział VIII „Integracja cudzoziemców w Polsce - systemowe narzędzia integracyjne, inicjatywy lokalne i podnoszenie kwalifikacji funkcjonariuszy publicznych”, pkt 1.1.

¹¹² Szerzej na ten temat zob. rozdział III „Zezwolenie na pobyt czasowy”.

w sytuacji, gdy cudzoziemiec uporczywie nie wykonuje zobowiązań przyjętych w programie, nie uczęszcza na lekcje języka polskiego lub wszczęto przeciwko niemu postępowanie karne.

6.4. EDUKACJA

6.4.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO

W trakcie procedury uchodźczej dzieci przebywające w ośrodkach, a także mieszkające poza nimi mają nie tylko prawo, ale i obowiązek kształcenia. Zgodnie z polskim prawem realizacja obowiązku szkolnego dotyczy wszystkich dzieci poniżej 18. roku życia, a więc także dzieci cudzoziemskich. Niezależnie zatem od stopnia znajomości języka polskiego oraz posiadanych dyplomów potwierdzających zdobyte wykształcenie **szkoła ma obowiązek przyjęcia takiego dziecka do grona uczniów.**

Podjęcie **studiów** wyższych przez cudzoziemców pozostających w trakcie procedury uchodźczej możliwe jest np. na zasadach odpłatności.

6.4.2. PO UZYSKANIU OCHRONY

Osoby posiadające status uchodźcy lub objęci ochroną uzupełniającą, a także członkowie ich rodzin mogą korzystać z nauki i opieki w publicznych szkołach **na warunkach dotyczących obywateli polskich.** Cudzoziemcy posiadający jedną z dwóch form ochrony mogą także podejmować i odbywać studia (w tym także studia doktoranckie) na polskich uczelniach publicznych.

6.5. ZAMELDOWANIE¹¹³

Każda osoba przebywająca na terytorium Polski, w tym także cudzoziemiec ubiegający się o objęcie go ochroną oraz już tą ochroną objęty, **podlega obowiązkowi meldunkowemu.** Zameldowanie następuje w miejscu stałego lub czasowego pobytu najpóźniej do 4. dnia, licząc od dnia przybycia do tego miejsca, chyba że pobyt w Polsce nie przekracza 14 dni. Cudzoziemiec legitymujący się kartą pobytu ma zatem nie tylko prawo, ale i obowiązek dokonania meldunku.

Deklarowany przez cudzoziemca okres pobytu czasowego pod określonym adresem nie może przekroczyć czasu, w którym cudzoziemiec ten może legalnie przebywać w Polsce, zgodnie z dokumentem potwierdzającym jego prawo pobytu.

¹¹³ Zgodnie z Ustawą z dnia 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, która wejdzie w życie 1.03.2015 r. (zgodnie z art. 2 Ustawy z dnia 19.12.2014 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych, ustawy o ewidencji ludności oraz ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego).

6.6. PODRÓŻE PO UE

6.6.1. W TRAKCIE POSTĘPOWANIA UCHODŹCZEGO

W trakcie postępowania w przedmiocie nadania statusu uchodźcy, **cudzoziemiec zobowiązany jest do pozostania na terytorium Polski**. Jego paszport pozostaje w związku z tym w depozycie Straży Granicznej lub Urzędu do spraw Cudzoziemców. Wyjazd do innego państwa UE w trakcie procedury uchodźczej może skutkować wszczęciem wobec cudzoziemca postępowania dublińskiego¹¹⁴.

6.6.2. PO UZYSKANIU OCHRONY

Posiadanie ważnej karty pobytu oraz dokumentu podróży uprawnia cudzoziemca posiadającego ochronę międzynarodową do podróżowania **po strefie Schengen przez 90 dni w ciągu każdego kolejnych 180 dni**. Warunkiem legalnego podróżowania cudzoziemców po strefie Schengen jest, oprócz posiadania wyżej wymienionych dokumentów, uzasadnienie celu i warunków pobytu oraz posiadanie odpowiednich środków finansowych na pokrycie kosztów pobytu w danym państwie.

Możliwość podróżowania do państw strefy Schengen nie jest równoznaczna z posiadaniem prawa do pracy w tych państwach. Zasady podejmowania pracy przez cudzoziemców mogą się różnić w zależności od państwa członkowskiego, w związku z czym wskazane jest zapoznanie się przez cudzoziemca z tymi zasadami przed wyjazdem (np. za pośrednictwem konsulatu danego państwa).

6.6.3. GENEWSKI DOKUMENT PODRÓŻY

Cudzoziemiec, któremu został nadany status uchodźcy, uzyskuje prawo do otrzymania tzw. genewskiego dokumentu podróży. Jest to dokument wystawiony przez polskie władze, potwierdzający posiadanie przez cudzoziemca statusu uchodźcy i **spełniający rolę jego paszportu**. W celu uzyskania genewskiego dokumentu podróży cudzoziemiec powinien złożyć odpowiedni **wniosek do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców**.

Genewski dokument podróży wydawany jest na okres **2 lat**. W tym okresie jest honorowany przez wszystkie państwa będące sygnatariuszami Konwencji genewskiej. Nie oznacza to, że cudzoziemiec posiadający taki dokument zwolniony jest z obowiązku uzyskania wizy, jeżeli jest wymagana przez dany kraj. Jednak obecnie większość państw europejskich zniósła obowiązek posiadania wizy dla uchodźców.

6.6.4. POLSKI DOKUMENT PODRÓŻY DLA CUDZOZIEMCA

Cudzoziemcy, którym została udzielona ochrona uzupełniająca, nie są uprawnieni do uzyskania genewskiego dokumentu podróży. W przypadku gdy **nie mają możliwości uzyska-**

¹¹⁴ Szerzej na ten temat zob. pkt 2.2.

nia dokumentu podróży w ambasadzie kraju ich pochodzenia, mogą wystąpić z wnioskiem o wydanie im polskiego dokumentu podróży dla cudzoziemca. Wniosek w tym przedmiocie należy złożyć do **wojewody** właściwego ze względu na miejsce zamieszkania cudzoziemca. W toku postępowania wojewoda bada, czy cudzoziemiec faktycznie nie ma możliwości uzyskania paszportu z własnej ambasady, i podejmuje decyzję, czy powinien zostać mu wydany dokument wystawiony przez władze polskie. Polski dokument podróży dla cudzoziemca wydawany jest na okres 1 roku.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec, któremu została udzielona ochrona uzupełniająca, złożył wniosek do Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców o wydanie mu genewskiego dokumentu podróży, wskazując, że nie może uzyskać paszportu ze swojej ambasady ze względu na obawę ujawnienia przed władzami swojego kraju miejsca aktualnego pobytu. Szef Urzędu odmówił wydania cudzoziemcowi wnioskowanego dokumentu, słusznie wyjaśniając, że przysługuje on jedynie osobom, którym został nadany status uchodźcy. W takiej sytuacji cudzoziemiec powinien zwrócić się do wojewody z wnioskiem o wydanie mu polskiego dokumentu podróży dla cudzoziemca.

6.7. POŁĄCZENIE Z RODZINĄ

Cudzoziemcy posiadający status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą na terytorium Polski posiadają **prawo do połączenia z rodziną**. Realizacja tego prawa polega na wystąpieniu przez uprawnionego cudzoziemca z **wnioskiem do wojewody** o udzielenie prawa do zamieszkania w Polsce członkom jego rodziny przebywającym poza granicami Polski¹¹⁵.

Postępowanie w tym przedmiocie polega na weryfikacji więzi rodzinnych łączących cudzoziemca z osobami, których dotyczy wniosek, i wydaniu im zezwolenia na pobyt czasowy w Polsce. Cudzoziemiec musi wykazać ponadto w toku postępowania posiadanie środków na utrzymanie rodziny w Polsce, chyba że wniosek zostanie złożony w ciągu 6 miesięcy od otrzymania decyzji o udzieleniu mu ochrony. Wówczas zwolniony jest z tego obowiązku. W celu realizacji przedmiotowego zezwolenia członkowie rodziny cudzoziemca zobowiązani są następnie uzyskać wize wjazdowe do Polski. Procedura łączenia rodzin jest procedurą niezwykle skomplikowaną i kosztowną, dlatego nie jest często stosowana w praktyce.

Jak zostało wskazane w poprzednich rozdziałach, uzyskanie powyższego zezwolenia uprawnia połączonych członków rodziny do skorzystania z IPI oraz świadczeń z pomocy społecznej.

¹¹⁵ Art. 159 ustawy o cudzoziemcach.

Daniel Witko

Rozdział VI

**ZGODA NA POBYT ZE WZGLĘDÓW
HUMANITARNYCH ORAZ ZGODA
NA POBYT TOLEROWANY**

1. FORMY ZGODY NA POBYT

Zarówno zgoda na pobyt ze względów humanitarnych, jak i zgoda na pobyt tolerowany są tytułami pobytowymi udzielanymi cudzoziemcom, wobec których **nie może zostać wydana decyzja o zobowiązaniu do powrotu**.

Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych jest nowym tytułem pobytowym, który pojawił się w polskim porządku prawnym wskutek wejścia w życie ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. Z kolei zgoda na pobyt tolerowany jest tytułem pobytowym, który wielokrotnie zmieniał się na przestrzeni lat.

1.1. ZGODA NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH

Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych jest zezwoleniem udzielanym cudzoziemcom **bezterminowo**. Udziela się jej, jeżeli zobowiązanie cudzoziemca do powrotu:

- może nastąpić jedynie do państwa, w którym:
 - » zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego,
 - » mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu,
 - » mógłby być zmuszony do pracy,
 - » mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej,
- naruszałoby jego prawo do życia rodzinnego lub prywatnego;
- naruszałoby prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu.

Warto przy tym zaznaczyć, że przesłanki określone w dwóch pierwszych punktach interpretowane są zgodnie z Europejską konwencją praw człowieka¹¹⁶, a przesłanki określone w ostatnim punkcie zgodnie z Konwencją o prawach dziecka¹¹⁷.

¹¹⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.

¹¹⁷ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce, jednak wychowuje wspólne dzieci ze swoją wieloletnią partnerką. Zarówno dzieci, jak i partnerka są obywatelami polskimi. Takiemu cudzoziemcowi powinna zostać udzielona zgoda na pobyt ze względów humanitarnych, gdyż prowadzi on życie rodzinne na terytorium Polski.

1.2. ZGODA NA POBYT TOLEROWANY

Zgoda na pobyt tolerowany jest również zezwoleniem udzielanym cudzoziemcom **bezterminowo**. Zgody na pobyt tolerowany **udziela się, gdy zgoda na pobyt ze względów humanitarnych nie może zostać udzielona**. Udziela się jej zatem z tych samych przyczyn, z których udzielana jest zgoda na pobyt ze względów humanitarnych (z wyłączeniem naruszenia prawa do życia rodzinnego lub prywatnego i praw dziecka), w sytuacji, gdy jednocześnie występują okoliczności odmowy udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

Tym samym zgody na pobyt tolerowany udziela się cudzoziemcowi, **jeżeli zobowiązanie go do powrotu może nastąpić jedynie do państwa, w którym:**

- zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego;
- mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;
- mógłby być zmuszony do pracy;
- mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej.

Jednocześnie jednak muszą istnieć przesłanki do odmowy cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych tj. poważne podstawy, aby sądzić, że cudzoziemiec:

- popełnił zbrodnię przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości, w rozumieniu prawa międzynarodowego;
- jest winny działań sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych;
- popełnił na terytorium Polski zbrodnię lub popełnił poza tym terytorium czyn, który jest zbrodnią według prawa polskiego;
- stanowi zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- podlegał albo w inny sposób brał udział w popełnieniu zbrodni lub czynów, o których mowa w trzech pierwszych punktach;
- przed przybyciem do Polski popełnił inny niż określony w trzech pierwszych punktach czyn, który według prawa polskiego jest przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności, oraz opuścił on kraj pochodzenia wyłącznie w celu uniknięcia kary.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce. Pochodzi jednak z kraju, w którym grożą mu tortury. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego uznała cudzoziemca za zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Takiemu cudzoziemcowi zgoda na pobyt ze względów humanitarnych nie powinna zostać udzielona, ale powinna zostać mu udzielona zgoda na pobyt tolerowany.

Ponadto zgoda na pobyt tolerowany jest udzielana również wtedy, gdy **zobowiązanie do powrotu jest niewykonalne** z przyczyn niezależnych od organu właściwego do przymusowego wykonania decyzji i od cudzoziemca.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce, nie posiada także dokumentu podróży. Władze kraju pochodzenia cudzoziemca odmówiły wydania takiego dokumentu zarówno samemu cudzoziemcowi, jak i Straży Granicznej. Takiemu cudzoziemcowi powinna zostać udzielona zgoda na pobyt tolerowany.

Zgody na pobyt tolerowany udziela się również, gdy zobowiązanie do powrotu może nastąpić jedynie do państwa, do którego **wydanie (ekstradycja) cudzoziemca jest niedopuszczalne** na mocy orzeczenia sądu albo z uwagi na rozstrzygnięcie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie odmowy wydania cudzoziemca.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce. Prawomocnym wyrokiem sąd odmówił ekstradycji cudzoziemca do jego kraju pochodzenia. Takiemu cudzoziemcowi powinna zostać udzielona zgoda na pobyt tolerowany.

W decyzji o udzieleniu cudzoziemcowi zgody na pobyt tolerowany zobowiązuje się cudzoziemca do **zgłaszania się w określonych odstępach czasu** do komendanta oddziału lub placówki Straży Granicznej, wskazanego w decyzji lub właściwego ze względu na miejsce aktualnego pobytu cudzoziemca, oraz do **informowania go o każdej zmianie** swojego miejsca zamieszkania. Niewywiązywanie się z obowiązku zgłaszania się do organu może stanowić podstawę cofnięcia zgody na pobyt tolerowany¹¹⁸.

¹¹⁸ Szerzej na ten temat zob. pkt 5.1.

2. POSTĘPOWANIE

Zarówno zgody na pobyt ze względów humanitarnych, jak i zgody na pobyt tolerowany udziela na podstawie decyzji administracyjnej **komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej**. Organem wyższego stopnia jest w tych sprawach **Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców**.

Jeżeli wobec cudzoziemca nie została jeszcze wydana decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, o udzieleniu jednego z wyżej wymienionych tytułów pobytowych orzeka się jedynie **w ramach postępowania w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu**. W decyzji kończącej to postępowanie zamiast o zobowiązaniu do powrotu rozstrzyga się o udzieleniu zgody na pobyt ze względów humanitarnych, a w razie jej nieudzielenia – o udzieleniu zgody na pobyt tolerowany.

Jeżeli natomiast okoliczność będąca podstawą do udzielenia jednego z wyżej wymienionych tytułów pobytowych wyszła na jaw po wydaniu decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu przez organ wyższego stopnia albo w związku z koniecznością wykonania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, wydanej przez organ innego państwa członkowskiego stosującego przepisy prawa UE¹¹⁹, **z urzędu wszczyna się odrębne postępowanie**. Wówczas organem właściwym do wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany jest komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej, który wydał decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu.

Organ udziela zarówno zgody na pobyt ze względów humanitarnych, jak i zgody na pobyt tolerowany **z urzędu**. Jedynie w przypadku zgody na pobyt tolerowany z uwagi na niemożność powrotu do państwa, do którego wydanie (ekstradycja) cudzoziemca jest niedopuszczalne na mocy orzeczenia sądu albo z uwagi na rozstrzygnięcie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie odmowy wydania cudzoziemca, zgody udziela się **na wniosek** cudzoziemca.

2.1. ODMOWA UDZIELENIA ZGODY NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH

Zgody na pobyt ze względów humanitarnych nie udziela się, jeżeli istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że cudzoziemiec:

- popełnił zbrodnię przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości w rozumieniu prawa międzynarodowego;
- jest winny działań sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych¹²⁰;
- popełnił na terytorium Polski zbrodnię lub popełnił poza tym terytorium czyn, który jest zbrodnią według prawa polskiego;

¹¹⁹ Dyrektywa Rady nr 2001/40/WE z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie wzajemnego uznawania decyzji o wydalaniu obywateli państw trzecich.

¹²⁰ Zasady te określone są w Preambule oraz art. 1 i 2 Karty Narodów Zjednoczonych podpisanej dnia 26 czerwca 1945 r.

- stanowi zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- podlegał albo w inny sposób brał udział w popełnieniu zbrodni lub czynów, o których mowa w pierwszych trzech punktach.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce, jednak wychowuje wspólne dzieci ze swoją wieloletnią partnerką. Zarówno dzieci, jak i partnerka są obywatelami polskimi. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego uznała cudzoziemca za zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Takiemu cudzoziemcowi zgoda na pobyt ze względów humanitarnych nie powinna zostać udzielona.

Ponadto cudzoziemcowi **można odmówić udzielenia zgody** na pobyt ze względów humanitarnych, jeżeli przed przybyciem do Polski popełnił inny niż określony w trzech pierwszych punktach czyn, który według prawa polskiego jest przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności, oraz opuścił on kraj pochodzenia wyłącznie w celu uniknięcia kary. Odmowa w tym przypadku nie jest jednak obowiązkowa.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce, jednak wychowuje wspólne dzieci ze swoją wieloletnią partnerką. Zarówno dzieci, jak i partnerka są obywatelami polskimi. W trakcie postępowania w sprawie udzielenia cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych organ uzyskał informację, że cudzoziemiec został skazany w kraju pochodzenia za rozbój, który jest według prawa polskiego przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 2 do 12 lat, i uciekł z kraju pochodzenia w celu uniknięcia odpowiedzialności karnej za ten czyn. Takiemu cudzoziemcowi organ może udzielić zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub też jej odmówić.

2.2. ODMOWA UDZIELENIA ZGODY NA POBYT TOLEROWANY

Zgody na pobyt tolerowany nie udziela się, jeżeli pobyt cudzoziemca na terytorium Polski może **stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa** lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, w sytuacji, gdy cudzoziemcowi zgoda na pobyt tolerowany mogłaby zostać udzielona z uwagi na niewykonalność decyzji o zobowiązaniu do powrotu lub jej niedopuszczalność na mocy orzeczenia sądu lub rozstrzygnięcie Ministra Sprawiedliwości.

Przesłanka zagrożenia **nie jest jednak podstawą odmowy** udzielenia zgody na pobyt tolerowany, jeżeli zobowiązanie cudzoziemca do powrotu może nastąpić jedynie do państwa, w którym:

- zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego;
- mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;
- mógłby być zmuszony do pracy;
- mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemiec nie posiada tytułu pobytowego w Polsce. Pochodzi jednak z kraju, w którym grożą mu tortury. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego uznała cudzoziemca za zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Takiemu cudzoziemcowi zgoda na pobyt ze względów humanitarnych nie powinna zostać udzielona, ale powinna zostać mu udzielona zgoda na pobyt tolerowany.

3. DOKUMENTY WYDAWANE CUDZOZIEMCOM

3.1. KARTA POBYTU

Cudzoziemcy, którym została udzielona zgoda na pobyt ze względów humanitarnych, otrzymują kartę pobytu. Jest to dokument pobytowy, który **potwierdza tożsamość** jej posiadacza oraz uprawnia go, wraz z dokumentem podróży, do **wielokrotnego przekraczania granicy** bez konieczności uzyskania wizy.

Karta pobytu wydana w związku z uzyskaniem zgody na pobyt ze względów humanitarnych jest ważna przez okres **2 lat** od dnia jej wydania. Karta zawiera informacje dotyczące daty jej wydania i daty upływu jej ważności. **Okres ważności karty nie jest tożsamy z okresem ważności uzyskanego tytułu pobytowego.** Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych udzielana jest cudzoziemcom bezterminowo, a karta pobytu stanowi jedynie dokument potwierdzający posiadanie tej zgody.

PRZYKŁAD:

Ważność karty pobytu cudzoziemca, któremu udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych, skończyła się 1 stycznia 2015 r. Kolejna karta pobytu została mu wydana dopiero 15 stycznia 2015 r. Pomimo nieposiadania ważnej karty pobytu w okresie od 1 stycznia 2015 r. do 15 stycznia 2015 r. cudzoziemiec przebywał w Polsce legalnie.

Kartę pobytu w przypadku cudzoziemca, któremu udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych, wydaje **komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej**, który udzielił tej zgody. Jednak kartę wymienia komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych udzielił Komendant Nadwiślańskiego Oddziału Straży Granicznej, który też wydał cudzoziemcowi kartę pobytu. Cudzoziemiec po 2 latach od uzyskania pierwszej karty pobytu przeprowadził się do Białegostoku. Właściwy do wymiany karty pobytu jest Komendant Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej.

W przypadku gdy zgody na pobyt ze względów humanitarnych udzielił Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców – jako organ drugiej instancji – lub gdy Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców wydał decyzję o wydaniu albo wymianie karty pobytu, kartę pobytu nadal wydaje lub wymienia odpowiednio komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej, który orzekał w tych sprawach w pierwszej instancji.

W rubryce „**adres zameldowania**” powinien być wskazany aktualny adres zameldowania na pobyt czasowy lub stały. Jeśli cudzoziemiec nie może uzyskać adresu zameldowania lub nie zameldował się w miejscu pobytu czasowego trwającego ponad 2 miesiące, rubryka ta pozostaje niewypełniona. W rubryce „**PESEL**” wpisywany jest numer PESEL cudzoziemca, o ile został on nadany. W wypadku nieposiadania przez cudzoziemca numeru PESEL rubryka ta pozostanie niewypełniona.

W przypadku **utrąty lub uszkodzenia przez cudzoziemca karty pobytu** powinien on w terminie 3 dni zawiadomić o tym organ wydający dokument. Otrzymuje on wtedy nieodpłatnie zaświadczenie potwierdzające utratę lub uszkodzenie karty pobytu. Zaświadczenie to jest ważne do czasu wydania kolejnej karty pobytu, nie dłużej jednak niż przez 2 miesiące. Potwierdza ono posiadanie przez cudzoziemca wskazanego w zaświadczeniu tytułu pobytowego.

3.2. DOKUMENT „ZGODA NA POBYT TOLEROWANY”

Cudzoziemcowi, któremu udzielono w Polsce zgody na pobyt tolerowany wydaje się dokument „zgoda na pobyt tolerowany”. Dokument ten w okresie swojej ważności **potwierdza tożsamość** cudzoziemca podczas jego pobytu w Polsce, lecz **nie potwierdza obywatelstwa** cudzoziemca. Dokument ten **nie uprawnia do przekroczenia granicy**.

Dokument „zgoda na pobyt tolerowany” wydaje lub odmawia jego wydania **komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej**, który udzielił cudzoziemcowi zgody na pobyt tolerowany, a wymienia lub odmawia jego wymiany komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemcowi zgody na pobyt tolerowany udzielił Komendant Nadwiślańskiego Oddziału Straży Granicznej, który też wydał cudzoziemcowi dokument. Cudzoziemiec po 2 latach od uzyskania pierwszego dokumentu przeprowadził się do Białegostoku. Właściwym do wymiany karty pobytu jest Komendant Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej.

Jednak w przypadku gdy zgody na pobyt tolerowany udzielił Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców – jako organ drugiej instancji – lub gdy Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców wydał decyzję o wydaniu albo wymianie dokumentu, dokument ten nadal wydaje lub wymienia odpowiednio komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej, który orzekał w tych sprawach w pierwszej instancji.

Dokument „zgoda na pobyt tolerowany” jest ważny przez okres **2 lat** od dnia jego wydania. Dokument zawiera informacje dotyczące daty jego wydania i daty upływu jego ważności. **Okres ważności dokumentu nie jest tożsamy z okresem ważności uzyskanej zgody**. Zgoda na pobyt tolerowany udzielana jest cudzoziemcom bezterminowo, a karta pobytu stanowi jedynie dokument potwierdzający posiadanie tej zgody.

PRZYKŁAD:

Ważność dokumentu cudzoziemca, któremu udzielono zgody na pobyt tolerowany skończyła się 1 stycznia 2015 r. Kolejny dokument został mu wydany dopiero 15 stycznia 2015 r. Pomimo nieposiadania ważnej karty pobytu w okresie od 1 stycznia 2015 r. do 15 stycznia 2015 r. cudzoziemiec przebywał w Polsce legalnie.

Niektórzy cudzoziemcy mogą posiadać jeszcze **karty pobytu** wydane z uwagi na posiadanie zgody na pobyt tolerowany udzielonej przed wejściem w życie 1 maja 2014 r. nowej usta-

wy o cudzoziemcach. Karty pobytu wydane tym cudzoziemcom zachowują ważność przez okres, na który zostały wydane¹²¹.

W rubryce „**adres zameldowania**” powinien być wskazany aktualny adres zameldowania na pobyt czasowy lub stały. Jeśli cudzoziemiec nie może uzyskać adresu zameldowania lub nie zameldował się w miejscu pobytu czasowego trwającego ponad 2 miesiące, rubryka ta pozostaje niewypełniona. W rubryce „**PESEL**” wpisywany jest numer PESEL cudzoziemca, o ile został on nadany. W wypadku nieposiadania przez cudzoziemca numeru PESEL rubryka ta pozostaje niewypełniona.

W przypadku **utraty lub uszkodzenia przez cudzoziemca dokumentu** powinien on w terminie 3 dni zawiadomić o tym organ wydający dokument, który udzielił stosownej go zgody. Otrzymuje on wtedy nieodpłatnie zaświadczenie potwierdzające utratę lub uszkodzenie dokumentu. Zaświadczenie to jest ważne do czasu wydania kolejnego dokumentu, nie dłużej jednak niż przez 2 miesiące. Potwierdza ono posiadanie przez cudzoziemca wskazanego w zaświadczeniu zezwolenia na pobyt.

4. PRZEDŁUŻENIE POBYTU W POLSCE

Zarówno zgoda na pobyt ze względów humanitarnych, jak i zgoda na pobyt tolerowany udzielane są cudzoziemcom **bezzterminowo**. Oznacza to, że nie istnieje konieczność podejmowania przez cudzoziemca działań zmierzających do przedłużenia legalnego pobytu w Polsce. Cudzoziemiec powinien natomiast przed upływem ważności karty pobytu lub dokumentu „zgoda na pobyt tolerowany”, złożyć **wniosek o wydanie kolejnego takiego dokumentu**. Wydanie kolejnego dokumentu stanowi czynność techniczną i nie jest bezpośrednio związane z badaniem, czy cudzoziemiec wciąż spełnia przesłanki udzielenia mu zgody na pobyt w Polsce. Jest to dokument potwierdzający tożsamość cudzoziemca oraz fakt posiadania przez niego prawa do pobytu w Polsce.

Cudzoziemiec, który posiada zgodę na pobyt ze względów humanitarnych, może po 5 latach nieprzerwanego pobytu na terytorium Polski uzyskać **zezwoleń na pobyt stały**. Cudzoziemiec, który posiada zgodę na pobyt tolerowany, może po 10 latach nieprzerwanego pobytu na terytorium Polski uzyskać zezwolenie na pobyt stały. Nie dotyczy to jednak cudzoziemców, którzy uzyskali zgodę na pobyt tolerowany wydaną w związku z niewykonalnością decyzji o zobowiązaniu do powrotu z przyczyn niezależnych od organu i od cudzoziemca – nie mogą się oni ubiegać o zezwolenie na pobyt stały¹²².

Cudzoziemcy zamieszkujący w Polsce na podstawie zgody na pobyt tolerowany lub zgody na pobyt ze względów humanitarnych mogą ubiegać się o **nadanie obywatelstwa** przez Prezydenta RP. Tym samym także cudzoziemiec, który posiada zgodę na pobyt tolerowany wydaną w związku z niewykonalnością decyzji o zobowiązaniu do powrotu z przyczyn niezależnych od organu i od cudzoziemca, może ubiegać się o nadanie obywatelstwa przez

¹²¹ Szerzej na ten temat zob. pkt 7.

¹²² Szerzej na ten temat zob. rozdział IV „Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE i zezwolenie na pobyt stały”, pkt 1.2.

Prezydenta RP. Stosowny wniosek składa się za pośrednictwem wojewody właściwego ze względu na miejsce zamieszkania cudzoziemca.

5. UTRATA PRAWA POBYTU

5.1. COFNIĘCIE

Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych lub zgoda na pobyt tolerowany mogą zostać cofnięte **na podstawie decyzji przez komendanta oddziału lub placówki Straży Granicznej**, który udzielił zgody, a w przypadku gdy zgody udzielił Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców – przez organ Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca. Organem wyższego stopnia w sprawie cofnięcia tych tytułów pobytowych jest **Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców**.

Postępowanie w sprawie cofnięcia cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany wszczyna się **z urzędu**. W przypadku gdy pobyt cudzoziemca może stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego **wniosek o wszczęcie** postępowania może złożyć komendant wojewódzkiej Policji lub Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

5.1.1. COFNIĘCIE ZGODY NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH

Cudzoziemcowi **cofa się** zgodę na pobyt ze względów humanitarnych, **na mocy decyzji**, w przypadku gdy:

- okoliczności, z powodu których zgoda została udzielona, przestały istnieć lub zmieniły się w taki sposób, że zgoda nie jest już wymagana;
- okoliczności uzasadniające odmowę udzielenia zgody powstały po jej udzieleniu¹²³;
- wyjdzie na jaw, że cudzoziemiec zataił informacje lub dokumenty albo przedstawił fałszywe informacje lub dokumenty o istotnym znaczeniu dla udzielenia zgody;
- cudzoziemiec opuścił na stałe terytorium Polski;
- cudzoziemiec powrócił do kraju pochodzenia.

¹²³ Szerzej na ten temat zob. pkt 2.1.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemcowi została udzielona zgoda na pobyt ze względów humanitarnych, ponieważ wychowywał on wspólne dzieci ze swoją wieloletnią partnerką. Zarówno dzieci, jak i partnerka byli obywatelami polskimi. Obecnie jednak cudzoziemiec nie utrzymuje żadnego kontaktu ani z dziećmi, ani z ich matką. Po uzyskaniu takiej informacji organ wszczyna z urzędu postępowanie w przedmiocie cofnięcia zgody.

Cudzoziemcowi **można cofnąć zgodę** na pobyt ze względów humanitarnych, jeżeli po jej udzieleniu wyjdzie na jaw, że przed przybyciem do Polski popełnił czyn, który według prawa polskiego jest przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności, oraz opuścił on kraj pochodzenia wyłącznie w celu uniknięcia kary – analogicznie jak w przypadku odmowy udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych. Cofnięcie w tym przypadku nie jest jednak obowiązkowe.

5.1.2. COFNIĘCIE ZGODY NA POBYT TOLEROWANY

Zgodę na pobyt tolerowany **cofa się na podstawie decyzji**, gdy:

- ustanie przyczyna udzielenia zgody;
- cudzoziemiec opuścił terytorium Polski;
- dalszy pobyt cudzoziemca może stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- cudzoziemiec uchyla się od nałożonych na niego w decyzji o udzieleniu zgody obowiązków, tj. zgłaszania się w określonych odstępach czasu do komendanta oddziału lub placówki Straży Granicznej, wskazanego w decyzji lub właściwego ze względu na miejsce aktualnego pobytu cudzoziemca, oraz do informowania go o każdej zmianie swojego miejsca zamieszkania.

PRZYKŁAD:

Cudzoziemcowi została udzielona zgoda na pobyt tolerowany, ponieważ nie posiadał on dokumentu podróży, a władze kraju pochodzenia cudzoziemca odmówiły wydania takiego dokumentu zarówno samemu cudzoziemcowi, jak i Straży Granicznej. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego uznała, że cudzoziemiec stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Takiemu cudzoziemcowi zgoda na pobyt tolerowany zostanie cofnięta.

Zgodę na pobyt tolerowany cofa się, jeżeli pobyt cudzoziemca na terytorium Polski może stanowić **zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa** lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, w sytuacji, gdy cudzoziemcowi zgoda na pobyt tolerowany została udzielona z uwagi na niewykonalność decyzji o zobowiązaniu do powrotu lub jej nie-

dopuszczalność wydania (ekstradycji) na mocy orzeczenia sądu lub rozstrzygnięcia Ministra Sprawiedliwości. Przesłanka zagrożenia nie jest jednak podstawą cofnięcia zgody na pobyt tolerowany udzielonej ze względu na to, że zobowiązanie cudzoziemca do powrotu mogło nastąpić jedynie do państwa, w którym:

- zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego;
- mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;
- mógłby być zmuszony do pracy;
- mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej.

Cofnięcie zgody na pobyt tolerowany wynikające z **uchylania się od obowiązku zgłaszania się** jest możliwe w przypadku zgody na pobyt tolerowany udzielonej z uwagi na niewykonalność decyzji o zobowiązaniu do powrotu lub jej niedopuszczalność na mocy orzeczenia sądu lub rozstrzygnięcia Ministra Sprawiedliwości. Nie jest to możliwe w przypadku uchylania się od obowiązku zgłaszania się, jeśli cudzoziemcowi udzielono zgody na pobyt tolerowany, gdyż zobowiązanie go do powrotu mogło nastąpić jedynie do państwa, w którym:

- zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego;
- mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;
- mógłby być zmuszony do pracy;
- mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej.

5.2. WYGAŚNIĘCIE

Decyzja o udzieleniu cudzoziemcowi zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany **wygasza z mocy prawa** z dniem:

- nadania mu statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej;
- nabycia przez niego obywatelstwa polskiego;
- pisemnego zawiadomienia przez niego organu Straży Granicznej o zrzeczeniu się prawa do korzystania odpowiednio ze zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany;
- uzyskania przez niego zezwolenia na pobyt stały.

Decyzja o udzieleniu cudzoziemcowi zgody na pobyt tolerowany wygasza także z mocy prawa z dniem udzielenia mu zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

6. PRAWA CUDZOZIEMCÓW

6.1. PRACA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany są uprawnieni do pracy w Polsce **bez konieczności posiadania odrębnego zezwolenia na pracę**.

6.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany mają prawo do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej **na takich samych zasadach jak obywatele polscy**. Mogą oni prowadzić działalność gospodarczą w dowolnej formie dopuszczalnej prawnie, a więc również w formie indywidualnej działalności gospodarczej, w spółkach cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej.

6.3. POMOC SPOŁECZNA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany mają prawo do świadczeń z pomocy społecznej **jedynie w formie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego**. Nie są zatem uprawnieni do otrzymywania np. zasiłku stałego.

Cudzoziemcy Ci **nie są uprawnieni do uzyskania świadczeń rodzinnych** (zasiłku rodzinnego i dodatków do zasiłku rodzinnego, jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka oraz świadczeń opiekuńczych: zasiłku pielęgnacyjnego, świadczenia pielęgnacyjnego i specjalnego zasiłku opiekuńczego).

6.4. EDUKACJA

Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa także dla cudzoziemców, niezależnie od formy ich pobytu w Polsce.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany mogą zatem korzystać z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, w **publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach**, publicznych szkołach artystycznych oraz w placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach doty-

czących obywateli polskich. Cudzoziemcy podlegający obowiązkowi nauki korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach ponadgimnazjalnych na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany **nie mogą jednak podejmować i odbywać bezpłatnie studiów pierwszego stopnia, drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich**, studiów doktoranckich oraz innych form kształcenia, a także uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych na zasadach obowiązujących obywateli polskich. Cudzoziemcy Ci mogą jednak korzystać z tych możliwości na podstawie decyzji rektora uczelni lub decyzji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego lub innego odpowiedniego ministra. Mogą także studiować na zasadach odpłatności.

6.5. ZAMELDOWANIE¹²⁴

Każdy cudzoziemiec przebywający w Polsce jest obowiązany zameldować się w miejscu pobytu stałego lub czasowego, chyba że jego pobyt w Polsce nie przekracza 14 dni. Cudzoziemiec ten powinien się również wymeldować. Cudzoziemiec dokonujący zameldowania przedstawia kartę pobytu lub dokument „zgoda na pobyt tolerowany”.

6.6. PODRÓŻE PO UE

6.6.1. ZGODA NA POBYT ZE WZGLĘDÓW HUMANITARNYCH

Cudzoziemcy, którzy uzyskali zgodę na pobyt ze względów humanitarnych, mogą swobodnie wjechać i przebywać na terytorium innych niż Polska państw członkowskich UE przez okres nieprzekraczający **łącznie 90 dni w trakcie każdych kolejnych 180 dni** liczonych od daty pierwszego wjazdu na terytorium innych państw strefy Schengen.

Warunkiem legalnego podróżowania po strefie Schengen jest posiadanie ważnej karty pobytu, ważnego dokumentu podróży wydanego w okresie ostatnich 10 lat, uzasadnienie celu i warunków pobytu, wykazanie odpowiednich środków finansowych, niestanowienie zagrożenia dla bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz niefigurowanie w krajowym wykazie wpisów do celów odmowy wjazdu danego państwa.

6.6.2. ZGODA NA POBYT TOLEROWANY

Cudzoziemcy posiadający zgodę na pobyt tolerowany **nie są uprawnieni do przekraczania granicy** na podstawie dokumentu „zgoda na pobyt tolerowany”. Tym samym nie są też oni uprawnieni do podróżowania po strefie Schengen na podstawie tego dokumentu.

¹²⁴ Zgodnie z Ustawą z dnia 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, która wejdzie w życie 1.03.2015 r. (zgodnie z art. 2 Ustawy z dnia 19.12.2014 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych, ustawy o ewidencji ludności oraz ustawy - Prawo o aktach stanu cywilnego).

Nie wyklucza to możliwości przekraczania przez cudzoziemca granicy Polski i podróżowania na podstawie ważnego dokumentu podróży i stosownego zezwolenia na wjazd lub pobyt w innym państwie posiadanego przez cudzoziemca (np. wizy). Należy jednak pamiętać, że wyjazd posiadacza zgody na pobyt tolerowany z Polski stanowi przesłankę cofnięcia udzielonej zgody.

7. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.

Z dniem wejścia w życie nowej ustawy o cudzoziemcach (1 maja 2014 r.) decyzje o udzieleniu cudzoziemcom zgody na pobyt tolerowany wydane na podstawie dotychczasowych przepisów, tj. na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP (w brzmieniu do dnia 30 kwietnia 2014 r.),

- ze względu na to, że:
 - » ich powrót do kraju pochodzenia mógłby nastąpić jedynie do kraju, w którym zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego, w którym mógłby zostać poddany torturom albo nie-ludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu lub być zmuszony do pracy lub pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej;
 - » ich powrót do kraju pochodzenia naruszałby prawo do życia rodzinnego lub naruszałoby prawa dziecka w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu

stały się decyzjami o udzieleniu zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

- ze względu na to, że:
 - » ich powrót do kraju pochodzenia jest niewykonalny z przyczyn niezależnych od organu właściwego do przymusowego wykonania decyzji i od cudzoziemca;
 - » powrót do kraju pochodzenia może nastąpić jedynie do państwa, do którego wydanie go jest niedopuszczalne na mocy orzeczenia sądu albo z uwagi na rozstrzygnięcie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie odmowy wydania (ekstradycji) cudzoziemca

pozostały decyzjami o udzieleniu zgody na pobyt tolerowany.

Warto również zwrócić uwagę, że decyzje cudzoziemców, którzy otrzymali zezwolenie na zamieszkanie na mocy ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach, tj. z uwagi na:

- konieczność przebywania w Polsce w związku z tym, że ich powrót do kraju pochodzenia mógłby stanowić naruszenie Europejskiej konwencji praw człowieka;
- niemożność wykonania decyzji o powrocie z przyczyn niezależnych od organu lub cudzoziemca;

- wydanie orzeczenia sądu o niedopuszczalności wydania cudzoziemca albo rozstrzygnięcie Ministra Sprawiedliwości o odmowie wydania cudzoziemca.

wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach z mocy prawa stały się decyzjami o udzieleniu zgody na pobyt tolerowany. Obecnie tytuł pobytowy tych cudzoziemców ponownie uległ zmianie z mocy prawa – decyzje o udzieleniu im zgody na pobyt tolerowany z dniem 1 maja 2014 r.

stały się decyzjami o udzieleniu im zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

Karty pobytu wydane tym cudzoziemcom przed 1 maja 2014 r. zachowują ważność przez okres, na który zostały wydane, bez konieczności wymiany.

Jacek Białas

Rozdział VII

**NIELEGALNY POBYT CUDZOZIEMCA
NA TERYTORIUM POLSKI**

1. DEFINICJA NIELEGALNEGO POBYTU

Przepisy polskiego prawa nie definiują wprost pojęć „legalnego pobytu” czy „nielegalnego pobytu”, mimo że ustawa o cudzoziemcach w wielu miejscach odwołuje się do obu tych terminów (np. wnioski o zezwolenie na pobyt czasowy czy na pobyt stały można zasadniczo złożyć podczas „legalnego pobytu”, z kolei „nielegalny pobyt” jest np. przesłanką do odmowy udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy).

Definicja „nielegalnego pobytu” znajduje się w prawie UE. Zgodnie z tzw. dyrektywą powrotną UE¹²⁵ „nielegalny pobyt” oznacza obecność na terytorium państwa członkowskiego UE obywatela państwa trzeciego (czyli obywatela państwa niebędącego państwem członkowskim UE oraz osoby niekorzystającej ze wspólnotowego prawa do swobodnego przemieszczania się), który nie spełnia lub przestał spełniać warunki wjazdu do państwa członkowskiego UE, określone w art. 5 kodeksu granicznego Schengen¹²⁶, albo innych warunków wjazdu, pobytu lub zamieszkania w tym państwie członkowskim.

Warunkiem wjazdu do strefy Schengen obywateli państw trzecich jest:

- posiadanie ważnego dokumentu podróży;
- posiadanie ważnej wizy krajowej lub Schengen (o ile cudzoziemiec nie jest obywatelem państwa, których obywatele są zwolnieni z wymogu posiadania wizy) lub innego ważnego dokumentu pobytowego (np. karty pobytu);
- uzasadnienie celu i warunków planowanego pobytu;
- posiadanie lub możliwość uzyskania wystarczających środków utrzymania na czas trwania planowanego pobytu i na powrót do państwa pochodzenia lub na tranzyt do państwa trzeciego;
- brak wpisu danych cudzoziemca do celów odmowy wjazdu w Systemie Informacyjnym Schengen oraz w krajowych bazach danych państw członkowskich UE¹²⁷;
- niestwarzanie przez cudzoziemca zagrożenia dla porządku publicznego, bezpieczeństwa wewnętrznego, zdrowia publicznego lub stosunków międzynarodowych żadnego z państw członkowskich UE¹²⁸.

Można zatem stwierdzić, że pobyt „nielegalny” to nie tylko pobyt cudzoziemca, który nie posiada odpowiedniego zezwolenia czy dokumentu (wizy czy karty pobytu), ale także pobyt cudzoziemca, który ma taki dokument, ale np. nie posiada odpowiednich środków finansowych lub został uznany za stwarzającego zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa.

Zawarte w przepisach prawa sformułowanie „nielegalny pobyt” często stosuje się wymiennie np. z określeniami „**pobyt nieudokumentowany**” lub „**pobyt nieuregulowany**”.

¹²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich.

¹²⁶ Rozporządzenie (WE) Nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen).

¹²⁷ W przypadku Polski taką bazą danych jest wykaz cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany.

¹²⁸ Szerzej na temat przekraczania granicy polskiej zob. rozdział II „Wizy i przekraczanie granicy polskiej”.

2. PRAWA CUDZOZIEMCÓW

Mimo że dany cudzoziemiec przebywa w Polsce nielegalnie, to jednak taki pobyt nie oznacza, że jest on pozbawiony wszelkich praw. Oczywiście cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie mają o wiele mniej uprawnień niż ci, którzy przebywają tu legalnie.

2.1. PRACA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie **nie mają prawa do wykonywania pracy zarobkowej**. Wykonywanie takiej pracy jest podstawą do wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu.

Pracodawca ma obowiązek żądać od cudzoziemca przedstawienia przed rozpoczęciem pracy ważnego dokumentu uprawniającego do pobytu w Polsce i przechowywać kopię tego dokumentu przez cały okres wykonywania pracy przez cudzoziemca.

Cudzoziemcowi przebywającemu w Polsce nielegalnie przysługuje **roszczenie o wypłatę zaległego wynagrodzenia** za wykonaną pracę i związanych z nim świadczeń. Cudzoziemiec może uzyskać zezwolenie na pobyt czasowy na okres trwania postępowania karnego toczącego się przeciwko pracodawcy, gdy pracował w warunkach szczególnego wykorzystania lub jest małoletni. Ponadto pracodawca jest także obowiązany pokryć koszty związane z przestaniem cudzoziemcowi zaległych należności do państwa, do którego cudzoziemiec powrócił lub został wydalony.

2.2. DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Przepisy prawa nie wskazują, aby cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie nie mogli podejmować działalności gospodarczej. Z przepisów można wywnioskować, że mają oni **prawo do podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej wyłącznie w formie spółek**: komandytowej, komandytowo-akcyjnej, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej. Mają także prawo do przystępowania do takich spółek oraz obejmowania bądź nabywania ich udziałów lub akcji.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie nie mają prawa prowadzenia działalności gospodarczej w innych niż wyżej wymienionych formach, tj. jako osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą, oraz w formie spółek jawnej i partnerskiej.

2.3. POMOC SPOŁECZNA

Cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie **nie mają prawa do pomocy społecznej**. Świadczenia takie przysługują zarówno cudzoziemcom, którym nadano w Polsce status

uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, jak również którym wydano zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub niektóre typy zezwolenia na pobyt czasowy. Cudzoziemcy, którzy uzyskali w Polsce zgodę na pobyt ze względów humanitarnych lub zgodę na pobyt tolerowany, są uprawnieni do świadczeń z pomocy społecznej wyłącznie w formie schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie **nie mają również prawa do świadczeń rodzinnych**.

2.4. EDUKACJA

Zgodnie z przepisami Konstytucji RP każdy ma prawo do nauki, natomiast nauka do 18. roku życia jest obowiązkowa. W takiej sytuacji dyrektor szkoły **nie może odmówić przyjęcia do szkoły** cudzoziemskiego dziecka przebywającego w Polsce nielegalnie. Także dzieci przebywające w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców objęte są obowiązkiem szkolnym.

Dzieci cudzoziemskie, także te przebywające w Polsce nielegalnie, korzystają z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, w **publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych** na takich samych warunkach jak dzieci polskie. Zasada ta dotyczy dzieci do ukończenia 18 lat lub do ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej.

Ponadto cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie **nie mogą podejmować studiów wyższych, studiów doktoranckich** ani uczestniczyć w badaniach naukowych i pracach rozwojowych. Zasada to dotyczy zarówno uczelni publicznych, jak i niepublicznych.

2.5. ZAMELDOWANIE¹²⁹

Cudzoziemcy przebywający w Polsce mają obowiązek się zameldować. Jednakże przepisy prawa wymagają do zameldowania się na pobyt stały lub na pobyt czasowy przedstawienia odpowiedniego dokumentu (karty pobytu, wizy, stempla potwierdzającego złożenie wniosku o zezwolenie na pobyt). W związku z tym cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie **nie mogą się zameldować**.

Cudzoziemcy zwolnieni są z obowiązku meldunkowego, jeżeli ich pobyt w Polsce nie przekracza 14 dni.

2.6. INNE

Przepisy prawa nie zawierają przesłanki nielegalnego pobytu jako przeszkody do **zawarcia związku małżeńskiego**. Co więcej, niejednokrotnie zdarzały się sytuacje, że nawet cudzoziemiec umieszczony w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców zawierał związek małżeński.

¹²⁹ Zgodnie z Ustawą z dnia 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, która wejdzie w życie 1.03.2015 r. (zgodnie z art. 2 Ustawy z dnia 19.12.2014 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych, ustawy o ewidencji ludności oraz ustawy - Prawo o aktach stanu cywilnego).

Cudzoziemiec przebywający w Polsce nielegalnie ma możliwość skorzystania ze **świadczeń opieki zdrowotnej** udzielanych przez zespoły ratunkowe w warunkach pozaszpitalnych, zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Cudzoziemiec przebywający w Polsce nielegalnie ma prawo złożyć **zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa** – w takiej sytuacji Policja czy prokurator nie mogą uzależnić przyjęcia takiego zawiadomienia od legalnego pobytu, aczkolwiek Policja może dokonać kontroli legalności pobytu cudzoziemca składającego zawiadomienie i zatrzymać go w celu przekazania Straży Granicznej.

3. LEGALIZACJA POBYTU

Cudzoziemiec przebywający nielegalnie w Polsce może – w wyjątkowych przypadkach – zalegalizować tu swój pobyt.

Tylko niektóre przepisy prawa **wyrażnie uzależniają zalegalizowanie pobytu od przesłanek „legalnego pobytu”** – np. cudzoziemiec powinien złożyć wniosek o udzielenie mu zezwolenia na pobyt czasowy osobiście, nie później niż w ostatnim dniu jego legalnego pobytu na terytorium Polski.

Także nieliczne przepisy wprost wskazują, że **nielegalny pobyt jest przyczyną odmowy uzyskania danego tytułu pobytowego**, np. gdy cudzoziemiec złożył wniosek o zezwolenie na pobyt czasowy podczas nielegalnego pobytu w Polsce, wówczas odmawia się mu udzielenia tego zezwolenia (poza wyjątkowymi sytuacjami¹³⁰).

Istnieją pewne **rozwiązania pozwalające na legalizację pobytu, z których może skorzystać cudzoziemiec przebywający w Polsce nielegalnie**¹³¹, np.:

- cudzoziemiec może złożyć wniosek o nadanie statusu uchodźcy, jeśli obawia się prześladowania w kraju pochodzenia lub naruszeń praw człowieka; jeżeli obawy te okażą się uzasadnione, to zostaje objęty ochroną w formie statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej;
- cudzoziemcowi można wydać zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na konieczność poszanowania jego życia rodzinnego, ochronę praw dziecka czy ze względu na bycie ofiarą handlu ludźmi;
- cudzoziemcowi można także wydać zezwolenie na pobyt czasowy ze względu na okoliczności wymagające krótkotrwałego pobytu (dotyczy to sytuacji wyjątkowych, np. gdy cudzoziemiec został zobowiązany do uczestnictwa jako świadek w postępowaniu sądowym lub gdy jego stan zdrowia powoduje, że musi pozostać w Polsce);

¹³⁰ Szerzej na ten temat zob. rozdział III „Zezwolenie na pobyt czasowy”.

¹³¹ Szczegółowe informacje na temat poszczególnych form legalizacji pobytu, z których skorzystać mogą także cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie, zawarte są w rozdziałach „Zezwolenie na pobyt czasowy”, „Zgoda na pobyt ze względów humanitarnych i zgoda na pobyt tolerowany” oraz „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”.

- cudzoziemcowi można udzielić także zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany w sytuacji, gdy zostało wobec niego wszczęte postępowanie w sprawie o zobowiązanie do powrotu, a zachodzą przeszkody do powrotu, takie jak np. prowadzenie życia rodzinnego czy prywatnego, brak możliwości uzyskania ważnego paszportu, zagrożenie poważnymi naruszeniami praw człowieka w przypadku powrotu itp.;
- tzw. abolicje – są to szczególne rozwiązania prawne polegające na możliwości zalegalizowania pobytu określonych kategorii cudzoziemców przebywających w Polsce nielegalnie; akcje abolicyjne były przeprowadzone w Polsce trzykrotnie: w 2003 r., 2007 r. oraz w 2012 r.

4. OBOWIĄZEK OPUSZCZENIA POLSKI

Cudzoziemiec jest **obowiązany opuścić terytorium Polski przed upływem** okresu pobytu objętego wizą lub przed upływem ważności karty pobytu, jak również przed upływem okresu pobytu w ruchu bezwizowym. Natomiast jeśli przed upływem tych terminów cudzoziemiec złoży wniosek o przedłużenie legalnego pobytu (np. złoży wniosek o zezwolenie na pobyt czasowy czy wniosek o przedłużenie wizy), wówczas w jego paszporcie właściwy organ, np. wojewoda, umieszcza **odcisk stempla** potwierdzający, że dany cudzoziemiec złożył odpowiedni wniosek, i od daty prawidłowego złożenia wniosku pobyt cudzoziemca w Polsce uznaje się za legalny aż do ostatecznego zakończenia postępowania.

Poza tym cudzoziemiec jest **obowiązany opuścić terytorium Polski w terminie 30 dni** od doręczenia mu decyzji organu II instancji (chyba że nie składał odwołania, wówczas ten 30-dniowy termin liczy się dopiero od dnia, kiedy decyzja organu I instancji stała się ostateczna, tj. po 14 dniach od doręczenia decyzji organu I instancji):

- o odmowie przedłużenia wizy, udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE;
- o cofnięciu mu zezwolenia na pobyt czasowy, zezwolenia na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE;
- o odmowie nadania mu statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej lub decyzji o umorzeniu postępowania w sprawie nadania mu statusu uchodźcy lub decyzji o pozbawieniu go statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej;
- o cofnięciu zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

Pobyt cudzoziemca na terytorium Polski w okresie wspomnianych 30 dni uważa się co do zasady za **legalny**. Zatem dopiero po upływie tego okresu pobyt cudzoziemca w Polsce uznaje się za nielegalny.

5. KONTROLA LEGALNOŚCI POBYTU

Straż Graniczna i Policja mają prawo przeprowadzić kontrolę legalności pobytu cudzoziemców w Polsce. Ponadto prawo takie mają także w pewnym zakresie **wojewodowie, Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców** (w ramach postępowań prowadzonych w ramach przyznanych tych organom kompetencji) oraz **Straż Celna**. Organy administracji rządowej i samorządowej są obowiązane współdziałać z wymienionymi organami w zakresie dokonywania kontroli legalności pobytu cudzoziemców w Polsce.

Zazwyczaj kontrola legalności pobytu odbywa się podczas legitymowania cudzoziemców, którzy dokonali drobnych wykroczeń, lub w innych sytuacjach, takich jak jazda bez ważnego biletu w środkach komunikacji publicznej, przejście przez ulicę na czerwonym świetle lub podczas składania wniosku o nadanie statusu uchodźcy itp.

Po przeprowadzeniu kontroli, w przypadku stwierdzenia, że pobyt cudzoziemca jest niezgodny z przepisami dotyczącymi warunków wjazdu i pobytu cudzoziemców w Polsce (pobyt nielegalny), właściwy komendant placówki lub oddziału Straży Granicznej **wszczyna postępowanie** o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu.

6. ZOBOWIĄZANIE CUDZOZIEMCA DO POWROTU

6.1. PRZESŁANKI WYDANIA DECYZJI

Jako „**powrót**” ustawa o cudzoziemcach definiuje powrót cudzoziemca do kraju jego pochodzenia, państwa tranzytu lub innego państwa trzeciego, do którego zdecydował się powrócić i przez które został przyjęty. Powrót ten następuje na podstawie decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

Istnieje wiele sytuacji, w których wydawana jest decyzja o zobowiązaniu do powrotu. W pierwszym rzędzie taką decyzję wydaje się, gdy **cudzoziemiec przebywa w Polsce bez ważnej wizy lub innego ważnego dokumentu** uprawniającego go do wjazdu na to terytorium i pobytu na nim. Jednak istnieje także szereg innych sytuacji, w których wydaje się cudzoziemcom decyzję o zobowiązaniu do powrotu, m.in.:

- wykonywanie pracy bez wymaganego zezwolenia na pracę lub oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia cudzoziemcowi wykonywania pracy (chyba że nastąpiło to z winy pracodawcy, który wprowadził cudzoziemca w błąd, wykorzystał zależność służbową lub w inny, podobny sposób doprowadził do tego, że cudzoziemiec wykonywał pracę nielegalnie – w takiej sytuacji decyzji o zobowiązaniu do powrotu się nie wydaje);

- prowadzenie działalności gospodarczej niezgodnie z przepisami;
- brak środków finansowych niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu w Polsce, podróży powrotnej do państwa pochodzenia lub zamieszkania;
- wpisanie danych cudzoziemca do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany, lub do Systemu Informacyjnego Schengen do celów odmowy wjazdu;
- gdy wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego lub interes Rzeczypospolitej Polskiej;
- gdy cudzoziemiec przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę wbrew przepisom prawa;
- gdy cudzoziemiec został skazany prawomocnym wyrokiem w Polsce na karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu i istnieją podstawy do przeprowadzenia postępowania w sprawie przekazania go za granicę w celu wykonania orzeczonej wobec niego kary;
- gdy dalszy pobyt cudzoziemca w Polsce będzie stanowił zagrożenie dla zdrowia publicznego lub dla stosunków międzynarodowych innego państwa członkowskiego UE;
- gdy cel i warunki pobytu cudzoziemca w Polsce są niezgodne z deklarowanymi (np. cudzoziemiec zadeklarował, że cel jego pobytu jest turystyczny, a wykonuje pracę).

W sytuacji, gdy zostanie wydana decyzja o zobowiązaniu do powrotu, wówczas właściwy organ Straży Granicznej pobiera od cudzoziemca odciski linii papilarnych, fotografuje cudzoziemca i **odnotowuje wydanie decyzji w dokumencie podróży** cudzoziemca. Odnotowanie to następuje przez odciśnięcie pieczęci zawierającej: podstawę prawną decyzji, nazwę „decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu”, numer decyzji o zobowiązaniu do powrotu, podpis oraz datę.

Konsekwencją wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu jest automatyczne **unieważnienie wizy krajowej, wygaśnięcie zezwolenia** na pobyt czasowy oraz zezwolenia na pracę (o ile cudzoziemiec takowe posiada). Natomiast jeśli cudzoziemiec posiadał zezwolenie na pobyt stały lub na pobyt rezydenta długoterminowego UE, to dla wydania decyzji o zobowiązaniu do powrotu potrzebne jest wcześniejsze **cofnięcie zezwolenia** na pobyt stały lub na pobyt rezydenta długoterminowego UE.

Decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu wydaje **komendant oddziału lub placówki Straży Granicznej**, który stwierdził istnienie przesłanki uzasadniającej wydanie takiej decyzji. Decyzję tę wydaje z urzędu lub na wniosek: wojewody, Ministra Obrony Narodowej, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefa Agencji Wywiadu, organu Służby Celnej, komendanta wojewódzkiego lub komendanta powiatowego (miejskiego) Policji.

W sytuacji, gdy cudzoziemiec złożył wcześniej **wniosek o nadanie mu statusu uchodźcy**, wówczas odmawia się wszczęcia postępowania w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu (chyba że jest to kolejny wniosek w sprawie nadania mu statusu uchodźcy, tj. złożony w sytuacji, gdy pierwszy wniosek zakończył się decyzją negatywną lub umorzeniem postępowania). Natomiast gdy cudzoziemiec złożył pierwszy wniosek o nadanie statusu uchodźcy już po wszczęciu postępowania o zobowiązaniu do powrotu, wówczas postępowanie o zobowiązaniu do powrotu się zawiesza.

6.2. RODZAJE DECYZJI

Istnieją **dwa rodzaje decyzji o zobowiązaniu do powrotu**:

- określająca termin dobrowolnego powrotu;
- nieokreślająca takiego terminu (tzn. kiedy zdaniem organu nie ma możliwości wykonania tej decyzji dobrowolnie, tylko przymusowo).

Przepisy ustawy o cudzoziemcach nadają **priorytet dobrowolnym powrotom cudzoziemców** do ich krajów pochodzenia, tj. gdy wracają oni sami, bez przymusowego wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

6.2.1. DOBROWOLNY POWRÓT

W decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu określa się termin dobrowolnego powrotu, który wynosi **od 15 do 30 dni**. Termin ten liczy się od dnia doręczenia decyzji. Obowiązkiem cudzoziemca jest wówczas opuścić Polskę w tym terminie.

Organ wydający decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu ma jednak możliwość **przedłużenia terminu dobrowolnego powrotu**. Może to nastąpić w sytuacji, gdy:

- cudzoziemiec jest obowiązany do osobistego stawienia przed polskim organem władzy publicznej (np. jest świadkiem w sądzie);
- obecności cudzoziemca w Polsce wymaga interes Rzeczypospolitej Polskiej;
- obecności cudzoziemca w Polsce wymaga jego wyjątkowa sytuacja osobista, wynikająca w szczególności z długości pobytu cudzoziemca w Polsce, z łączących cudzoziemca więzi o charakterze rodzinnym i społecznym lub z potrzeby kontynuowania nauki przez małoletnie dziecko cudzoziemca.

Termin dobrowolnego powrotu można **przedłużyć na maksymalnie 1 rok**.

W decyzji o zobowiązaniu do powrotu można do czasu dobrowolnego powrotu **zobowiązać cudzoziemca do**:

- zgłaszania się w określonych odstępach czasu do organu wskazanego w decyzji do dnia, w którym nastąpi dobrowolny powrót;
- wpłaty zabezpieczenia pieniężnego w wysokości nie niższej niż dwukrotność minimalnego wynagrodzenia;
- przekazania do depozytu dokumentu podróży;
- zamieszkiwania w wyznaczonym w decyzji miejscu, do dnia, w którym nastąpi dobrowolny powrót.

Środki te mają na celu zabezpieczenie realizacji decyzji o zobowiązaniu do powrotu. Można orzec o zastosowaniu jednego lub więcej niż jednego z nich.

Cudzoziemiec, który nie spełnia przesłanek do pobytu w Polsce, ma możliwość złożenia wniosku o **pomoc w dobrowolnym powrocie**. Obecnie pomocy takiej udziela Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji (IOM). Pomoc ta obejmuje:

- doradztwo w zakresie powrotu, w tym udzielenie szczegółowych informacji o kraju powrotu;
- pomoc w uzyskaniu dokumentu podróży;
- badania medyczne;
- organizację podróży powrotnej do miejsca docelowego w kraju powrotu;
- pomoc reintegracyjną, udzielaną po powrocie do kraju powrotu (np. finansową, materialną, pomoc w otwarciu działalności gospodarczej).

Pomocy w powrocie może udzielić także **Urząd do spraw Cudzoziemców**¹³².

6.2.2. PRZYMUSOWY POWRÓT

Istnieją jednak sytuacje, gdy powrót nie następuje w sposób dobrowolny, wówczas w decyzji o zobowiązaniu do powrotu **nie określa się terminu dobrowolnego powrotu** cudzoziemca. Decyzję taką wydaje się w sytuacji, gdy:

- wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego (tzn. gdy cudzoziemiec zostaje uznany za osobę zagrażającą bezpieczeństwu państwa);
- istnieje prawdopodobieństwo ucieczki cudzoziemca.

Prawdopodobieństwo ucieczki cudzoziemca istnieje w szczególności, gdy cudzoziemiec:

- zadeklarował niepodporządkowanie się obowiązkom zawartym w decyzji o zobowiązaniu do powrotu (np. oświadczył, że nie opuści Polski w terminie);
- nie dysponuje dokumentami poświadczającymi jego tożsamość;
- w sposób niezgodny z prawem przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę Polski (zarówno w kierunku wjazdowym, jak i wyjazdowym);
- wjechał do Polski w okresie obowiązywania wpisu do wykazu cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest niepożądany, lub do Systemu Informacyjnego Schengen do celu odmowy wjazdu.

Ponadto przymusowemu wykonaniu podlega także decyzja, w której określony był termin dobrowolnego powrotu, a **cudzoziemiec nie opuścił dobrowolnie Polski** w tym terminie.

Decyzja taka podlega **natychmiastowemu wykonaniu**, tj. Straż Graniczna realizuje tę decyzję bezzwłocznie, gdy staje się ostateczna. Często realizacja takiej decyzji jest zabezpieczana przez pozbawienie wolności i umieszczenie w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców¹³³ lub za pomocą innych środków (obowiązek regularnego zgłaszania się do Straży Granicznej, wpłata zabezpieczenia pieniężnego, nakaz zamieszkania w określonym miejscu lub przekazanie paszportu do depozytu).

Przymusowe wykonanie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu polega na doprowadzeniu cudzoziemca przez funkcjonariuszy Straży Granicznej do granicy lub do portu lotniczego albo morskiego państwa docelowego.

¹³² Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”, pkt 6.3.1.

¹³³ Szerzej na ten temat zob. pkt 7.

6.3. PRZESŁANKI NIEWYDANIA LUB NIEWYKONANIA DECYZJI

6.3.1. PRZESŁANKI NIEWYDANIA DECYZJI

Istnieje szereg sytuacji, gdy pomimo spełnienia warunków do wydania decyzji o zobowiązaniu do powrotu, decyzji takiej się nie wydaje. Ma to miejsce, gdy:

- cudzoziemiec jest **małżonkiem obywatela polskiego albo cudzoziemca** posiadającego zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE (o ile nie sprzeciwiają się temu względy bezpieczeństwa i o ile celem zawarcia związku małżeńskiego lub jego istnienia nie jest obejście przepisów prawa);
- cudzoziemiec posiada **zezwolenie uprawniające do pobytu**, udzielone przez inne państwo strefy Schengen;
- cudzoziemiec został zatrzymany w strefie nadgranicznej bezpośrednio po nieumyślnym przekroczeniu granicy wbrew przepisom prawa – wówczas może być **niezwłocznie doprowadzony do granic państwa**;
- istnieje domniemanie, że cudzoziemiec jest **ofiara handlu ludźmi**;
- cudzoziemiec posiada **status uchodźcy** lub korzysta z ochrony uzupełniającej.

6.3.2. PRZESŁANKI NIEWYKONANIA DECYZJI

Wydanej decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu nie wykonuje się m.in., gdy:

- wobec cudzoziemca **toczy się postępowanie** w sprawie: nadania mu statusu uchodźcy (tj. o ile wcześniej nie wydano cudzoziemcowi decyzji negatywnej w tej sprawie) lub w sprawie o udzielenie mu zgody na pobyt ze względów humanitarnych, zgody na pobyt tolerowany lub w sprawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi lub ze względu na konieczność ochrony życia rodzinnego lub praw dziecka;
- cudzoziemcowi **udzielono zgody na pobyt** ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany lub zachodzą przesłanki do jej udzielenia;
- cudzoziemiec przebywa w Polsce na podstawie zaświadczenia, że istnieje domniemanie, iż jest **ofiara handlu ludźmi**;
- cudzoziemiec jest **małżonkiem obywatela polskiego albo cudzoziemca** posiadającego zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE (o ile nie sprzeciwiają się temu względy bezpieczeństwa i o ile celem zawarcia związku małżeńskiego lub jego istnienia nie jest obejście przepisów prawa);
- wobec cudzoziemca orzeczono w Polsce środek zapobiegawczy w postaci **zakazu opuszczania kraju**.

Szczególna sytuacja zachodzi w przypadku zobowiązania do powrotu **małoletnich cudzoziemców**. Decyzję taką wykonuje się tylko wówczas, jeżeli:

- cudzoziemiec ten ma w państwie, do którego został zobowiązany powrócić, zapewnioną opiekę rodziców, innych osób pełnoletnich lub instytucji opiekuńczych;
- powrót odbywa się pod opieką jego przedstawiciela ustawowego lub też gdy cudzoziemca tego przekaze się jego przedstawicielowi ustawowemu albo przedstawicielowi właściwych władz państwa, do którego nastąpi powrót.

6.3.3. SKUTKI ZŁOŻENIA SKARGI DO SĄDU

Cudzoziemiec ma prawo złożyć skargę na ostateczną decyzję o zobowiązaniu do powrotu do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie. Cudzoziemiec ma też prawo złożenia, razem ze skargą **wniosku o wstrzymanie wykonania decyzji** o zobowiązaniu do powrotu na czas postępowania sądowego.

W przypadku złożenia przez cudzoziemca takiej skargi wraz z wnioskiem o wstrzymanie wykonania zaskarżonej decyzji **termin** dobrowolnego powrotu lub termin przymusowego wykonania tej decyzji **z mocy prawa przedłuża się** do dnia wydania przez sąd postanowienia w sprawie wniosku dotyczącego wstrzymania wykonania decyzji. Jeśli sąd zadecyduje o wstrzymaniu wykonania decyzji, wówczas na podstawie tego postanowienia wykonanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu wstrzymuje się do czasu uprawomocnienia się wyroku sądu dotyczącego zasadności wydanej decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

Z powyższej możliwości nie może skorzystać cudzoziemiec, wobec którego została wydana decyzja o zobowiązaniu do powrotu ze względu na ochronę obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego lub interesu Rzeczypospolitej Polskiej.

6.4. ZAKAZ PONOWNEGO WJAZDU

W decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu orzeka się o zakazie ponownego wjazdu do Polski i innych państw strefy Schengen oraz określa się czas trwania tego zakazu. **Zakaz ten orzeka się w przypadku:**

- wydania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, w której nie określono terminu dobrowolnego powrotu;
- wydania decyzji, w której określono termin dobrowolnego powrotu – tylko w wypadku, gdy cudzoziemiec w tym terminie nie opuści Polski lub przekroczy lub będzie usiłował przekroczyć granicę wbrew przepisom prawa.

Zakaz ponownego wjazdu do Polski i do strefy Schengen określa się **na okres od 6 miesięcy do 5 lat**, w zależności od powodu wydania decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

Organ, który wydał decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, na wniosek cudzoziemca **może cofnąć zakaz ponownego wjazdu**, jeżeli cudzoziemiec wykaże, że:

- wykonał obowiązki wynikające z decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu;
- jego ponowny wjazd na terytorium Polski lub innych państw strefy Schengen ma nastąpić ze względu na uzasadnione okoliczności, zwłaszcza ze względów humanitarnych;
- została mu przyznana pomoc w dobrowolnym powrocie.

Zakazu jednak nie cofa się, gdy wjazd lub pobyt cudzoziemca w Polsce może stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego lub naruszyć interes Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy cudzoziemiec nie uiszczył należności z tytułu kosztów związanych z wydaniem i wykonaniem decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, które był obowiązany ponieść.

6.5. OBOWIĄZEK UISZCZENIA KOSZTÓW POWROTU

W sytuacji, gdy wobec cudzoziemca wydano decyzję o zobowiązaniu do powrotu, w której nie określono terminu dobrowolnego powrotu, lub w przypadku przymusowego wykonania tej decyzji, określa się wysokość **kosztów wydania i wykonania takiej decyzji**. Na koszty takie składają się m.in. koszty pobytu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, koszty tłumaczeń czy koszty jego doprowadzenia do granicy.

Do pokrycia takich kosztów zasadniczo zobowiązany jest cudzoziemiec, jednak w niektórych sytuacjach do ich pokrycia zobowiązana jest **osoba, która zaprosiła cudzoziemca** lub która zatrudniła cudzoziemca.

7. ZATRZYMANIE I UMIESZCZENIE W STRZEŻONYM OŚRODKU

7.1. ZATRZYMANIE

Cudzoziemiec może zostać **zatrzymany na maksymalnie 48 godzin** w sytuacji, gdy:

- istnieją okoliczności uzasadniające wydanie mu decyzji o zobowiązaniu do powrotu;
- uchyla się od wykonania obowiązków określonych w decyzji o zobowiązaniu do powrotu (np. nie opuścił Polski w terminie);
- nie wywiązuje się z obowiązków określonych w postanowieniu o zastosowaniu wobec niego środków wolnościowych zabezpieczających wykonanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

Zatrzymać cudzoziemca może **Straż Graniczna lub Policja**, która następnie przekazuje cudzoziemca Straży Granicznej.

Następnie Straż Graniczna w zależności od okoliczności dokonuje jednej lub kilku z następujących czynności:

- wydaje postanowienie w sprawie zastosowania wobec cudzoziemca **środków zabezpieczających** wykonanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu (zgłaszanie się w określonych odstępach czasu do organu wskazanego w decyzji, wpłaty zabezpieczenia pieniężnego, przekazania do depozytu dokumentu podróży, zamieszkiwania w wyznaczonym w decyzji miejscu);
- występuje do sądu z wnioskiem o **umieszczenie cudzoziemca w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców** lub o zastosowanie wobec niego aresztu dla cudzoziemców;
- występuje do wojewody z wnioskiem o wydanie decyzji o **cofnięciu cudzoziemcowi zezwolenia** na pobyt stały lub zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE (dopiero po wcześniejszym cofnięciu takiego zezwolenia można wydać cudzoziemcowi decyzję o zobowiązaniu do powrotu).

Oczywiście Straż Graniczna może też wydać decyzję o zobowiązaniu do powrotu, o ile wcześniej taka nie była wydana.

W przypadku zatrzymania **małoletniego cudzoziemca** przebywającego w Polsce bez opieki Straż Graniczna występuje do sądu z wnioskiem o umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców.

7.2. UMIESZCZENIE CUDZOZIEMCA W STRZEŻONYM OŚRODKU LUB ARESZCIE

Istnieją **dwa rodzaje placówek**, w których pozbawia się wolności cudzoziemców celem zabezpieczenia wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu – są to strzeżone ośrodki dla cudzoziemców i areszty dla cudzoziemców (poza tym w ośrodkach tych umieszczani są w niektórych sytuacjach także cudzoziemcy ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy na podstawie innych przesłanek niż cudzoziemcy, wobec których wydano decyzję o zobowiązaniu do powrotu). W chwili obecnej w Polsce jest **6 strzeżonych ośrodków** dla cudzoziemców (w Białej Podlaskiej, Białymstoku, Kętrzynie, Krośnie Odrzańskim, Lesznowoli i Przemyśle).

Ośrodki te należy odróżnić od ośrodków dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy, gdzie cudzoziemcy nie są pozbawieni wolności i przebywają w czasie postępowania w sprawie o nadanie im statusu uchodźcy¹³⁴.

Warto podkreślić, że pobyt cudzoziemca w strzeżonym ośrodku czy areszcie dla cudzoziemców nie jest w żaden sposób związany z zarzutami karnymi.

¹³⁴ Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrona uzupełniająca”, pkt 6.3.1.

Decyzję o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców podejmuje **sąd na wniosek Straży Granicznej**. Cudzoziemca umieszcza się w strzeżonym ośrodku w sytuacji, gdy:

- wydano decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu bez określenia terminu dobrowolnego powrotu lub istnieje prawdopodobieństwo wydania takiej decyzji;
- cudzoziemiec nie opuścił Polski w terminie określonym w decyzji o zobowiązaniu do powrotu, a natychmiastowe wykonanie tej decyzji nie jest możliwe;
- cudzoziemiec nie wywiązuje się z obowiązków określonych w postanowieniu o zastosowaniu wobec niego środków mających na celu zabezpieczenie wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

Areszt dla cudzoziemców stosuje się, gdy istnieje ryzyko, że cudzoziemiec nie podporządkuje się zasadom pobytu obowiązującym w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców.

Zanim sąd podejmie decyzję o pozbawieniu cudzoziemca wolności, rozpatruje on możliwość zastosowania jednego lub kilku **środków wolnościowych** zabezpieczających wykonanie decyzji o zobowiązaniu do powrotu (o ile wobec cudzoziemca nie zachodzi przesłanka zobowiązania go do powrotu ze względu na stwarzanie przez niego zagrożenia).

Należy także podkreślić, że postanowienia o umieszczeniu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców lub o zastosowaniu wobec niego aresztu dla cudzoziemców nie wydaje się, jeżeli:

- mogłoby to spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia cudzoziemca;
- stan psychofizyczny cudzoziemca może uzasadniać domniemanie, że był on poddany przemocy.

W strzeżonym ośrodku może być umieszczony **małoletni cudzoziemiec** przebywający w Polsce **bez opieki** tylko wówczas, gdy ukończył 15 lat. Gdy sąd podejmuje decyzję w sprawie umieszczenia w strzeżonym ośrodku takiego małoletniego cudzoziemca, ma on obowiązek kierować się jego dobrem i uwzględnić w szczególności: stopień jego rozwoju fizycznego i psychicznego, jego cechy osobowości, okoliczności jego zatrzymania oraz warunki osobiste przemawiające za umieszczeniem go w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców. Natomiast przepisy prawa nie zabraniają umieszczania w strzeżonych ośrodkach **małoletnich z rodzinami**.

Cudzoziemca umieszcza się w strzeżonym ośrodku lub w areszcie dla cudzoziemców na **możliwie najkrótszy okres**. Sąd może orzec o umieszczeniu cudzoziemca na okres nieprzekraczający 3 miesięcy, który to okres może przedłużyć. Łączny okres pobytu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku w celu zabezpieczenia wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu **nie może przekroczyć 18 miesięcy**, natomiast do czasu tego nie wlicza się okresu pobytu cudzoziemca w strzeżonym ośrodku w związku ze złożonym przez niego wnioskiem o nadanie statusu uchodźcy (a na tej podstawie cudzoziemiec może przebywać w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców 6 miesięcy). Zatem istnieje możliwość, że cudzoziemiec przebywać będzie w strzeżonym ośrodku **nawet 24 miesiące**.

W sytuacji, gdy cudzoziemiec został niewątpliwie niesłusznie zatrzymany lub umieszczony w strzeżonym ośrodku lub w areszcie dla cudzoziemców, wówczas przysługuje mu odszkodowanie oraz zadośćuczynienie od Skarbu Państwa.

8. ZMIANY OD 1 MAJA 2014 R.

W związku z wejściem w życie nowej ustawy o cudzoziemcach pojawiły się także zmiany dotyczące decyzji wydawanych wobec cudzoziemców przebywających w Polsce nielegalnie.

Postępowania wszczęte przed 1 maja 2014 r. mogły zakończyć się decyzją o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium Polski lub decyzją o wydaleniu.

Natomiast postępowania wszczęte po tym dniu określane są jako postępowanie w sprawie o zobowiązaniu do powrotu. W ramach tego postępowania wydaje się decyzje o zobowiązaniu do powrotu. Są dwa rodzaje takich decyzji: z terminem na dobrowolne opuszczenie terytorium Polski lub bez takiego terminu. Nowa ustawa nadaje priorytet dobrowolnym powrotom w określonym terminie.

Wcześniej wydane **decyzje o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium Polski i decyzje o wydaleniu** przekształciły się z dniem 1 maja 2014 r. z mocy prawa w decyzje o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu.

Bogusława Domańska

Rozdział VIII

**INTEGRACJA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE –
SYSTEMOWE NARZĘDZIA INTEGRACYJNE,
INICJATYWY LOKALNE I PODNOSZENIE
KWALIFIKACJI FUNKCJONARIUSZY PUBLICZNYCH**

1. INTEGRACJA CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

Integracja cudzoziemców w Polsce to temat poruszany w coraz szerszych kręgach, zarówno w sektorze rządowym, samorządowym, jak i pozarządowym. Zgodnie z **definicją** zawartą w projekcie dokumentu „Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne”, „Integracja to złożony i dynamiczny proces dwustronny, angażujący zarówno cudzoziemców, jak i społeczeństwo przyjmujące, którego celem jest pełne i równe członkostwo cudzoziemców w społeczeństwie państwa przyjmującego. Celem integracji powinno być doprowadzenie do możliwości samodzielnego funkcjonowania cudzoziemca w Polsce, w tym na rynku pracy, oraz uniezależnienie się imigranta od świadczeń i pomocy społecznej”¹³⁵.

Aktualnie na szczeblu ministerialnym opracowywane bądź udoskonalane są **strategie integracji cudzoziemców**¹³⁶. Intensyfikacja działań w tym obszarze często tłumaczona jest sytuacją demograficzną (starzenie się polskiego społeczeństwa), a także sytuacją na rynku pracy (brak zainteresowania wykonywaniem pewnych rodzajów pracy przez Polaków), które prowadzą do konieczności wypełnienia luki na rynku pracy przez cudzoziemców¹³⁷. Działania integracyjne mają na celu zachęcenie cudzoziemców do przyjazdu i pozostania w Polsce.

Problem zbadania mechanizmów integracji migrantów, a także wypracowania strategii ewaluacji podejmowanych działań dostrzegło także **środowisko akademickie**. Prowadzone są np. badania, we współpracy z partnerami z innych krajów UE, mające na celu diagnozę potrzeb i mechanizmów integracyjnych osób z grup szczególnie wrażliwych, tj. m.in. kobiet, dzieci oraz ofiar handlu ludźmi¹³⁸.

Niezwykle ważną rolę w procesie integracji cudzoziemców w Polsce odgrywa wsparcie oferowane przez wyspecjalizowane organizacje pozarządowe, których siedziby znajdują się w pobliżu największych skupisk cudzoziemców¹³⁹. Z roku na rok **przybywa stowarzyszeń i fundacji zajmujących się integracją**. Coraz częściej organizacje te tworzone są przez samych cudzoziemców – tych, którzy sami przeszli trudny proces usamodzielnienia się w Polsce i mogą wesprzeć swoim doświadczeniem nowo przybyłych rodaków.

Do podstawowych obszarów pomocy świadczonej cudzoziemcom przez organizacje (najczęściej bezpłatnie, w nielicznych przypadkach na zasadach częściowej odpłatności) należą: pomoc prawna i doradztwo integracyjne (utworzenie w swoich strukturach stanowisk takich jak: asystent kulturowy, doradca integracyjny czy konsultant ds. integracji¹⁴⁰), kursy języka polskiego, zróżnicowane pod względem poziomu nauczania (w tym przygotowujące do egzaminu z języka polskiego, do którego podchodzi część migrantów ubiegających się o polskie obywatelstwo), oraz języka, którym na co dzień posługują się cudzoziemcy (oddzielnie prowadzone są zajęcia dla grup rosyjskojęzycznych i angielskojęzycznych), kursy umiejętności

¹³⁵ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne*, projekt z dnia 25.09.2013 r., <http://www.mpips.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnych/projekty-programow-i-inne/olskapolityka-integracjicudzoziemcow-zaoeniaiwytyczne/>, dostęp: 8.09.2014 r.

¹³⁶ Np. stworzenie oraz przeprowadzenie konsultacji społecznych Planu Wdrażania do dokumentu *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*.

¹³⁷ Departament Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (red.), *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2012 r., s. 11.

¹³⁸ Szerzej o projekcie zob. <http://www.assess-migrantintegration.eu/>, dostęp: 29.10.2014 r.

¹³⁹ Np. Warszawa, Kraków, Łódź, Białystok, Łomża.

¹⁴⁰ Np. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Fundacja „Ocalenie”, Fundacja dla Somalii i inne.

miękkich przydatnych na rynku pracy (np. autoprezentacja, pisanie CV i listów motywacyjnych, różne techniki poszukiwania pracy i inne) oraz kursy zawodowe, pomoc tłumaczeniowa zarówno podczas przesłuchań w procedurach legalizacyjnych, jak i w sytuacjach życia codziennego (np. założenie konta w banku, wizyta w kancelarii komorniczej, wizyta u lekarza i inne).

Pomimo wzmożonego zainteresowania tematyką integracji cudzoziemców w ostatnich latach, obecnie w polskim porządku prawnym istnieją narzędzia integracyjne skierowane jedynie do cudzoziemców ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce oraz do cudzoziemców, którym nadano już status uchodźcy bądź udzielono ochrony uzupełniającej.

1.1. INTEGRACJA UCHODźCÓW

W polskim porządku prawnym przewidziano szereg narzędzi integracyjnych i preintegracyjnych¹⁴¹ dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy lub cudzoziemców już objętych jedną z form ochrony¹⁴². Od momentu złożenia wniosku uchodźczego cudzoziemcy trafiają pod opiekę Urzędu do spraw Cudzoziemców, który w ramach swojej działalności obejmuje ich **systemem pomocy socjalnej**, stworzonym specjalnie dla tej konkretnej grupy osób. Cudzoziemcy są zakwaterowywani w jednym z 12 funkcjonujących na chwilę obecną¹⁴³ ośrodków lub mają prawo do korzystania ze świadczeń pieniężnych, czyli pokrycia kosztów wyżywienia i zakwaterowania ze środków Urzędu do określonej stosownymi przepisami kwoty¹⁴⁴.

Ponadto w ośrodkach zapewnione są **pomoc lekarska i psychologiczna**, kurs języka polskiego, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach – pomoc rzeczowa, np. wózek i łóżeczko dla małych dzieci, ciepła odzież na zimę, oraz finansowa, np. opłacenie niektórych zabiegów czy sprzętu rehabilitacyjnego wykraczającego poza ramy podstawowej opieki zdrowotnej. Cudzoziemcy ubiegający się o ochronę międzynarodową mają również dostęp do świadczeń medycznych poza ośrodkiem w ramach specjalnie stworzonego dla nich systemu na wzór Narodowego Funduszu Zdrowia¹⁴⁵. Problematiczną kwestią jest jednak faktyczny dostęp do pomocy psychologicznej. Cudzoziemcy podkreślają, że nie darzą pełnym zaufaniem psychologów pracujących w ośrodku. Niewiele organizacji pozarządowych świadczy taką pomoc, a ich siedziby mieszczą się w Warszawie¹⁴⁶. W praktyce oznacza to bardzo ograniczone możliwości skorzystania z tego typu usług.

¹⁴¹ Zgodnie z *Polską polityką integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne*, preintegracja to faza przygotowująca cudzoziemca do późniejszej integracji w kraju przyjmującym, a działania preintegracyjne prowadzone są w ośrodkach dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne*, projekt z dnia 25.09.2013 r., s. 5-7, <http://www.mpips.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnych/projekty-programow-i-inne/olskapolitykaintegracjicudzoziemcow-zaoeniaiiwytyczne/>, dostęp: 8.09.2014 r.).

¹⁴² Szerzej na ten temat zob. rozdział V „Status uchodźcy i ochrony uzupełniającej”, pkt 6.3.3.

¹⁴³ Liczba ta może ulec zmianie w zależności od napływu osób poszukujących ochrony w Polsce. Lista ośrodków dostępna jest na stronie Urzędu do spraw Cudzoziemców: <http://udsc.gov.pl/uchodzcy-2/uchodzcy/lista-osrodkow-dla-uchodzcow/>, dostęp: 8.01.2015 r.

¹⁴⁴ Obecnie kwota ta wynosi: dla osoby samotnie gospodarującej – 25 zł/dzień, dla osoby w rodzinie suma na osobę jest procentowo pomniejszana w zależności od liczby członków gospodarstwa domowego.

¹⁴⁵ Za organizację systemu opieki medycznej dla osób poszukujących ochrony międzynarodowej w Polsce odpowiada Urząd do spraw Cudzoziemców, a koordynatorem tego programu jest Centralny Szpital Kliniczny MSW w Warszawie, ul. Wołoska 137.

¹⁴⁶ Np. Fundacja Ocalenie oraz Fundacja Międzynarodowa Inicjatywa Humanitarna.

Po nadaniu statusu uchodźcy lub udzieleniu ochrony uzupełniającej cudzoziemcy mają prawo w ciągu 60 dni od uzyskania jednej z wymienionych wyżej form ochrony zgłosić się do Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z wnioskiem o objęcie trwającym 12 miesięcy **Indywidualnym Programem Integracji (IPI)**. W ramach programu cudzoziemiec otrzymuje m.in. comiesięczną wypłatę świadczeń na pokrycie kosztów zamieszkania i wyżywienia oraz wydatków związanych z nauką języka polskiego, zostaje opłacona składka na ubezpieczenie zdrowotne, otrzymuje też wsparcie w zakresie pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego, w tym poradnictwa prawnego, psychologicznego i rodzinnego. Beneficjenci ochrony uzyskują również prawo do korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej (po zakończeniu IPI, jeśli z niego korzystali) na tych samych zasadach co obywatele polscy, mają możliwość rejestracji w urzędzie pracy jako bezrobotni lub podjęcia pracy bez zezwolenia, a także szereg innych udogodnień.

Ponadto niektóre miasta (np. Warszawa, Lublin, Białystok) wygospodarowały z własnych zasobów lokalowych specjalną¹⁴⁷ **pulę mieszkań** dla uchodźców, które przyznawane są dorocznie na zasadach konkursowych określonych przez władze lokalne¹⁴⁸.

1.2. INTEGRACJA MIGRANTÓW

zupełnie inaczej przedstawia się obraz integracji migrantów. **Nie istnieje odrębny system** wypracowany na potrzeby tej grupy cudzoziemców. Migranci, niezależnie, czy przybywają do Polski w celach edukacyjnych, zarobkowych, czy z powodów rodzinnych, aby uzyskać prawo pobytu, w większości przypadków¹⁴⁹ muszą wykazać się możliwością pokrycia kosztów swojego utrzymania na poziomie przekraczającym kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń z pomocy społecznej. Studenci dodatkowo zobowiązani są do przedstawienia środków na pokrycie kosztów biletu powrotnego do kraju pochodzenia i kosztów studiów. W praktyce oznacza to, że nawet jeśli ich sytuacja finansowa gwałtownie ulegnie pogorszeniu, nie mają możliwości uzyskania wsparcia instytucjonalnego. Ponadto również w innych obszarach, np. w zakresie dostępu do opieki medycznej czy szkoleń zawodowych i językowych, nie istnieją w tej chwili centralne narzędzia integracyjne dla migrantów.

Wobec braku zinstytucjonalizowanego systemu narzędzi integracyjnych dla tej grupy cudzoziemców inicjatywę w tym zakresie przejęły inne podmioty. Na wielu uczelniach zapraszających zagranicznych studentów istnieją organizacje lub zrzeszenia studentów, a także instytucja mentora, których zadaniem jest wsparcie cudzoziemca przy legalizacji pobytu, uzyskaniu ubezpieczenia, a także w procesie zdobywania wykształcenia w polskich szkołach wyższych¹⁵⁰. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom cudzoziemców, organizacje pozarządowe na terenie całego kraju przygotowały szeroką ofertę wsparcia integracyjnego, wypełniając tym samym lukę systemową w obszarze narzędzi integracyjnych dla regularnych migrantów.

Grupą, do której kierowana jest najmniejsza liczba działań z zakresu integracji, są migranci zarobkowi, gdyż, jeśli nie mają wsparcia od rodaków przebywających w Polsce, to prak-

¹⁴⁷ W Warszawie dla osób objętych statusem uchodźcy lub ochroną uzupełniającą przeznaczono 5 mieszkań, w Lublinie – 3, w Białymstoku – 1.

¹⁴⁸ Przeprowadzenie takiego konkursu jest zadaniem pomocy społecznej na szczeblu powiatu realizowanym przez powiatowe centra pomocy rodzinie.

¹⁴⁹ Zwolnienie z konieczności przedstawienia stabilnego i regularnego źródła dochodu odnosi się wyłącznie do określonych kategorii członków rodzin obywateli polskich.

¹⁵⁰ Np. koordynatorzy programu wymiany studentów „Erasmus +”.

tycznie muszą liczyć tylko na siebie¹⁵¹. W nielicznych przypadkach pomocni są pracodawcy, jednak zdecydowana większość nie ingeruje w sprawy pracownika, a często to właśnie od cudzoziemca wymaga się załatwienia wszelkich formalności związanych z pobytem i pracą w Polsce.

Migranci tym samym są w Polsce w dużej mierze pozostawieni sami sobie. Wsparcie organizacji pozarządowych jest niestabilne i nieregularne, gdyż zależy od zdobycia przez nie odpowiednich środków na sfinansowanie ich działalności¹⁵². Wobec powyższego konieczne jest jak najszybsze wypracowanie i wprowadzenie w życie centralnych narzędzi integracyjnych skierowanych do tej grupy cudzoziemców.

2. WYBRANE PRZYKŁADY INICJATYW LOKALNYCH

Działania mające na celu wsparcie integracji cudzoziemców w Polsce podejmowane są na coraz większą skalę na poziomie lokalnym. Miasta, w których zwiększającą się grupę mieszkańców stanowią cudzoziemcy, podjęły szereg inicjatyw mających na celu **ułatwienie im odnalezienia się w nowej rzeczywistości**. Duży wpływ na specyfikę aktywności władz samorządowych ma przekrój społeczny przybywających na ich terytorium migrantów. Inne działania kierowane są do wielodzietnej rodziny o uchodźczej przeszłości, inne do studentów, a jeszcze inne do migrantów zarobkowych. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady miejskich inicjatyw.

2.1. WARSZAWA

Województwo mazowieckie, a w szczególności Warszawa, jest największym pod względem liczby osób skupiskiem cudzoziemców w Polsce. To tu składanych jest 40% wniosków dotyczących legalizacji pobytu cudzoziemców¹⁵³, stąd też wynika tak duża koncentracja działań skierowanych do cudzoziemców w ramach strategii zarządzania wielokulturowością.

Za przykład dobrych praktyk należy uznać powołanie w listopadzie 2012 r. **Komisji Dialogu Społecznego ds. Cudzoziemców**¹⁵⁴ przy Urzędzie m.st. Warszawy. W pracach KDS udział biorą zarówno urzędnicy miejscy, jak i przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na rzecz migrantów, a także sami migranci. Jest to platforma wymiany poglądów, doświadczeń, a także okazja do wysłuchania rzeczywistych problemów warszawskich cudzoziemców i miejsce do ustalenia konkretnych kroków w celu znalezienia rozwiązań. Na niektóre posiedzenia zapraszani są przedstawiciele różnych biur Urzędu Miasta w celu zapoznania ich z problemami cudzoziemców (w zakresie kompetencji danego biura) oraz

¹⁵¹ Informacje te pochodzą z rozmów z samymi migrantami, jak i przedstawicielami organizacji migranckich dotyczących problemów, z którymi borykają się ich klienci.

¹⁵² <http://programy.hfhr.pl/uchodzcy/pol-roku-bez-srodkow-na-pomoc-prawna-dla-uchodzcow/>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁵³ <http://mazowieckie.pl/pl/aktualnosci/aktualnosci/14508,Koniec-abolicji-dla-cudzoziemcow-jak-przedluzyc-pobyt.html>, dostęp: 8.10.2014 r.

¹⁵⁴ Skład Komisji Dialogu Społecznego ds. Cudzoziemców i inne informacje na temat jej działalności zob. <http://ngo.um.warszawa.pl/komisje/komisja-dialogu-spo-ecznego-ds-cudzoziemc-w>, dostęp: 13.09.2014 r.

wypracowania rekomendacji i dobrych praktyk w zakresie ich rozwiązywania. Ponadto KDS, jako ciało doradcze, niejednokrotnie proszona była o opinie i rekomendacje planów urzędu w dziedzinie zarządzania wielokulturowością.

Największym wspólnym projektem sektora samorządowego i pozarządowego, w którego realizacji istotny głos miała Komisja Dialogu Społecznego, jest powstające właśnie **Warszawskie Centrum Wielokulturowe**¹⁵⁵. Będzie to miejsce dla inicjatyw własnych migrantów oraz skierowanych do nich działań organizacji wspierających cudzoziemców. Do najważniejszych obszarów zainteresowań Warszawskiego Centrum Wielokulturowego należą: edukacja międzykulturowa, badania sytuacji migrantów w stolicy, poradnictwo prawne i integracyjne, a także inicjatywy kulturalne. Urząd m.st. Warszawy, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom organizacji migranckich, szczegółowo konsultował z nimi projekt tego przedsięwzięcia, włącznie z rozplanowaniem przestrzennym i wystrojem budynku o powierzchni około 500 mkw., w którym będzie się mieściło wspomniane Centrum.

Coraz bardziej zauważalna obecność cudzoziemców w Warszawie skłoniła władze miasta do większej intensyfikacji i koncentracji działań w zakresie integracji imigrantów. W tym celu powołano interdyscyplinarny **Zespół do spraw koordynacji działań na rzecz cudzoziemców, mniejszości narodowych i etnicznych**¹⁵⁶, składający się z przedstawicieli różnych jednostek Urzędu m.st. Warszawy. Zespół ten ma za zadanie koordynować działania skierowane do warszawskich cudzoziemców podejmowanych przez różne biura Urzędu m.st. Warszawy, a także wypracować rekomendacje mające na celu usprawnienie funkcjonowania jednostek wchodzących w jego skład w zakresie ich kompetencji.

Kolejną inicjatywą – wprowadzie na szczeblu wojewódzkim, lecz odbywającą się regularnie w Warszawie – jest **Forum ds. Cudzoziemców przy Mazowieckim Urzędzie Wojewódzkim**¹⁵⁷. Cykliczne spotkania pracowników Wydziału Spraw Cudzoziemców MUW z przedstawicielami organizacji pozarządowych działających na rzecz migrantów mają na celu szybkie reagowanie na problemy oraz wypracowanie wspólnego stanowiska w sprawach ważnych z punktu widzenia migrantów. Efektem takiej współpracy jest stale podnoszona jakość usług w urzędzie wojewódzkim, zapewnienie większej przejrzystości procedur legalizacyjnych poprzez dostosowanie informacji o ich przebiegu do potrzeb klienta cudzoziemskiego, a w rezultacie spadek niezadowolonych osób załatwiających swoje sprawy w urzędzie wojewódzkim¹⁵⁸.

Niewątpliwie dobrą praktyką jest kompleksowe opracowanie przez Mazowiecki Urząd Wojewódzki materiałów informacyjnych dla cudzoziemców w kilku językach, szczególnie tych, których użytkownicy stanowią najliczniejsze grupy cudzoziemców na Mazowszu, i ich szeroka dostępność w siedzibie urzędu¹⁵⁹. Również zakładka „Cudzoziemcy” na stronie internetowej Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego¹⁶⁰ została w całości **przetłumaczona na cztery języki**: angielski, rosyjski, wietnamski i arabski, dzięki czemu cudzoziemcy mogą w zrozumiałym dla siebie języku uzyskać informacje konieczne do zalegalizowania ich pobytu w Polsce.

¹⁵⁵ Aktualności dotyczące Warszawskiego Centrum Wielokulturowego zob. <http://www.cw.org.pl/>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁵⁶ O konieczności powołania Zespołu zob. <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/825739.html>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁵⁷ Opis działań Forum zob. <http://mazowieckie.pl/pl/dla-klienta/ngo/fora/8426,Forum-Cudzoziemcow.html>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁵⁸ Szerzej na ten temat zob. N. Kłorek, W. Klaus (red.), *Przyjańniejszy urząd? Ewaluacja funkcjonowania Wydziału do Spraw Cudzoziemców Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego*, Warszawa 2013, http://interwencjaprawna.pl/wp-content/uploads/przyjajniejszy_urzad.pdf, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁵⁹ Ibid., s. 157.

¹⁶⁰ <http://mazowieckie.pl/pl/dla-klienta/cudzoziemcy/70,Cudzoziemcy.html>, dostęp: 13.09.2014 r.

2.2. LUBLIN

Lublin opracował i wdrożył **lokalną strategię zarządzania wielokulturowością**¹⁶¹. Ma to ścisły związek z chęcią wypromowania miasta jako przyjaznego do życia, a także zainteresowania studentów z zagranicy ofertą lubelskich uczelni. W tym celu stworzono program „**Studiuw w Lublinie**” realizowany w kilku językach¹⁶². Do tej pory właśnie w tej kategorii migrantów większość stanowili obywatele Ukrainy (głównie z zachodniej części kraju) – obecnie struktura narodowościowa cudzoziemców jest bardziej rozbudowana.

Lublin, kładąc duży nacisk na aktywizację cudzoziemców w zakresie uczestnictwa w życiu społecznym miasta, zdecydował się na **zatrudnienie cudzoziemki w Urzędzie Miasta**. Podstawowym zadaniem cudzoziemskiego pracownika urzędu jest wsparcie obcokrajowców studiujących w Lublinie.

Efektem współpracy między lubelskim samorządem a organizacjami pozarządowymi jest m.in. otwarcie 12 września 2014 r. **Punktu Obsługi Cudzoziemców**¹⁶³, tj. części Biura Obsługi Mieszkańców Urzędu Miasta. Aktualnie jest to wspólne przedsięwzięcie urzędu oraz Stowarzyszenia Homo Faber, jednak docelowo pełną opiekę nad punktem ma przejąć miasto. Celem powstania tego miejsca była chęć włączenia cudzoziemców w życie miasta, którego są mieszkańcami. W ramach pracy Punktu Obsługi Cudzoziemców możliwe jest uzyskanie informacji z zakresu życia codziennego w Lublinie. Pomoc ta jest świadczona nieodpłatnie.

Do szeregu dobrych praktyk w Lublinie należy zaliczyć również jednorazowe akcje mające na celu pokazanie lublinianom, że mieszkańcami ich miasta również są cudzoziemcy. Szerokim echem odbiła się inicjatywa Centrum Kultury i Zarządu Transportu Miejskiego – nazwy przystanków na wybranych kursach komunikacji miejskiej zapowiadali migranci¹⁶⁴. Organizowane są też pikniki promujące kulturę innych narodowości. Działania te sprawiają, że Lublin jest obecnie **jednym z najchętniej wybieranych przez cudzoziemców miast w Polsce**¹⁶⁵.

2.3. KRAKÓW

Kraków, do tej pory głównie cel wycieczek zagranicznych turystów, od niedawna staje się miastem atrakcyjnym dla cudzoziemców jako miejsce do życia¹⁶⁶. Dlatego władze miasta we współpracy z organizacjami pozarządowymi wspierają integrację cudzoziemców. Zarówno władze miasta jak i województwa małopolskiego (z siedzibą w Krakowie) przeprowadziły szereg zmian w funkcjonowaniu swoich jednostek, tak aby stać się **bardziej przyjaznymi dla cudzoziemców** (np. w Oddziale ds. Cudzoziemców Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego poprzez zagospodarowanie przestrzeni tak, by zapewnić większy komfort podczas prze-

¹⁶¹ Szerzej na ten temat zob. <http://www.wlaczsiwepolske.pl/lista-praktyk/20-system-zarzadzania-roznorodnoscia-kulturowa-lublin>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁶² <http://www.study.lublin.eu/pl/>, dostęp: 15.09.2014 r., http://www.lublin.eu/Lublin_wyrozniony_zadzialania_integrujace_imigrantow-2-3867.html, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁶³ <http://www.hf.org.pl/ao/index.php?id=1982>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁶⁴ <http://www.dziennikwschodni.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20131108/LUBLIN/131109648>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁶⁵ W. Wcisiel, *Cudzoziemcy w Lublinie*, „Gość Lubelski”, 22.04.2014 r., <http://lublin.gosc.pl/doc/1969937.Cudzoziemcy-w-Lublinie>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁶⁶ Szerzej na ten temat zob. E. Pindel (red.), *Imigranci w Małopolsce. Między integracją, asymilacją, separacją, marginalizacją*, Kraków 2014, <http://malopolska.uw.gov.pl/projektEFI/publikacja.html>, dostęp: 13.09.2014 r.

słuchań, umieszczenie tablic informacyjnych dla cudzoziemców, stworzenie projektu strony internetowej Oddziału)¹⁶⁷.

Powodem, a jednocześnie drogowskazem przy wprowadzaniu nowego systemu obsługi migrantów, był raport Stowarzyszenia INTERKULTURALNI PL „Cudzoziemcy w Krakowie”¹⁶⁸ i zawarte w nim rekomendacje. Stowarzyszenie sprawdziło funkcjonowanie instytucji związanych z legalizacją pobytu cudzoziemców, bezpieczeństwem, a także miejsca pierwszego kontaktu z miastem. Badanie obejmowało m.in. Oddział ds. Cudzoziemców Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego, Wydział Spraw Administracyjnych Urzędu Miasta Krakowa, Małopolski Oddział Wojewódzki NFZ i ZUS Oddział w Krakowie. Wobec Oddziału ds. Cudzoziemców Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego zarekomendowano utworzenie własnej strony internetowej i odrębnych stanowisk informacyjnych, bardziej przejrzyste dla cudzoziemców oznakowanie siedziby, wydzielenie pomieszczeń przesłuchań, szkolenia językowe urzędników oraz wypracowanie standardów prowadzenia postępowań administracyjnych w sprawach cudzoziemców. Stan realizacji powyższych rekomendacji został po pewnym czasie sprawdzony przez Stowarzyszenie i opublikowany w postaci suplementu do raportu¹⁶⁹. Wynika z niego, że większość rekomendacji została wdrożona lub była w trakcie realizacji. Jest to dowód, że samorząd lokalny poważnie myśli o zarządzaniu wielokulturowością w Krakowie.

Warto wspomnieć, że instytucje kulturalne przez ostatnie lata przeszły szereg przemian w celu podniesienia atrakcyjności, ale i zwiększenia dostępności **oferty kulturalnej** wśród obcokrajowców. Informacja o głównych atrakcjach miasta (np. Wawel, podziemia krakowskiego rynku) przetłumaczona została na kilka języków, a obcokrajowcy mogą skorzystać odpłatnie z usług przewodników w wielu językach (np. angielskim, niemieckim, francuskim, japońskim, rosyjskim, włoskim)¹⁷⁰. Nawet przestrzeń miejska została zorganizowana z nastawieniem na komfort obcokrajowców, np. informacje na drogowskazach do głównych punktów miasta są zapisane w dwóch językach (po polsku i po angielsku).

2.4. BIAŁYSTOK

Ciekawym przykładem, znacznie różniącym się od opisanych wyżej, jest Białystok. W związku z pojawiającymi się atakami na cudzoziemców na tle rasowym miasto zostało zmuszone do opracowania strategii radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych, kiedy napięcia społeczne prowadzą do rozkręcenia spirali przemocy. Zorganizowano szereg przedsięwzięć społecznych, kulturalnych oraz naukowych mających na celu znalezienie przyczyn zjawiska rasizmu w mieście i skuteczną z nim walkę oraz wypracowanie rekomendacji w zakresie radzenia sobie z podobnymi sytuacjami w przyszłości. Do najważniejszych należy przyjęcie przez Radę Miasta Białystok w grudniu 2013 r. **„Programu Miasta Białegostoku Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji**

¹⁶⁷ K. Jancewicz (red.), *Cudzoziemcy w Krakowie. Suplement do raportu. Stan wprowadzania rekomendacji*, Stowarzyszenie Promocji Wielokulturowości INTERKULTURALNI PL, Kraków 2012, <http://interkulturalni.pl/-155.html>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁶⁸ J. Kościółek (red.), *Cudzoziemcy w Krakowie. Monitoring krakowskich instytucji publicznych pod kątem ich dostosowania do potrzeb obcokrajowców mieszkających w Krakowie lub go odwiedzających. Raport*, Stowarzyszenie Promocji Wielokulturowości INTERKULTURALNI PL, Kraków 2011, <http://interkulturalni.pl/-110.html>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁶⁹ K. Jancewicz (red.), *Cudzoziemcy w Krakowie...*, op.cit.

¹⁷⁰ <http://www.podziemiarnyku.com/>, dostęp: 13.09.2014 r.

na lata 2014-2017”¹⁷¹. Za najważniejsze obszary działań uznane zostały: bezpieczeństwo publiczne, edukacja i wychowanie, kultura i sport oraz aktywizacji społeczna.

Ponadto w mieście przeprowadzono szereg przedsięwzięć mających na celu uwrażliwienie mieszkańców na problem rasizmu. Należą do nich m.in. **koncert „Białystok dla tolerancji”** zorganizowany z inicjatywy radnych miejskich¹⁷². Białostocka redakcja „Gazety Wyborczej” rozpoczęła kampanię „Wykopmy rasizm z Białegostoku”¹⁷³, nawiązując hasłem do ogólnopolskiej kampanii Stowarzyszenia „Nigdy Więcej” – „Wykopmy rasizm ze stadionów”¹⁷⁴. W maju 2014 r. rozpoczęła działalność ośrodek monitorowania zachowań rasistowskich, prowadzony przez Stowarzyszenie Dom na Młynowej¹⁷⁵. W listopadzie 2014 r. zaś odbyła się konferencja „Białystok dla Tolerancji – działania na rzecz edukacji międzykulturowej oraz przeciwdziałania rasizmowi” skierowana do studentów białostockich uczelni, która miała na celu uwrażliwienie ich na kwestie odmienności kulturowej. Jej organizatorem był Urząd Miasta (Biuro Zarządzania Kryzysowego) oraz Politechnika Białostocka. Ponadto w Białymstoku realizowany jest **pilotażowy rządowy program przeciwdziałania rasizmowi i ksenofobii**, w który włączeni są zarówno przedstawiciele administracji lokalnej, jak i służby mundurowe i wymiar sprawiedliwości¹⁷⁶.

Zakrojona na szeroką, ogólnopolską skalę kampania przeciwko rasizmowi w Białymstoku spowodowała wzrost zainteresowania tą tematyką i chęć zaangażowania się cudzoziemców studiujących na tamtejszych uczelniach. Zagraniczni uczestnicy programu wymiany studentów Erasmus stworzyli na głównym placu miasta łańcuch przyjaźni promujący tolerancję¹⁷⁷. Mimo że działania na rzecz tolerancji i walki z dyskryminacją ze względu na pochodzenie etniczne, narodowość czy wyznanie podejmowane przez różne jednostki na terenie Białegostoku często określane są jako tzw. gaszenie pożarów, to długofalowe ich rezultaty mogą trwale wpłynąć na poprawę sytuacji cudzoziemców w mieście.

3. PODNOSZENIE KOMPETENCJI FUNKCJONARIUSZY PUBLICZNYCH JAKO CZYNNIK SPRZYJAJĄCY INTEGRACJI

Praca z klientem cudzoziemskim wymaga od funkcjonariuszy publicznych licznych umiejętności. Pierwszą barierą w kontaktach z cudzoziemcami jest bez wątpienia brak znajomości wspólnego języka. Aby jednak skutecznie porozumieć się z cudzoziemcom nie wystarczy mówić tym samym językiem – konieczne jest posiadanie umiejętności z zakresu komunikacji międzykulturowej. **Komunikacja międzykulturowa** to wszelkie oddziaływania między różnymi kulturami mające na celu nawiązanie kontaktów pomiędzy nimi i wzajemne poznanie, gdyż

¹⁷¹ <http://www.bialystok.pl/154-szczegoly-aktualnosci/newsid/4469/default.aspx>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁷² <http://wiadomosci.onet.pl/bialystok/bialystok-dla-tolerancji-30-czerwca-koncert-przeciw-rasizmowi/mtem1>, dostęp: 14.09.2014 r.

¹⁷³ G. Dąbrowski, *Wykopmy rasizm z Białegostoku*, „Gazeta Wyborcza”, 17.05.2013 r., http://bialystok.gazeta.pl/bialystok/1,35241,13919879,Wykopmy_rasizm_z_Bialegostoku.html, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁷⁴ <http://www.nigdywiecej.org/wykopmy-rasizm-ze-stadionow>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁷⁵ Szerzej na ten temat zob. <http://www.wspolczesna.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20140508/REG00/140509823>, dostęp: 13.09.2014 r.

¹⁷⁶ <http://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/100314>, dostęp: 14.09.2014 r.

¹⁷⁷ <http://www.poranny.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20131017/BIALYSTOK/131019693>, dostęp: 14.09.2014 r.

„człowiek i jego kultura najlepiej egzystują w sytuacji zróżnicowania i spotykania się z innymi. [...] Z pewnością interakcje między kulturami pozwalają na pełne zrozumienie i nadają wartości własnej kulturze, określenie własnego miejsca i obowiązku wobec niej”¹⁷⁸.

Osoby wychowane w odmiennych typach kultur zupełnie inaczej funkcjonują w życiu codziennym, na inne elementy zachowania zwracają uwagę, przestrzegają innych norm obyczajowych, w związku z tym zachowania inne niż te, do których przywykli w obrębie swojej grupy, mogą być odebrane przez nich jako przyjazne lub obraźliwe. Mając **świadomość istnienia powyższych różnic** w postrzeganiu świata, zdecydowanie łatwiej poruszać się w wielokulturowym środowisku, nie narażając się na konflikty dotyczące systemu wartości, przekonań i norm zachowania, właściwych danej kulturze.

Warto uświadomić sobie, iż możemy spotkać się z różnicami kulturowymi na tyle silnymi, że dostosowanie ich do znanych nam dotychczas metod pracy nie tylko nie przyniesie zamierzonego rezultatu, ale może mieć skutek wręcz odwrotny. Do takowych należą następujące **różnice kulturowe**:

- sposób wyrażania emocji i ekspresja wypowiedzi, szczególnie w kontaktach z Afrykańczykami, którzy przez nas mogą być postrzegani jako zbyt głośni czy wręcz agresywni, a jest to przyjęty w ich kulturze sposób wypowiedzi;
- odmienne podejście do czasu – umawiając się z klientem pochodzącym z innej kultury, należy wziąć pod uwagę możliwość spóźnienia się cudzoziemca, gdyż w niektórych kulturach przybycie o czasie może być postrzegane jako nietakt;
- inny sposób określania członków najbliższej rodziny – w typowym dla kultury zachodniej rozumieniu rodziny, jej członkami są osoby spokrewnione w linii prostej, w relacjach przedstawicieli społeczności, w których dominują relacje plemienne, zdarza się, że każda kobieta zajmująca się dziećmi może zostać nazwana matką;
- kwestia imienia i nazwiska oraz ich zapisu – nie w każdej kulturze istnieją nazwiska, co rodzi niezrozumienie, np. przy wypełnianiu wszelkiego rodzaju formularzy w procedurach legalizacyjnych. Ponadto Wietnamczycy zaczynają zapis od nazwiska, a potem następują dwa kolejne imiona. To również jest przyczyną nieścisłości w różnego rodzaju wnioskach i dokumentach cudzoziemców;
- inny sposób numerowania kondygnacji budynku – zdarza się, że wiarygodność cudzoziemców bywa podważana, gdy mówiąc o tym samym pomieszczeniu, umiejscawiają je na innym piętrze. Szczególnie widoczne jest to na przykładzie osób rosyjskojęzycznych, ponieważ w ich języku nie istnieje pojęcie parteru, który nazywany jest pierwszym piętrem (kondygnacją).

Stykający się na co dzień z osobami pochodzącymi z innej kultury funkcjonariusze publiczni powinni **podnosić swoje kompetencje z zakresu komunikacji międzykulturowej**, a także nabyć umiejętność rozwiązywania konfliktów mogących się pojawić na tym polu. Rezultatem takich działań jest skuteczne obniżenie poziomu wzajemnego niezrozumienia i frustracji, jakie niewątpliwie pojawiają się w sytuacji konfliktowej. Jednym z najważniejszych czynników poprawiających relację swój – obcy jest dopuszczenie do świadomości faktu istnienia wspomnianych różnic, a także uświadomienie sobie, co w kontaktach z cudzoziemcami może nas najbardziej zaskoczyć i jaka wiedza jest potrzebna, aby zminimalizować ryzyko konfliktu.

¹⁷⁸ J. Nikitorowicz, *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*, Warszawa 2013, s. 9.

Ponadto najwięcej problemów w kontaktach funkcjonariuszy publicznych¹⁷⁹ z cudzoziemcami sprawia **brak znajomości kultury krajów pochodzenia** migrantów i wynikających z nich różnic kulturowych. Często występującym problemem jest także **kierowanie się stereotypami** odnoszącymi się do poszczególnych grup cudzoziemców.

Wobec powyższego konieczne jest regularne podnoszenie kompetencji z zakresu komunikacji międzykulturowej przez funkcjonariuszy publicznych stykających się z cudzoziemcami w pracy zawodowej.

Szkolenia z zakresu komunikacji międzykulturowej i wielokulturowości prowadzone są coraz częściej przez organizacje pozarządowe. Przykładowo Helsińska Fundacja Praw Człowieka od 2010 r. prowadzi bezpłatne szkolenia w ramach kolejnych edycji projektów „Weź kurs na wielokulturowość”¹⁸⁰. Celem projektów jest wyszkolenie trenerów i trenerek kompetencji międzykulturowych wśród personelu sektora publicznego w Polsce z instytucji oświatowych, służb mundurowych, środowisk medycznych oraz urzędów samorządowych i centralnych. Nieodpłatne szkolenia z zakresu komunikacji międzykulturowej skierowane do funkcjonariuszy publicznych organizują także Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM)¹⁸¹, Instytut Spraw Publicznych¹⁸², Ośrodek Rozwoju Edukacji¹⁸³ lub Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej¹⁸⁴.

Stałe podnoszenie kompetencji funkcjonariuszy publicznych w zakresie komunikacji międzykulturowej, działania wspierające integrację cudzoziemców na poziomie lokalnym oraz systemowe narzędzia integracyjne skierowane do wszystkich grup cudzoziemców przebywających w Polsce z pewnością zachęcą cudzoziemców do przyjazdu i pozostania w Polsce na dłużej.

¹⁷⁹ Problemy wskazywane przez samych funkcjonariuszy publicznych w rozmowach z autorką.

¹⁸⁰ Szerzej o projektach „Weź kurs na wielokulturowość I” i „Weź kurs na wielokulturowość II” współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz budżetu państwa zob. <http://www.hfhr.org.pl/wielokulturowosc/page.php?pag=5>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁸¹ <http://www.iom.pl/default.aspx?id=53>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁸² <http://www.isp.org.pl/kalendarium,2012,932.html>, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁸³ http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=4721:ruszy-projekt-ronorodno-wrod-nas&catid=99:edukacja-obywatelska-aktualnoci&Itemid=1205, dostęp: 15.09.2014 r.

¹⁸⁴ <http://ffrs.org.pl/aktualne-dzialania/programy-edukacyjne/>, dostęp: 15.09.2014 r.

PODSTAWOWE AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej
- Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym
- Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka
- Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji
- Ustawa z dnia 28 lipca 2011 r. o zalegalizowaniu pobytu niektórych cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i ustawy o cudzoziemcach
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie dokumentów wydawanych cudzoziemcom
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 5 maja 2014 r. w sprawie wiz dla cudzoziemców
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 kwietnia 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 stycznia 2009 r. w sprawie tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie 28 lipca 1951 r.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.
- Konwencja Wykonawcza do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 r. między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec

oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach

- Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen)
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1030/2002 z dnia 13 czerwca 2002 r. ustanawiające jednolity wzór dokumentów pobytowych dla obywateli państw trzecich
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, tzw. Dublin III
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 r. wymieniające państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wizy podczas przekraczania granic zewnętrznych oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 810/2009 z dnia 13 lipca 2009 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Wizowy (kodeks wizowy)
- Dyrektywa Rady 2003/109/WE z dnia 25 listopada 2003 r. dotycząca statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/33/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia norm dotyczących przyjmowania wnioskodawców ubiegających się o ochronę międzynarodową
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/32/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wspólnych procedur udzielania i cofania ochrony międzynarodowej

BIBLIOGRAFIA

Artykuły, monografie, opracowania

Bieniecki M., Frelak J., *Praktyka funkcjonowania migrantów ekonomicznych w Polsce*, [w:] Klaus W. (red.), *Migranci na polskim rynku pracy. Rzeczywistość, problemy, wyzwania*, Warszawa 2007, <http://interwencjaprawna.pl/docs/migranci-na-rynku.pdf>, dostęp: 21.11.2014 r.

Chmielecka A. (red.), *Od migracji do integracji. Vademecum*, Warszawa 2012, http://www.hfhrpol.waw.pl/wielokulturowosc/odmidoin_Vademecum.pdf, dostęp: 21.11.2014 r.

Chrzanowska A., *Kulturowe uwarunkowania funkcjonowania migrantów przymusowych na polskim rynku pracy na przykładzie społeczności czeczeńskiej*, [w:] Klaus W. (red.), *Migranci na polskim rynku pracy. Rzeczywistość, problemy, wyzwania*, Warszawa 2007, <http://interwencjaprawna.pl/docs/migranci-na-rynku.pdf>, dostęp: 21.11.2014 r.

Chrzanowska A., *Tożsamość kulturowa uchodźców czeczeńskich*, [w:] Gutkowska A., Gracz K. (red.), *Uchodźcy w Polsce. Kulturowo-prawne bariery w procesie adaptacji*, Warszawa 2007, <http://interwencjaprawna.pl/docs/uchodzcy-w-polsce.pdf>, dostęp: 21.11.2014 r.

Countries and Their Cultures, *Culture of Belarus*, <http://www.everyculture.com/A-Bo/Belarus.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

Dąbrowski G., *Wykopmy rasizm z Białegostoku*, „Gazeta Wyborcza”, 17.05.2013 r., http://bialystok.gazeta.pl/bialystok/1,35241,13919879,Wykopmy_rasizm_z_Bialegostoku.html, dostęp: 13.09.2014 r.

Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Społeczność Ormiańska w Polsce. Polityka Migracyjna Armenii – Raport*, Warszawa 2009, <http://www.emn.gov.pl/esm/publikacje/publikacje-departament/8757,Spolecznosc-ormianska-w-Polsce-Polityka-migracyjna-Armenii.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *Społeczność wietnamska w Polsce. Polityka migracyjna Wietnamu – Raport*, Warszawa 2007, <https://emn.gov.pl/esm/publikacje/publikacje-departament/8756,Spolecznosc-wietnamska-w-Polsce-Polityka-migracyjna-Wietnamu.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (red.), *Polityka migracyjna polski – stan obecny i postulowane działania*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2012 r.

EASO Country of Origin Information Report, *Chechnya – Women, Marriage, Divorce and Child Custody*, wrzesień 2014 r., <http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/COI-Report-Chechnya.pdf>, dostęp: 10.09.2014 r.

- Fundacja Edukacyjna „Perspektywa”**, *Studenci zagraniczni w Polsce 2013*, Warszawa 2013.
- Górny A., Grabowska-Lusińska I., Lesińska M., Okólski M.**, *Poland: becoming a country of sustained immigration*, IDEA Working Papers, Nr 10, Ośrodek Badań nad Migracjami UW, Warszawa 2009, http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP10_Poland.pdf, dostęp: 06.09.2014 r.
- Górny A., Grzymała-Kazłowska A., Kępińska E., Fihel A., Piekut A.**, *Od zbiorowości do społeczności: rola migrantów osiedleńczych w tworzeniu się społeczności imigranckich w Polsce*, Warszawa 2007.
- Grabau A.**, *Ucieczka Gruzinów do Polski*, „Przegląd” 2009, nr 34, <http://www.przegląd-tygodnik.pl/pl/artukul/ucieczka-gruzinow-do-polski>, dostęp: 10.09.2014 r.
- Halik T.**, *Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych*, UAM, Poznań 2006.
- Human Rights Watch**, *World Report 2014 – Russia*, <http://www.hrw.org/world-report/2014>, dostęp: 09.09.2014 r.
- Institute for Migration Research and Intercultural Studies (IMIS) of the University of Osnabrueck**, *Focus Migration Report. Country Profile: Poland*, No. 3, Germany, <http://www.focus-migration.de/>, dostęp: 06.09.2014 r.
- Jancewicz K. (red.)**, *Cudzoziemcy w Krakowie. Suplement do raportu. Stan wprowadzania rekomendacji*, Stowarzyszenie Promocji Wielokulturowości INTERKULTURALNI PL, Kraków 2012, <http://interkulturalni.pl/-155.html>, dostęp: 15.09.2014 r.
- Kłorek N., Klaus W. (red.)**, *Przyjazny urząd. Ewaluacja funkcjonowania Wydziału Spraw Cudzoziemców Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego*, Warszawa 2010, http://interwencja-prawna.pl/wp-content/uploads/przyjazniejszy_urzad.pdf, dostęp: 21.11.2014 r.
- Kochanowski J.**, *Gathering Poles into Poland. Forced Migration from Poland's Former Eastern Territories*, [w:] Ther P., Siljak A., *Redrawing Nations: Ethnic Cleansing in East-Central Europe, 1944-1948*, Lanham 2001.
- Kościółek J. (red.)**, *Cudzoziemcy w Krakowie. Monitoring krakowskich instytucji publicznych pod kątem ich dostosowania do potrzeb obcokrajowców mieszkających w Krakowie lub go odwiedzających. Raport*, Stowarzyszenie Promocji Wielokulturowości INTERKULTURALNI PL, Kraków 2011, <http://interkulturalni.pl/-110.html>, dostęp: 15.09.2014 r.
- Łódziński S.**, *Repatriacja osób narodowości lub pochodzenia polskiego w latach 1989-1997. Problemy prawne i instytucjonalne*, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu 1998, Informacja nr 586.
- Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego**, *Polski Erasmus dla Ukrainy*, <http://www.nauka.gov.pl/aktualnosci-ministerstwo/polski-erasmus-dla-ukrainy.html>, dostęp: 13.09.2014 r.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej**, *Polska polityka integracji cudzoziemców – założenia i wytyczne*, projekt z dnia 25.09.2013 r., <http://www.mpips.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnych/projekty-programow-i-inne/olskapolitykaintegracjicudzoziemcw-zaoenaiwytyczne/>, dostęp: 8.09.2014 r.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, *Schengen – informacje*, <https://www.msw.gov.pl/pl/aktualnosci/5087,dok.html>, dostęp: 06.09.2014 r.

Nikitorowicz J., *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*, Warszawa 2013.

Pindel E. (red.), *Imigranci w Małopolsce. Między integracją, asymilacją, separacją, marginalizacją*, Kraków 2014, <http://malopolska.uw.gov.pl/projektEFI/publikacja.html>, dostęp: 13.09.2014 r.

Sejm RP, *Informacje dla mediów: Informacja o posiedzeniu Komisji Łączności z Polakami za Granicą*, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/komunikat.xsp?documentId=E857DD88746F-3186C1257D460024BF7F>, dostęp: 08.09.2014 r.

Stowarzyszenie Wspólnota Polska, *Repatriacja*, <http://wspolnotapolska.org.pl/strona/repatriacje,10.html>, dostęp: 06.09.2014 r.

Urząd do Spraw Cudzoziemców, *Informacja Ministra Spraw Wewnętrznych na temat polityki migracyjnej i azylowej wobec obywateli państw afrykańskich*, http://www.udsc.gov.pl/files/aktualnosci/Informacja_Ministra_Spraw_Wewnetrznych_na_temat_polityki_migracyjnej_i_azylowej_wobec_obywateli_panstw_afrykanskich.pdf, dostęp: 12.09.2014 r.

Wciseł W., *Cudzoziemcy w Lublinie*, „Gość Lubelski”, 22.04.2014 r., <http://lublin.gosc.pl/doc/1969937.Cudzoziemcy-w-Lublinie>, dostęp: 13.09.2014 r.

Wysieńska K., Piłat A., Materiały z seminarium Instytutu Spraw Publicznych „Stambuł i Delhi w Warszawie. Plany i strategie migrantów z Azji i Bliskiego Wschodu”, które odbyło się 28 marca 2013 r., <http://www.isp.org.pl/aktualnosci,1,1233.html>, dostęp: 10.09.2014 r.

Wysieńska K., *Organizacje wietnamskie i chińskie w Polsce. Wstępna analiza instytucjonalnej kompletności społeczności wschodnioazjatyckich w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2011, <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/Raportzwywiadow1.pdf>, dostęp: 12.09.2014 r.

Wysieńska K. (red.), *Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, <http://www.isp.org.pl/publikacje,553,542.html>, dostęp: 12.09.2014 r.

Zawadka G., *Imigranci całkiem mile widziani*, „Rzeczpospolita”, 5.12.2014 r., s. A7.

Dane statystyczne

Główny Urząd Statystyczny, *Ludność – bilans opracowany w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2011, według stanu w dniu 31.12.2011 r.*, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf, dostęp: 07.09.2014 r.

Główny Urząd Statystyczny, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku – notatka informacyjna*, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf, dostęp: 06.09.2014 r.

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki*, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>, dostęp: 09.09.2014 r.

Stowarzyszenie Wspólnota Polska, *Polonia w liczbach*, <http://wspolnotapolska.org.pl/strona/repatriacje,10.html>, dostęp: 07.09.2014 r.

Urząd do spraw Cudzoziemców, *Statystyki*, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 08.01.2015 r.

NOTA O AUTORACH

Jacek Białas

prawnik Programu Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister prawa, radca prawny.

Bogusława Domańska

doradca do spraw integracji w Programie Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister filologii rosyjskiej, absolwentka Studium Europy Wschodniej UW oraz Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy UW.

Marta Górczyńska

prawnik Programu Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister prawa, absolwentka studiów podyplomowych UW z zakresu prawa międzynarodowego.

Małgorzata Jaźwińska

prawnik Programu Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister prawa, aplikantka adwokacka.

Maja Łysienia

prawnik Programu Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister prawa, radca prawny, kierownik projektu „Prawa cudzoziemców – prawa człowieka. Szkolenia z zakresu prawa migracyjnego”.

Ewa Ostaszewska-Żuk

koordynator, prawnik Programu Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister prawa oraz magister nauk politycznych, ukończyła aplikację adwokacką oraz zdała egzamin adwokacki w 2014 r.

Marta Szczepanik

koordynatorka projektów i badaczka w Programie Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów, magister psychologii, doktorantka w Szkole Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk.

Daniel Witko

prawnik Programu Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, magister prawa, aplikant adwokacki.

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu „Prawa cudzoziemców – prawa człowieka. Szkolenia z zakresu prawa migracyjnego”, realizowanego przez Helsińską Fundację Praw Człowieka od stycznia 2014 r. do czerwca 2015 r. Projekt jest współfinansowany przez Europejski Fundusz na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz budżet państwa.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka została utworzona w 1989 r. przez członków Komitetu Helsińskiego w Polsce i obecnie jest jedną z największych organizacji pozarządowych w Polsce. Jej działalność obejmuje prowadzenie monitoringu i badań w zakresie przestrzegania praw człowieka, udzielanie pomocy prawnej Polakom i cudzoziemcom, prowadzenie litygacji strategicznych oraz innych działań w interesie publicznym. Fundacja współpracuje z międzynarodowymi instytucjami zajmującymi się prawami człowieka, od 2007 r. ma status konsultacyjny przy Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ (ECOSOC).

Program Pomocy Prawnej dla Uchodźców i Migrantów powstał w 1992 r. W zakres działalności Programu wchodzi też monitorowanie przestrzegania przez polskie władze Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, postanowień Konwencji genewskiej z 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców, Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz polskiego ustawodawstwa w sprawach cudzoziemców. Prawnicy Programu przygotowują, jako eksperci, opinie projektów aktów prawnych dotyczących cudzoziemców oraz prowadzą działalność informacyjno-szkoleniową na temat praw przysługujących cudzoziemcom.

Niniejsza publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie i nie jest przeznaczona do sprzedaży.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz z budżetu państwa